

စာပေဗိမာန်စာမူဆု သုတပဒေသာ (ဝိဇ္ဇာ) ဒုတိယဆုရ

ကိုယော

၊ ဘောဂဗေဒ ၊

ရှောင်းခေတ်ဖောင်းက လောင်းရှည် (သို့မဟုတ်)

ယောရွှေပြည်က ပုဂံ

၂၀၁၃ ခုနှစ်၊ စာပေဗိမာန်စာမူဆု
သုတပဒေသာ (ဝိဇ္ဇာ)၊ ဒုတိယဆု

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်”

(သို့မဟုတ်)

ယောရွှေပြည်က ပွဲဂံ

ကိုယော (ဘောဂဗေဒ)

တည်းဖြတ်သူ - ဒေါ်ခင်ဝါဆွေ (ဝါဝါ-အင်းစိန်)
စာတည်း (တာဝန်ခံ)

အုပ်စုပန်းချီ - ခင်ကြည်ဖြူ

စာပေဗိမာန်ထုတ် ပြည်သူ့လက်စွဲစာစဉ်

တန်ဖိုး (၁၂၀၀) ကျပ်

နို့တာဝန်အရေးသုံးပါး

- * ပြည်ထောင်စု မပြိုကွဲရေး နို့အရေး
- * တိုင်းရင်းသား စည်းလုံးညီညွတ်မှု မပြိုကွဲရေး နို့အရေး
- * အချုပ်အခြာအာဏာ တည်တံ့ခိုင်မြဲရေး နို့အရေး

ပုံနှိပ်ရေးနှင့်စာအုပ်ထုတ်ဝေရေးလုပ်ငန်း
 စာပေဗိမာန် စာတည်းမှူးချုပ်
 ဦးအောင်သန်း (မင်းခန့်ရွှေ) က
 မှတ်ပုံတင်အမှတ် ၀၀၉၆၁ ဖြင့် ပုံနှိပ်၍
 မှတ်ပုံတင်အမှတ် ၀၃၉၁၁ ဖြင့် ထုတ်ဝေသည်။

မာတိကာ

စဉ်	အကြောင်းအရာ	စာမျက်နှာ
၁။	သမိုင်းဟောင်းနောက်ခံ ယောမြေရပ်ဝန်း	၁
၂။	ယောမြေရပ်ဝန်းက နှောင်းခေတ် ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့	၇
၃။	ရာဇဝင်ထဲက လောင်းရှည်	၁၄
၄။	လောင်းရှည်မြို့ စစ်တမ်း (၂) စောင်	၁၈
၅။	ယောဌာနီက ပုဂံ	၃၉
၆။	ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် ထူးမြတ်လှသည့် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်	၅၆
၇။	နာမည်ထင်ရှား လောင်းရှည်မြို့က ဘုရား၊ ပုထိုး၊ စေတီတော်များ	၆၃
၈။	ရှေးဟောင်း ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းများ	၇၁
၉။	ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ သာသနာ့ဂုဏ်ဆောင် ရဟန်းတော်များ	၈၂

၁၀။ ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ သာသနာ့ စာချွန်တော် ပေစာများ၊ ပုရပိုက်စာများ	၈၆
၁၁။ အောက်မားဝန်၏ လက်အောက်ခံ ဆင်ဖမ်းကျေးရွာများနှင့် ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများ	၉၀
၁၂။ ရာဇဝင်ထဲက လောင်းရှည်၏ အထင်ကရ လူပုဂ္ဂိုလ်အကျော်အမော်များ	၉၇
၁၃။ နှောင်းအတိတ် လောင်းရှည်မြို့၏ စီးပွား၊ လူမှု၊ ဓလေ့ရေးရာ	၁၀၆
၁၄။ ပဒေသရာဇ်ခေတ်ဟောင်း လောင်းရှည်၏ အုပ်ချုပ်ရေးရာနှင့် တရားစီရင်ရေးရာ	၁၁၄
၁၅။ လောင်းရှည်ဒေသ ရှေးကစစ်မှုရေးရာ	၁၃၁
၁၆။ ဂန္ထဝင်လောင်းရှည်၏ ဖြတ်သန်းခဲ့ရသော ခရီးရှည်	၁၃၆

စာရေးသူ၏အမှာစာ

ရှေးရှေးအခါများက “ယောမြေရပ်ဝန်း-ယောဒေသ-ယောနယ်” ကို အုတ်အရောရော ကျောက်အရောရောနှင့် ဘာလိုလို ညာလိုလို လူကိုပြုစားခြင်းဖြင့် အနာရောဂါကျရောက်၍ သေစေတတ်သော စုန်း၊ ကဝေ၊ ပညာသည်တို့ပေါများသည့် နယ်မြေလိုလို ၊ နှိမ့်ချသောအသွင်အမြင်တစ်မျိုး နာမည်ဆိုးနှင့် အကျည်းတန် အထီးကျန်ဖြစ်စေ အပြောအဆိုဒဏ်ကို ခံခဲ့ရ ပေသော ဒေသတစ်ခုအဖြစ် အများအမြင်ဝယ် အထင်မှားခဲ့ကြ စေရာ နယ်မြေလည်းဖြစ်ခဲ့ရလေသည်။

အမှန်မှာ “လူသားအစ မြန်မာက” ဟု ကြွေးကြော်နိုင်ခဲ့ရာ လည်းဖြစ်သော ဂန္ထဝင် ပုံတောင်နှင့် ပုံညာ တောင်တန်းမြင့် ညီနောင်တို့စိုးမိုးတည်ရှိရာ နယ်မြေအဝန်းအဝိုင်းသည် “ယောဒေသ-ယောဌာနီ-ယောရွှေပြည်” ပင်ဖြစ်ပေသည်။

မြန်မာနိုင်ငံ၏ အနောက်ဘက်အကျဆုံး ပင်လယ်ရေ မျက်နှာပြင်အထက် ပျမ်းမျှအမြင့်ပေ (၇၀၀၀) ကျော်ရှိ ချင်းရိုးမ တောင်တန်းကြီးနှင့်အပြိုင် အရှေ့ဘက်၌ ပျမ်းမျှအမြင့်ပေ (၃၀၀၀) ကျော်စီမြင့် မားပြီး တောင်မြောက်အပြိုင်သွယ်တန်းလျက် တည်ရှိနေလေသော ပုံတောင်နှင့်ပုံညာ တောင်စဉ်တန်းတို့၏ သဘာဝရှုခင်းတို့ကား အလွန်လှပေသည်။ တောင်တန်းမြင့်အသွယ်

သွယ်အထပ်ထပ်တို့က ရှုမငြီးစရာနှင့်လွမ်းမောဖွယ်ရာရှိလှသည်။ နိုင်ငံအဖိုးတန် ကျွန်း၊ ပျဉ်းကတိုး၊ ပိတောက်၊ သစ်ရာ၊ အင်ကြင်း၊ သင်းဝင်နှင့် သစ်မျိုးစုံတို့က သဘာဝအလျောက် ရောပြွမ်းကာ ပေါက်ရောက်ဖြစ်ထွန်းနေသည်။ ညိုညိုမှိုင်းမှိုင်း အံ့အံ့ဆိုင်းဆိုင်းနှင့် လှချင်တိုင်းလှနေတော့သည်ဟု ပြော၍ရသည်။

သို့ရာတွင် တောရိပ်တောင်ရိပ်က ကြီးလှသည့် ပုံတောင်ပုံညာ။ စိမ့်ကြီးမြိုင်ကြီး စိမ့်စမ်းလျှိုမြောင် တောင်စဉ်တန်း အသွယ်သွယ် အထပ်ထပ်နှင့်ဖြစ်နေသော ပုံတောင်ပုံညာ။ သားရဲတိရစ္ဆာန် ဆင်၊ ကျား၊ ကျားသစ်၊ ဝံ၊ ချေ (ဂျီ)၊ စိုင်း၊ ဆတ်၊ ဖွတ်၊ ပုတတ်၊ ယုန် စုံလင်စွာ ကျက်စားကြရာလည်းဖြစ်သည့် ပုံတောင်ပုံညာ။ သည်ပုံတောင်ပုံညာဝယ် ချောင်းတိုချောင်းငယ်တို့က အလွန်များသဖြင့် တောကြီးမြက်မည်းအထပ်ထပ်ကြား ငှက်ဖျားကလည်းပေါ်။ ငှက်ဖျားရောဂါကို ပြင်းထန်စွာခံစားရ၍ ငှက်ဖျားပိုးက ဦးနှောက်ကိုထိခိုက်စေကာ ရူးသွပ်သေဆုံးခြင်းများရှိခဲ့။ လမ်းပန်းအဆက်အသွယ်ကလည်းခက်ခဲနှင့်။ သည်သို့နှယ် အပြင် တောင်စဉ်အထပ်ထပ်တွေက ဝန်းရံခံ စိမ်းမြညိုမှိုင်းနေသော ပုံတောင်ပုံညာရပ်ဝန်းကြီးကို အခွင့်ကောင်းယူလျက် သောင်းကျန်းသူ အလံနီကွန်မြူနစ်တို့က ဗဟိုဌာနချုပ်လုပ်ကာ ယောနယ်မြေမှာ သောင်းကျန်းမင်းမူခဲ့ကြသည်။ လမ်းပန်းအဆက်အသွယ် ခက်ခဲလွန်းမှုကို အခွင့်ကောင်းယူကာလည်း စိုးမိုးခြယ်လှယ် ရက်စက်ယုတ်မာခဲ့ကြသည်။ ဓားပြတိုက်၊ လုယက်၊ သတ်ဖြတ် ရိုင်းစိုင်းခဲ့ကြသဖြင့် မြေပြန့်ဒေသမှသွေးချင်းများတို့ ပုံတောင် ပုံညာဒေသဆီ ယောမြေရပ်ဝန်းဆီ မသွားရဲမလာရဲဖြစ်ခဲ့ကြရသည်။

သို့ဖြစ်၍ မြေပြန့်ဒေသက သွေးချင်းသားချင်းတွေနှင့် ယောမြေရပ်ဝန်းတို့ ပိုမိုအလှမ်းဝေးသလို ဖြစ်ခဲ့ကြရသည်။ အနေဝေးခဲ့ကြရသည်။ ယောဒေသသည် ဖွံ့ဖြိုးမှုအားဖြင့်လည်း နောက်ကျခဲ့ရသည်။ ထို့ကြောင့်လည်း ရှေးယခင်ကာလများက ယောပြည် ယောနယ်ကို အထင်အတွေးတို့က ဘာလိုလိုနှင့် ငြိုငြင်စရာလိုလို ဖြစ်စေခဲ့ရသည်။ ပိုဆိုးသည်က တစ်နေရာတည်း တစ်ချိန်တည်းတွင် အရွယ်ရောက် အားကောင်းမောင်းသန် ယောက်ျား (၇၄) ဦးတို့အား (၂၇-၅-၁၉၆၀) နံနက် အရုဏ်တက် အချိန်တွင် သောင်းကျန်းသူအလံနီတို့က ရက်စက်စွာ သတ်ဖြတ်ခဲ့သော ထီးလင်းမြို့နယ် “ဆင်စွယ်ရွာလူသတ်ပွဲကြီး” ကြောင့် ယောတို့နယ်မြေသည် များစွာအရုပ်ဆိုးအကျည်းတန် ဖြစ်ခဲ့ရချေသည်။

၁၉၅၆ ခုနှစ်တွင် တပ်မတော်က “အောင်မာယ” စစ်ဆင်ရေး ပြုလုပ်ခဲ့သည်။ ၁၉၇၃-၇၄ ခုနှစ်မှ စတင်ကာ သောင်းကျန်းသူ ဟူ၍ လုံးဝမရှိတော့ ၊ အဖြူရောင်နယ်မြေစစ်စစ် ဖြစ်လာခဲ့ရသည်။ နိုင်ငံတော်က လမ်းတွေဖောက် တံတားတွေဆောက်နှင့် မြေပြန့်ကပြည်သူတို့ ယောဌာနီဆီ အေးချမ်းစွာသွားလာနိုင်ခဲ့ကြပြီ။ တစ်ခေတ် တစ်ခါဆီက အတွေးမှား အမြင်မှား အထင်မှား ပြောစကားတွေ သည် ပျောက်လွင့်ကာသွားခဲ့ရပြီ။ မကောင်းသော၊ မဟုတ်သော၊ အထင်အမြင် အတွေးနှင့်သံသယတို့သည် အတိတ်မှာကျန်ရစ်ခဲ့ပြီ။ ရပ်ဝေးမြေပြန့်ကပြည်သူတွေ ယောတို့ဌာနကို အမြင်ကြည်လင် နိုင်ခဲ့ကြပြီ။ ယောနယ်မြေသည် တစ်စထက်တစ်စ ပွင့်လန်းဖွံ့ဖြိုး တိုးတက်ကာလာနေခဲ့ရပါပြီ။

ကိုယော (ဘောဂဗေဒ)

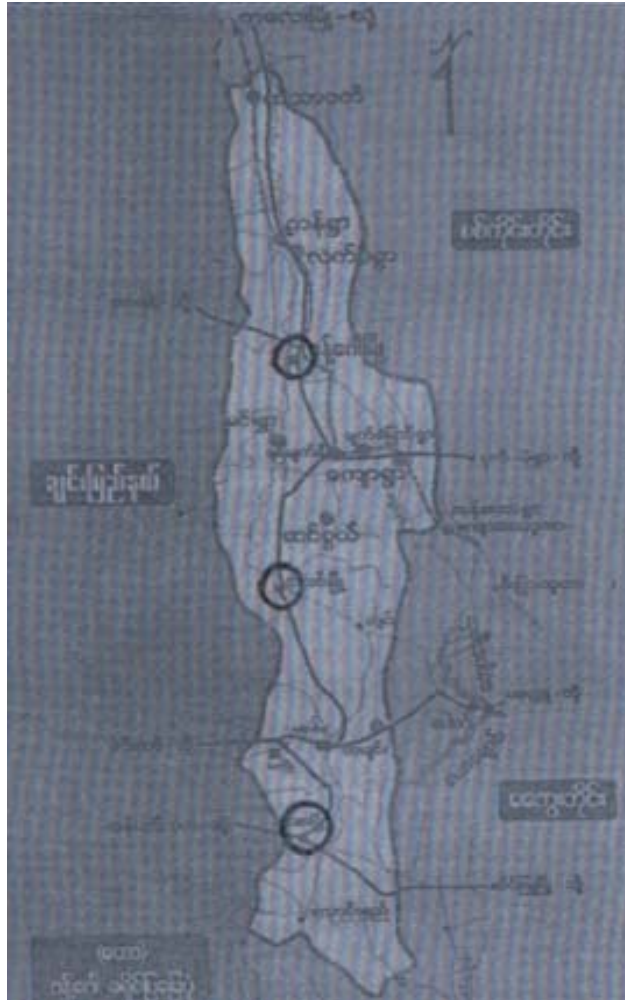
ဤသို့ အသိအမြင်သစ်ကို တင်ပြခြင်းအားဖြင့် အနေအထားမှန်ကိုမသိဘဲ မနာလိုအဖျက်အမှောင့်တရား၊ အရပ်စကားနှင့်ဇာတ်၊ ပုံပြင်၊ ဝတ္ထုတို့အရ ယောဒေသ ယောနယ်မြေသူနယ်မြေသားတို့အပေါ်တွင် ထင်ယောင်ထင်မှားဖြစ်နေခြင်းများ ကင်းစင်လျက် တိုင်းရင်းသားချစ်ကြည်မှုနှင့် နိုင်ငံသွေးစည်းညီညွတ်မှုများကို ပိုမိုရယူခိုင်မြဲစေမည်ဟု ယူဆမိပါသည်။ အထူးသဖြင့် လူမျိုးတစ်ရာတစ်ပါးအဆိုတွင် ရှေးမြန်မာ (၇) မျိုးဖြစ်သော ဗမာ (မြန်မာ)၊ ပျူ၊ တောင်သူ၊ ကမ်းယံ၊ ယော၊ ရခိုင်၊ ထားဝယ်တို့အနက် သွားလာရေးခက်ခဲခဲ့ရသည့် ရှေးဗမာမည်သည့် “ယော” တို့၏ နယ်မြေ၊ ယောမြေရပ်ဝန်းရှိ ရှေးဟောင်း “လောင်းရှည်မြို့” ကလေး၏ ခေတ်အဆက်ဆက် ဖြစ်ရပ်စုံလင် ပတ်သက်ပါဝင်နေခဲ့မှုကို ရှားရှားပါးပါး ဖော်ထုတ်ဖြစ်ရသော အကြောင်းအရာကလည်း စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာ အထောက်အပံ့ အနေအထားတစ်ခု သဖွယ်အဖြစ် မြန်မာ့သမိုင်းစဉ်အား အသင့်အတင့် ဖြည့်စွမ်းနိုင်လိမ့်မည်ဟု ယုံကြည်မိပေသည်။

နောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့)

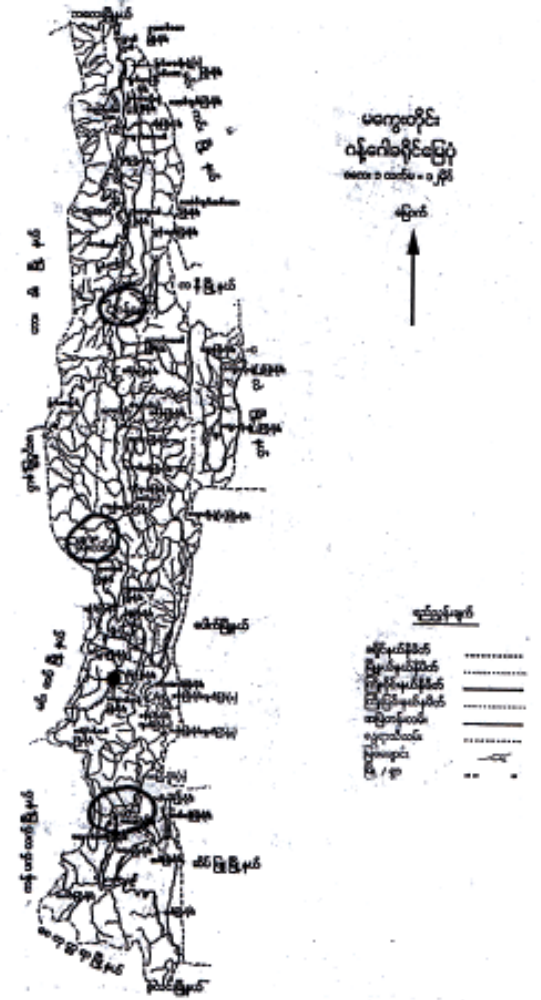

လောင်းရှည်မြို့ပြစနစ်ပုံ

ကိုယော (ဘောဂဗေဒ)

နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့)

အခန်း (၁)

သမိုင်းဟောင်းနောက်ခံ ယောမြေရပ်ဝန်း

ရှေးယခင်က ယောနယ်ဒေသသည် မကွေးတိုင်းဒေသကြီး ပခုက္ကူခရိုင်၏ အနောက်ပိုင်းနှင့် ချင်းတောင်တန်းကြီး၏ အရှေ့ဘက်တွင် တည်ရှိပေသည်။ ရှေးဟောင်းသမိုင်းအရ ယခင်က ယောမြေရပ်ဝန်းသည် ဧရာဝတီမြစ်အနောက်ဘက်တစ်လွှားမှ ရခိုင်ရိုးမတောင်တန်း၏ အရှေ့မြောက်ဘက်နှင့် ချင်းတောင်တန်း အရှေ့ဘက်ထိ၊ ယင်းမြောက်ဖျားသောင်သွပ်မှ တောင်ဘက် စေတုတ္တရာစသည့် တောင်စဉ် (၇) ခရိုင်အထိ ကျယ်ဝန်းကြောင်း ဆိုပါသည်။ သာကီနွယ်ဝင်ဘုရင်များအစ၊ ပုဂံခေတ်အလောင်း စည်သူမင်းကြီးအလယ် ကုန်းဘောင်မင်းဆက် မြန်မာတို့နောက်ဆုံး ဘုရင် သီပေါအထိ စိုးမိုးခဲ့စဉ်ကာလများက ပုံရိပ်များကို ရှုကြည့် ခြင်းအားဖြင့် ယောဒေသ၏အခြေအနေ၊ အနေအထားကို မြင်တွေ့၍ရနိုင်ပေသည်။

သို့ဖြစ်သည့်အားလျော်စွာ ယောနယ်ရပ်ဝန်း၏ အနေ အထားအရပ်ရပ်အား လိုရင်းကို အနှစ်ချုပ်ကာ အတိုဆုံးနည်းဖြင့် စတင်ကာ တင်ပြဖြစ်ရပေတော့သည်။

မဇ္ဈိမဒေသ “သုန” အမည်ရှိသော မဟာသမတမင်းသည် သားကြီးဖြစ်သည့် ကရပေါ်မင်းသားကို စစ်သည်ဗိုလ်ပါ အခြံအရံ

များ နှင်းအုပ်ပြီး တိုင်းသစ်ပြည်သစ်တည်ထောင်စေ၏။ မြန်မာပြည်သို့ ပြောင်းရွှေ့ရောက်လာကြပြီး “ဟန်လင်းမြို့” ဟန်လင်းရွှေပြည်ကို စတင်တည်ထောင်စံနေတော်မူလေ၏။

ထိုမင်းသည် ဧရာဝတီမြစ်အနောက်ဘက်အရပ်ဒေသကို စိုးမိုးအုပ်ချုပ်သဖြင့် နိုင်ငံတော်ကိုလည်း မဇ္ဈိမဒေသမှ မည်းတော် “သုန” မင်းကြီး၏ အာဏာစက်ကွင်းကျရာအရပ်ဖြစ်သည့် အလျောက် “သုနာပရန္တ” ဟူသောအမည်နာမကို တွင်စေ၏။

ထို့နောက် ကောလိယမင်း အဘိရာဇာသည် ကောသလတိုင်း၊ ပဉ္စလတိုင်းတို့ကို အစိုးရသည့် သင်္ကဿနဂိုရ်ပြည်ကြီးရှင်နှင့် စစ်ဖြစ်၏။ စစ်ရှုံးသည်ဖြစ်၍ မြန်မာပြည်သို့ပြေးဝင်လာရာ “တကောင်း” တကောင်းပြည်ကြီးကို တည်ထောင်စံနေလေ၏။ ထိုမင်းနတ်ရွာစံလျှင် သားတော် ကံရာဇာကြီးနှင့် ကံရာဇာငယ်တို့ ထီးနန်းလုကြလေရာ ကံရာဇာငယ်က ထီးနန်းရသဖြင့် ကံရာဇာကြီးသည် ကလေးတောင်ညိုအရပ်သို့ ရွှေ့ပြောင်းခဲ့၏။

ထိုသို့ ကရပေါ်မင်းတည်ထောင်ရင်း တိုင်း၊ ခရိုင်တို့ကို ကံရာဇာကြီးစသော မင်းတို့သည် သုနာပရန္တဟူသောအမည်ဖြင့်ပင် ခေါ်ဝေါ်စိုးစံခဲ့ကြလေ၏။

ကာလကြာမြင့်ခဲ့သော် သာသနာသက္ကရာဇ် (၇၃) ခုနှစ်တွင် မဇ္ဈိမဒေသ မာဂဓတိုင်းမှ ဇာလမိကမင်းတစ်ပါးသည် ဤဒေသသို့ ရောက်ရှိအုပ်စိုးခဲ့ပြန်၏။ ရာဇဂြိုဟ်ပြည်သားတို့က နှင်ထုတ်သဖြင့် ရောက်ရှိလာခြင်းဖြစ်၏။ ယခုအခါ စစ်ကိုင်းတိုင်းဒေသကြီးရှိ “ကလေးမြို့” သစ်ကို တည်ထောင်ခဲ့၏။ “အရိမညမြို့” ဟုလည်း တွင်၏။ ရှမ်း၊ ကဒူး၊ အိမ်ကျယ်စသော လူမျိုးစုများကို စည်းရုံး၍

နယ်သစ်တည်ထောင်မင်းပြုနေခဲ့၏။ ပန်းတိမ်း၊ ပန်းဘဲ၊ ပန်းတောင်း စသော မြို့များကို တိုက်ခိုက်သိမ်းယူခဲ့ပြီး သုနာပရန္တဟူသော အမည်ကို ဖျက်၍ “ယောနက” နိုင်ငံတော် အမည်သစ်သမုတ်၏။ ထိုသို့ ရှေးက ယောနကဟုခေါ်တွင်ခဲ့သော နယ်တစ်ခွင်သည် ကာလကြာလတ်သော် “နက” ပျောက်၍ ယခုအခါတွင် “ယော” ဟု ထင်ရှားလာခဲ့လေ၏။

ထိုသို့ ယောဒေသဟုခေါ်သည့်နယ်ပယ်မှာ ထိုစဉ်က အနောက်ဘက်လားသော် သလ္လာဝတီ ခေါ် ချင်းတွင်းမြစ်နှင့် ဧရာဝတီမြစ်တို့၏ အနောက်ဘက်တစ်လွှားမှ ရခိုင်ရိုးမ တောင်တန်း၏ အရှေ့မြောက်ဘက်နှင့် ချင်းရိုးမတောင်တန်း အရှေ့ဘက်ထိ၊ တောင်သို့လားသော် မြောက်ဖျားသောင်သွပ်မှ တောင်ဘက် ဖားအိုင်၊ စေတုတ္ထရာ စသည့်တောင်စဉ် (၇) ခရိုင် ပန်းတိမ်း၊ ငဖဲ၊ တိုင်တား၊ စေတုတ္ထရာ၊ စကု၊ လယ်ကိုင်း၊ သောင်းလင်းမြို့များအထိကို ယောတို့နယ်မြေဟုခေါ်ကြ၏။

ယခင်သမိုင်းဟောင်းများအရ ထိုစဉ်က ယောနယ်မြေ၏ အကျယ်အဝန်းပမာဏသည် မြောက်ကိုလားသော် ကလေး သောင်သွပ်မြေ၊ သလ္လာဝတီမြစ်အထိ၊ အရှေ့သို့လားသော် ချင်းတွင်း၊ ဧရာဝတီကမ်းခြေအထိ၊ အနောက်သို့လားသော် ချင်းရိုးမတောင် ဖိုးခေါင်တောင်အထိ၊ တောင်ဘက်သို့ကား ရွှေစက်တော်ရာ၊ မန္တတောင်အထိ ကျယ်ဝန်းလေ၏။ အုပ်ချုပ်ရေး နယ်မြေအရဆိုလျှင် ကလေးနယ်၊ ဂန့်ဂေါနယ်၊ ထီးလင်းနယ်၊ ဆောနယ်၊ မင်းတုန်း၊ စေတုတ္ထရာနယ်၊ ဆိပ်ဖြူ၊ စကုနယ်တို့ဖြစ်၍ တောင်မြောက် ရှည်မျောမျောတောင်ကြားချိုင့်ဝှမ်းမြေဒေသပင် ဖြစ်လေ၏။

ဆက်ရသော်-

မြန်မာဘုရင်လက်ထက်က သတ်မှတ်ပုံမှာ ယောကြာခတ်မြို့၊ ဆောမြို့၊ လောင်းရှည်မြို့၊ ထီးလင်းမြို့ စသည့် မြို့ (၄) မြို့နှင့် နယ်ပယ်များကို ယောနယ်ဟု သတ်မှတ်ပါသည်။ (ယနေ့ လက်ရှိယောဒေသ၏ ခရိုင်မြို့ကြီးဖြစ်နေရသော “ဂန့်ဂေါမြို့” ဟူသည်ကား တိုက်ကျန် (၇) ရွာ စာရင်းတွင် “ကံ့ကော်ရွာ” ဟူ၍ ရှိနေခဲ့သေးချိန်ဖြစ်ပါသည်။ ကျော၊ စကား၊ တောမ၊ မင်းရွာ၊ မြင်သား၊ ရှဲ့၊ ကံ့ကော်တို့သည် တိုက်ကျန် (၇) ရွာဖြစ်ပါသည်။)

ထို့ပြင် ရှေးကယောကြာခတ်မြို့ဆိုသည်မှာလည်း ယခု ယောမြို့အမည်တွင်ဆဲ (ဒိုင်နယ်ကျေးရွာကြီးအဆင့်) ရွာကြီး တစ်ရွာသာ ဖြစ်နေပါတော့သည်။

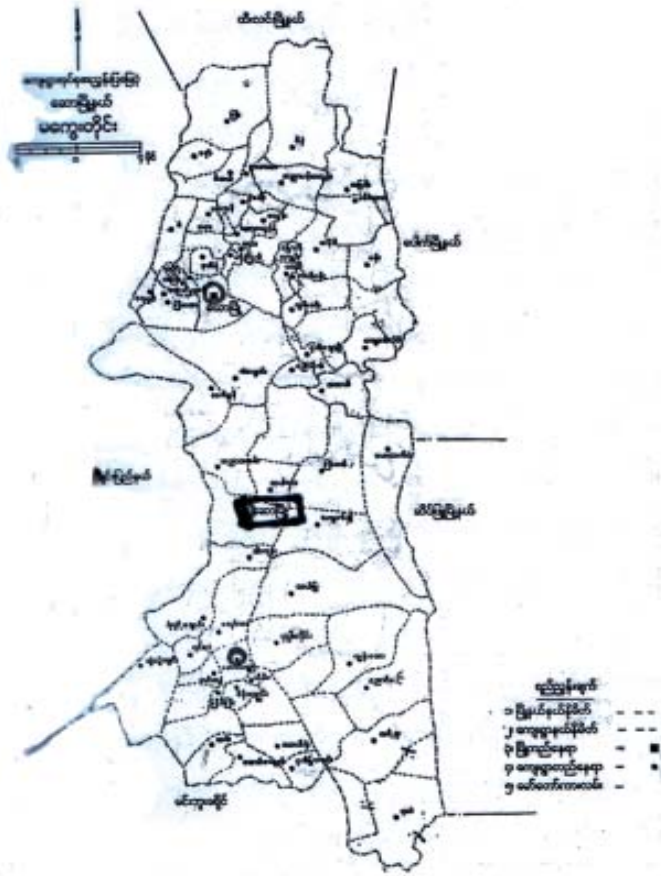
ဖော်ပြပါ ယောဒေသကိုပင် အတွင်းယော၊ အပြင်ယော၊ ယောကြီး၊ ယောကလေး၊ တောင်ယော၊ မြောက်ယောဟု အမျိုးမျိုး ခွဲခြားပြီး ခေါ်ခဲ့ကြပါ၏။ ခွဲခြားပုံမှာ မြေပြန့်ဒေသ ပခုက္ကူဒေသမှ သာမန်လူများ၏အခေါ်အရ တက်မတောင်၏ အရှေ့ဘက်ကို အပြင်ယော၊ တက်မတောင်၏အနောက်ဘက်ကို အတွင်းယော၊ အနောက်ဘက်သို့ဆက်၍လားသော် ပုံတောင် တောင်တန်း မြင့်ကြီးရှိပြီး ပုံတောင်အနောက်ပိုင်းကို ယောကြီး၊ ပုံတောင် အရှေ့ဘက်ကိုပင် ယောကလေး။ ထီးလင်းမြို့ကို ဗဟိုပြု၍လည်း တောင်ဘက် ဆော၊ လောင်းရှည်၊ ဖားအိုင်၊ စေတုတ္ထရာအထိကို တောင်ယော။ ထီးလင်း၏မြောက်ဘက် ဂန့်ဂေါမြို့နယ်အထိ မြောက်ပိုင်းကို မြောက်ယောဟုခေါ်ကြသည်။

တစ်ဖန် ရှေးခေတ် ယော (၄) မြို့ကို ဆော၊ ယော၊ လောင်းရှည်နှင့် ထီးလင်းမြို့တို့ဖြစ်သည်ဟု သတ်မှတ်ခဲ့ကြပါသည်။

ပြန်လည်၍ချုပ်သော် ပုဂံခေတ်မှစပြီး ဧရာဝတီမြစ်အရှေ့ဘက် ပိုင်းကို ဓမ္မဒီပတိုင်း၊ ဧရာဝတီမြစ်အနောက်ဘက်ပိုင်းကို သုနာပရန္တ တိုင်းဟု ခေါ်စေခဲ့၏။ ကုန်းဘောင်ခေတ်အလယ်ပိုင်းသို့ ရောက်သောအခါ သုနာပရန္တတိုင်းကို သုံးပိုင်း၊ သုံးတိုင်း ခွဲခြား သတ်မှတ်ခဲ့သည်။ ကလေးဒေသ၊ ကဘော်ချိုင့်ဝှမ်းဒေသကို မောရိယတိုင်း၊ ယောဒေသ (ဂန့်ဂေါ၊ ထီးလင်း၊ ဆော) ကို ယောနကတိုင်းနှင့် ချင်းတောင်ဒေသကို ဒိရဇူတိုင်းဟု ခေါ်ခဲ့ကြ လေသည်။

ဤတွင် ယခုအခါဝယ် ထီးလင်း၊ ဆောနှင့် ဂန့်ဂေါနယ် (၃) ခုတို့ကိုသာ ဒေသခံတို့က ယောဒေသစစ်စစ်အဖြစ် မှတ်သား ပြောဆိုခဲ့ကြသည်နှင့် ယောဒေသသည် တောင်မြောက် ရှည်မျောမျောသဏ္ဍာန်ရှိသည့်အားလျော်စွာ တောင်ဘက်အကျဆုံး ဆောမြို့နယ်ကို တောင်ယော၊ အလယ်ကျသော ထီးလင်းမြို့နယ်ကို အလယ်ယောနှင့် မြောက်ဘက်ကျသည့် ဂန့်ဂေါမြို့နယ်ကို မြောက်ယောဟူ၍ ခေါ်ဆိုနေကြချေသည်။

ထို့ကြောင့် မကွေးတိုင်းဒေသကြီးအတွင်း ပါဝင်တည်ရှိ နေသော ယောဒေသ၏ မျက်မှောက်အနေအထားတွင် ဂန့်ဂေါ မြို့ကို ခရိုင်မြို့ကြီးအဖြစ် (၄-၄-၁၉၉၆) နေ့တွင် စတင်ဖွဲ့စည်း ခဲ့သည်။ ဂန့်ဂေါခရိုင်၌ ဂန့်ဂေါ၊ ထီးလင်း၊ ဆောဟူ၍ မြို့နယ် သုံးခု ပါဝင်လျက်ရှိသည့် မြို့နယ်မြေတို့ကိုသာလျှင် ယောနယ်ပယ် စစ်စစ်ဟူ၍ ပြောဆိုလျက်ရှိကြပေတော့သည်။

လောင်းရှည်ပါဝင်သော ဆောမြို့နယ် မြေပုံ

အခန်း (၂)
ယောမြေရပ်ဝန်းက
နောင်းခေတ် ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့

ပုံတောင် ပုံညာဒေသ ယောမြေရပ်ဝန်းဝယ် ရှေးကျလှသော လောင်းရှည်မြို့ကလေး တည်ရှိနေသည်။

“ စလင်းချောင်းရေ စီးထွေထွေနှင့်
 ရစ်ခွေရုံဝန်း တောင်ဘက်ကမ်း၌
 အေးချမ်းသာယာ မြို့တည်ရွာမှတ်
 ဗျူပွတ်ခေါ်တွင် ရှေးယခင်က
 သာကေပေါင်းနှင့် မြို့လောင်းရှည်”

ဟု လောင်းရှည်မြို့ သမိုင်းပြုစုမှတ်တမ်းတင်ရေးအဖွဲ့မူကြမ်း စာကြည့်တိုက်ခင်မောင် (ပြန်ကြားရေး/ကန်ပက်လက်) ၏ ကဗျာတစ်ပိုဒ်ကို အစပြုလျက် အတိတ်ရာဇဝင်ကို လက်လှမ်းမီသမျှ လေ့လာမိသည်။ သုတေသနပြုမိခဲ့သည်။

လောင်းရှည်သည် ဂေါတမမြတ်စွာဘုရားမပွင့်မီ ရှေးယခင် ကပင် “ဗျူပွတ်ရွာ” ဟု တွင်ရှိခဲ့ကြောင်းဆိုပါ၏။

“မြန်မာအစ တကောင်းက” ဟုအဆိုအရ သာကီဝင် မင်းမျိုးဖြစ်သော ပထမတကောင်းမြို့တည် အဘိရာဇာမှအစ တကောင်းမင်းဆက်နောက်ဆုံး ဘိန္နကမင်းအထိ ပထမတကောင်း

ခေတ်တွင် ဗျူဟာပင်ခေါ်ဆိုခဲ့ကြောင်း၊ ဒုတိယတကောင်းတွင် သတိုးဗျူဟာပင်ခေါ်ဆိုခဲ့ကြောင်း၊ သတိုးမဟာရာဇာမင်းမှ သတိုးမဟာရာဇာမင်းအထိလည်းကောင်း၊ သရေခေတ္တရာခေတ်ကြီး၏အစ ဒုက္ခပေါင်မင်းကြီးမှ သုပညာနဂရ ဆိန္ဒမင်းလက်ထက်အထိလည်းကောင်း၊ ပုဂံမင်းဆက်များ၏အစ အရိမဒ္ဒနာမည်သော ပုဂံပြည်ကြီးကို စတင်တည်ထောင်သူ (သို့မဟုတ်) ပထမပုဂံကိုတည်ထောင်သူ သမုဒ္ဒရာဇ်မင်းမှသည် (၄၂) ဆက်မြောက် အနော်ရထာမင်းနန်းတက်သော သက္ကရာဇ် (၃၇၉) အထိလည်းကောင်း၊ ဗျူဟာပင်အဖြစ်ရှိနေခဲ့သည်ဟု ဆိုပေ၏။ သို့ဖြစ်ရာ ယောတို့ဌာနီက နှောင်းခေတ်လောင်းရှည်မြို့ ကလေးသည် ပုဂံအနော်ရထာမင်းလက်ထက်ထိအောင် ဗျူဟာပင် ဟုခေါ်တွင်လျက် ရှိနေခဲ့သည်ဆိုပေ၏။

ဆက်ရသော် -

သက္ကရာဇ် (၁၁၂၇)ခုနှစ်၊ လောင်းရှည်မြို့စစ်တမ်းတွင် လောင်းရှည်မြို့ကို သာသနာတော်သက္ကရာဇ် ၁၅၆၂ ခု၊ ကောဇာ သက္ကရာဇ်-၃၈၀ ပြည့်၊ ပုဂံအနော်ရထာမင်းလက်ထက်၊ ကဆုန် လပြည့် တနင်္လာနေ့၊ နက္ခတ် (၁၉) လုံးနှင့်ယှဉ်လျက် အမတ် သိမ်းစည်းနှင့် မြို့သူကြီးဘယတေဇာဓိကာတို့က ပန္နက် (၉) ချက် နှင့် စစ်သည်သူရဲ ၁၀၀၀ နှင့် လောင်းရှည်မြို့ကို တည်ထောင်သည်။ အနောက်ဘက်နှင့်အနောက်မြောက်ဘက် ရခိုင်၊ ချင်းနှင့်ကမည်း တို့၏ ရန်အန္တရာယ်များကို ဆီးဆို့ခံရပ် စောင့်ရသည့်မြို့ဖြစ်ကြောင်း သိရှိရပါသည်။ သစ်တပ်မြို့ဖြစ်သည်။ ခံတပ်မြို့ဖြစ်သည်။ ကင်းတပ်မြို့ဖြစ်သည်ဟုဆိုပါ၏။

ပုဂံပြည်ရှင်အနော်ရထာမင်းကြီးသည် ကင်းတပ်မြို့များ တည်ခဲ့သလို သိန်းပြမြို့၊ သောင်းပြမြို့၊ ထောင်ပြမြို့၊ ရာပြမြို့များ တည်ခဲ့သည်။ ထိုမြို့များမှ စစ်ရေးအလိုရှိရာအတွက် စစ်သား စစ်သည် ပေးကြရ၏။

ဦးကုလားရာဇဝင်ကြီးတွင် ပုဂံမင်းနရပတိစည်သူမင်း လက်ထက်တိုင်အောင် နန်းစဉ်စစ်အင်အားကိုပြသော စာရင်းချုပ်၌ စလင်းမြို့သည် (၆၀၀) ပြု မြို့ဖြစ်ပြီး စစ်ရေးစစ်ရာရှိလာလျှင် စစ်သည်အင်အား (၆၀၀) ပေးရသည်။ ယင်းတွင် လောင်းရှည်မြို့၊ ဆောမြို့တို့ပါဝင်သည်ဟု ဖော်ပြထားလေ၏။

မြို့ပန္နက် (၉) ချက်ပါ ရွှေစာရိဘုရား

သစ်တပ်မြို့တည်စဉ်အခါ ပန္နက် (၉) ချက်ဖြင့် နယ်နိမိတ် အတိုင်းအတာများ သတ်မှတ်ကာ လောင်းရှည်မြို့ကို တည်စေခဲ့ သည်ဖြစ်ရာ စီးပွားရေး၊ လူမှုရေး၊ ဖွံ့ဖြိုးရေး၊ ဘာသာရေး၊ သာသနာရေး၊ စစ်ရေးစစ်ရာ စသည်တို့ကို ခြုံငုံသုံးသပ်သတ်မှတ် ခဲ့ခြင်းဖြစ်ပါသည်။

ပန္နက် (၉) ချက်မှာ -

- (၁) ရွှေစာရီဘုရား (မြို့အရှေ့ဘက် ၂ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၂) မင်္ဂလာဦးဘုရား (မြို့အနောက်ဘက် ၉ တာ နှင့် ၁ ထွာအကွာတွင် ရှိသည်။)
- (၃) အင်းဘုတ်ကျောင်း (မြို့အနောက်ဘက် ၁၁ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၄) တောင်ကြီးရှင် နတ်ကွန်း (မြို့အရှေ့ဘက် ၂၀ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၅) မိုးနတ်ကွန်း (မြို့အရှေ့တောင်ဘက် ၇ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၆) အနောက်ရှင်မနတ်ကွန်း (မြို့အနောက်ဘက် တာ ၆၀ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၇) ကန်(၃)ဆင့် (အရှင်ကြီးကန်၊ မိုးနတ်ကန်၊ ရေထိန်းကန်) (မြို့အရှေ့တောင်ဘက် ၂ တာ အကွာတွင်ရှိသည်။)

- (၈) မြောင်းကြီး (မြို့အနောက်ဘက် တာ ၆၀ အကွာတွင်ရှိသည်။)
- (၉) တံတားနီ (မြို့၏လေးပုံတစ်ပုံခန့်၊ မြို့၏ အနောက်ဘက်ကျကျတွင် ရှိသည်။)

မြို့တည်ရာတွင် ရှေ့တန်းခံတပ်မြို့ဖြစ်သည့်အလျောက် အုတ်မြို့ရိုးမဟုတ်ဘဲ သစ်လုံးများစိုက်ထူကာရံသော သစ်တပ် မြို့အဖြစ်တည်ခဲ့ပါသည်။

မြို့ရိုးအရှေ့မျက်နှာ (၃၇) တာ၊ အမြင့် (၇) တောင်၊ တံခါးဝမှာ ညောင်တံခါးခေါ်ပြီး တံတား (၂) စင်းမှာ ကြိုးမဲ့ဖြစ်သည်။

အနောက်မြို့ရိုးမှာ တောင်မြောက် (၃၇) တာ၊ တံခါးဝမှာ မန်ကျည်းတံခါးခေါ်ပြီး တံတား (၂) ခုထားသည်။

မြောက်ဘက်မျက်နှာမှာ အရှေ့မှအနောက် (၆၁) တာ၊ တံခါးဝကို ရင်ခိုတံတား တံတား (၂) ခုထားရှိသည်။

တောင်မျက်နှာ၌ အရှေ့မှအနောက် အရှေ့မျက်နှာ (၅၉) တာ၊ တံခါးမရှိဟူ၍ ဖြစ်သည်။

မြို့တာအဝှန်း (၁၉၇) တာ၊ တံခါး (၃) ပေါက်၊ တံတား (၆) စင်းဖြင့် သစ်တပ်အမြင့် (၇) တောင်ထားရှိကာ မြို့ကို တည်ဆောက်ခဲ့ကြောင်း ဆိုလေသည်။

ပန္နက် (၉) ချက်ဖြင့် မြို့တည်ရာတွင်-

မြို့အရှေ့ဘက် တာ (၂၀) ကွာတွင် တောင်ကြီးရှင်နတ်နန်း နှင့် မိုးနတ်နန်းတို့ရှိပြီး မြို့ဦး၌ ရွှေစာရီဘုရားရှိသည်။ ရွှေစာရီ ဘုရားသည် ဓမ္မစေတီဖြစ်၍ လောင်းရှည်မြို့ကို အုပ်ချုပ်သော

မင်းစော်ဘွားသူကြီးများ ကိုယ်ကျင့်တရားကောင်းပြီး ငါးပါးသီလ မြဲလျက် ရပ်ရွာပြည်သူတို့အားကိုးသော မင်းဆက်ရှည်စေရန် ရည်ရွယ်သည်။

မင်္ဂလာဦးဘုရားသည် လောင်းရှည်ဒေသအတွင်း မင်္ဂလာ အပေါင်းနှင့်ပြည့်စုံစေရန် ရည်ရွယ်သည်။

အင်းဘုတ်ကျောင်းသည် လောင်းရှည်ဒေသနေ ပြည်သူများ အဝိဇ္ဇာအမှောင်ဖုံးလွှမ်းခြင်းမှ ကင်းလွတ်ရန်နှင့် သစ္စာလေးပါး မြတ်တရားဖြင့် ဆေးကြောသုတ်သင်နိုင်ရန် ရည်ရွယ်သည်။

တောင်ကြီးရှင်နတ်ကွန်းသည် တောင်ငါးလုံးအရှင်များနှင့် မြို့အရှင်ကြီးများကို နှစ်စဉ် ပသပူဇော်ပြီး မင်းသက်ရှည် အန္တရာယ်ကင်းရန် ရည်ရွယ်သည်။

မိုးနတ်မင်းမှာ လောင်းရှည်ဒေသတွင် မိုးလေဝသ မှန်ကန် ကောင်းမွန်ရန် ရည်ရွယ်သည်။

အနောက်ရှင်မနတ်ကွန်းသည် အနောက်ရိုးမနတ်များကို ပူဇော်ပသရန် ရည်ရွယ်သည်။

ကန် (၃) ဆင့်သည် ရေအစိုဓာတ်ကိန်းခြင်း၊ လူ၊ သူ၊ ကျွဲ၊ နွား၊ တိရစ္ဆာန်များ ရေဝလင်လင်သောက်သုံး၍ ပျော်ပါးစွာ နေထိုင်နိုင်ရန် ရည်ရွယ်သည်။

မြောင်းကြီးသည် လောင်းရှည်ဒေသတွင် ဆန်ရေစပါး ပေါများပြီး စားနပ်ရိက္ခာဖူလုံစေရန် ရည်ရွယ်ဆောက်လုပ်သည်။ မြို့အနောက်ဘက်မှစတင်ပြီး မြို့မြောက်ဘက်မှပတ်ကာ အစအဆုံး (၄) မိုင်ရှိသော လယ်တော (၄၀၀) ကျော်သောက်သုံးသော မြောင်းကြီးဖြစ်သည်။

တံတားနီသည် မြို့အတွင်း သွားလာရေးလွယ်ကူစေရန် ချောမွေ့စေရန် ရည်ရွယ်ဆောက်လုပ်သည်။

မြို့အရှေ့ညောင်ပင်တံခါးမှ အရှေ့ (၅၀၀) တွင်းခန့်အကွာ ဗုဒ္ဓဘာသာသာသနာပြု သီရိဓမ္မာသောကမင်း၏ စေတီပေါင်း (၈၄၀၀၀) အပါအဝင်ဖြစ်သော၊ လောကသုံးပါး၏အထွဋ်အမြတ် အနှိုင်းမဲ့မြတ်ဗုဒ္ဓဖြစ်ပေသော ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်း ရွှေတန်ဆာဘုရားရှိသည်။

အထက်ပါတို့သည်ကား နှောင်းခေတ်ဟောင်းအခါများဆီက ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ အတ္ထုပ္ပတ္တိပေတည်း။ ရာဇဝင် ပေတည်း။

အခန်း (၃)

ရာဇဝင်ထဲက လောင်းရှည်

ရှေးအခါက “တစ်ရာတစ်ပါး၊ လူမျိုးများသား၊ မှတ်သားသစ်သစ်၊ ခုနစ်မြန်မာ၊ (မွန်) မှာလေး၊ ရှမ်းရေးသုံးဆယ်၊ သင်္ချာသွယ်ပြ၊ ခြောက်ဆယ်ကုလား၊ ခွဲမှတ်ထားသည် ဖြစ်ပွားသူတဖြိုးဖြိုးတည်း” ဟု လူမျိုး (၁၀၀) ပါးရှိကြောင်း ဖွဲ့ဆိုရေးစပ်ထားခဲ့သည့် အဆို ရှိသည်။ ကွဲကွဲပြားပြားသိနားလည်စေရန်လည်း အသေးစိတ်ကာ တင်ပြထားခဲ့သည်။

မြန်မာ (၇) မျိုး၊ (မွန်) (၄) မျိုး၊ ရှမ်းမျိုး (၃၀)၊ ကုလားမျိုး (၆၀) တို့ဖြစ်ကြောင်းဆိုသည်။

ဤတွင် ရှေးဗမာ (မြန်မာ) (၇) မျိုးတွင် ဗမာ (မြန်မာ)၊ ပျူ၊ တောင်သူ၊ ကမ်းယံ၊ ယော၊ ရခိုင်၊ ထားဝယ်တို့ ပါဝင်သည်နှင့် ရှေးဗမာ (မြန်မာ) တို့၌ တစ်ခုအပါအဝင်ဖြစ်သော “ယော” တို့ နေထိုင်ကြရာ ယောဌာနီတွင် “လောင်းရှည်မြို့” ကလေး တည်ရှိနေလေသည်။ လောင်းရှည်သည် ယောပင်ဖြစ်လေ၏။

ယောဌာနီကို သူတို့ဒေသ ယနေ့အခေါ်အဝေါ်အရ (၃) မျိုးခွဲခြားထားသည်။ မြောက်ယော (ဂန့်ဂေါမြို့နယ်)၊ အလယ်ယော (ထီးလင်းမြို့နယ်)၊ တောင်ယော (ဆောမြို့နယ်) ဟူ၍ဖြစ်ရာ “လောင်းရှည်မြို့” ကလေးသည် တောင်ယောခေါ် ဆောမြို့နယ်

အတွင်းတွင်ပါဝင်လျက် စလင်းချောင်း၏တောင်ဘက်ကမ်းတွင် တည်ရှိနေလေသည်။

လောင်းရှည်ဟု တွင်နေခြင်းတွင် ရှေးမင်းများလက်ထက် တော်အခါကပင် ရာဇဝင်တွင်ရှိခဲ့သည်။ အလောင်းစည်သူမင်း နှင့်စပ်ဆိုင်ခဲ့သည်။ ဒေသိယရာဇဝင်အဖြစ်လည်း ကျန်ရစ်နေခဲ့ရ သည်ဟု ဆိုကြသည်။ ပေါက်ပြည် အနော်ရထာမင်း၏မြေးတော် သာသနာဒါယကာ အလောင်းစည်သူမင်းနှင့်စပ်လျဉ်း၍ စကား အဆိုရှိခဲ့သည်။ ဟူးရားဗေဒင်ပညာရှင်တို့၏ ဟောချက်အရ တောင်တော်မြတ်တွင် သင်္ကန်း (သင်္ကန်းနက်ဟုလည်းဆို၊ ကျွန်းနက်ဟုလည်းဆို) သားနှင့်တကွ ၎င်းသစ်နက်သား၌ ဘဝဟောင်းကကျခဲ့သော ပစ္စည်းအမှန် “ပရရှင်-ပြဒါးရှင်- ပတ္တမြားမျက်ရှင်” ရှိသည်ဆိုရာ စစ်အင်္ဂါလေးပါးဖြင့် ဤဒေသသို့ ကြွချီရောက်ရှိတော်မူလာခဲ့ကြောင်းဆို၏။ ဘုန်းတန်ခိုးကြောင့် တောင်တော်မြတ်တွင် သစ်နက်ပင်မြတ်အား ရှာဖွေတွေ့ရှိခဲ့ကြောင်းနှင့် မျက်ရှင်တော်ကိုရရှိခဲ့ကြောင်း ဒေသိယရာဇဝင်အဖြစ် ပြောကြပါ၏။

သစ်နက်ပင်ကိုခုတ်လှဲပြီး သစ်လုံးအရိုင်းအား တောင်တော် တစ်နေရာမှ ထိုးချတွန်းချစေ၍ တင်သောနေရာကို “တုံးတင်” ဟုလည်းကောင်း၊ နွယ်ကြိမ်ကြီးများ အများအပြားရှိရာ တောကြီး မြက်မှောင်တွင် နွယ်ကြိမ်ကြီးများကို ရှာဖွေရယူကြရာနေရာကို “ဝိန်းမှောင်” ဟုလည်းကောင်း၊ ကြိမ်နွယ်များရှာဖွေရရှိကြပြီး စုပေါင်းကာ ဆက်သသောနေရာကို “ကြိမ်ကြီး” ဟုလည်းကောင်း အသီးသီး ရွာအမည်၊ ချောင်းအမည်တို့ နာမည်တွင်လျက် ကျန်ရစ် ခဲ့ကြောင်း ဆိုကြပါ၏။

သစ်နက်ပင်ကြီး (ဝါ) ကျွန်းနက်ပင်ကြီးကို သစ်အရိုင်း တုံးကြီးဖြစ်စေခဲ့သည်မှ သစ်လုံးတော်ကြီးအဆင့်၊ သစ်လုံးတော်ကြီး မှသည် လှေလောင်းထွင်းကာ လောင်းလှေတော်အဖြစ် ရောက်စေ ခဲ့၏။ သစ်လုံးတော်ကြီးကို လောင်းလှေတော်ကြီးအဖြစ်ရရှိအောင် သစ်လုံးတော်ရွေရာ ဌာနအရပ်အား “လောင်းရွှေ” ဟု အမည် မှည့်တွင်စေခဲ့သည်ဆို၏။

ကာလရွေ့လျားလာခဲ့သည်တွင် လောင်းလှေတော် အရှည်ကား အံ့မခန်းရှိခြင်းနှင့် ရေမြေအရှင်သခင် ရွှေနန်းရှင် အတွက်နှင့် ရွှေကို လူတို့ အမြတ်တနိုးတန်ဖိုးထားကြသည့် သဘောအရပါ ပါဝင်စေလျက် “ရွှေလောင်းလှေရှည်” ဖြစ်လာ ခဲ့ဟန်တစ်နည်း။ တဖြည်းဖြည်းနှင့်ပင် လောင်းရွှေ၊ ရွှေလောင်း လှေရှည်၊ ရွှေလောင်းရှည်မှသည် နိဂုံးအဆုံးသတ်၌ “လောင်းရှည်” ဟူ၍ အမည်တွင်ကျန်ရစ်လာခဲ့စေကြောင်း ဆိုကြပါ၏။ ပြောစမှတ် ဖြစ်၍ ကျန်ရစ်ခဲ့ခြင်းဖြစ်ပါ၏။

တစ်ဖန် လောင်းရှည်မြို့ကလေး၏ စိတ်ဝင်စားဖွယ်ရာ ဇာတ်ကြောင်းမှာလည်း အများသိကြသည့်အတိုင်း ကြားသိရသူတို့၏ ရင်မှာစွဲပြီးကျန်ရစ်ရပါ၏။ အလောင်းစည်သူမင်းသည် ဘုန်းတန်ခိုး တော် ဖောင်တော်စကြာ ခေါ် လှေလောင်းတော်ကြီးနှင့် ပရရှင် ခေါ် ပြဒါးရှင် ခေါ် ပတ္တမြားမျက်ရှင်၏ တန်ခိုးစွမ်းအားကြောင့် ဖောင်တော်ဖြင့် စိတ်တော်အလိုရှိရာသို့ သွားရောက်နိုင် ခဲ့ရသည်ဟုဆိုကြပါ၏။

အလောင်းစည်သူသည် ဘဝဟောင်းက ကုလားမင်းသား ပဋိက္ကရားဖြစ်၏။ ပေါက္ကံပြည် ကျန်စစ်သားမင်းကြီးနှင့် အပယ်

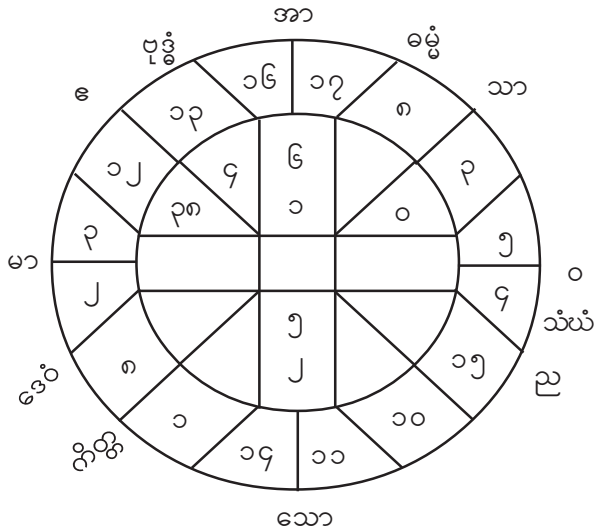
ရတနာတို့မှ ဖွားမြင်သောမင်းသမီးလေး ရွှေအိမ်စည်နှင့် ရည်ငံ နေသော ပဋိက္ကရားမင်းသားလေးတို့အကြောင်းအား များမတ် များကသိ၍ ဘုရင့်ထံလျှောက်ထား၏။ တိုင်းတစ်ပါးလူမျိုးခြားနှင့် လက်မဆက်စေလို၍ ကျန်စစ်သားမင်းကြီးက နောင်တော် စောလူးမင်း၏သားတော် စောယွမ်းမင်းသားနှင့် ရွှေအိမ်စည် မင်းသမီးလေးအား ထိမ်းမြားစေ၏။ မင်္ဂလာဆွမ်းဆက်ကပ်သောနေ့ ပဋိက္ကရားမင်းသားက ပေါက္ကံပြည်သို့အလာ ရှင်အရဟံမထေရ်မြတ်က ဆွမ်းစားခဲ့ပြီး၍ ကောင်းကင်ခရီးဖြင့် မဇ္ဈိမဒေသ မဟာဗောဓိသို့ ကြွချီစဉ် ကောင်းကင်တွင်တွေ့ကြလေ၏။ ရှင်အရဟံမှ အကြောင်းစုံကို မြွတ်ဟသည်တွင် ပဋိက္ကရားမင်းသားသည် အာမေဠိတ်ဖြစ်ရသည်နှင့် သတိလက်လွတ်ဖြစ်ခဲ့ရပြီး ပြဒါးရှင်သည် အာခံတွင်းမှ ထွက်ကျ သွားခဲ့လေတော့၏။ မင်းသားလည်း မြေသို့သက်ကာ ကံတော် ကုန်၏။ စွဲလမ်းစိတ်ဖြင့် ရွှေအိမ်စည်ထံတွင် ပဋိသန္ဓေနေ၏။ ထိုမှ ဖွားမြင်သောသားတော်သည်ကား အလောင်းစည်သူဖြစ်လေ၏ဟု ဆိုပေ၏။

၁၁၂၇ ခုနှစ် လောင်းရှည်မြို့စစ်တမ်းသည် အဦးအစ ဖြစ်ပြီး ၁၁၄၅ ခုနှစ် စစ်တမ်းက ဒုတိယဖြစ်သည်။

အခန်း (၄)

လောင်းရှည်မြို့ စစ်တမ်း (၂) ခေတ်

ရှေးခေတ်ဟောင်း လောင်းရှည်မြို့အကြောင်းကို လေ့လာ သောအခါတွင် လောင်းရှည်မြို့ ဇာတာနှင့် ပထမစစ်တမ်း၊ ဒုတိယစစ်တမ်းဟူ၍ တွေ့ရသည်။

လောင်းရှည်မြို့
(ဇာတာပုံ)

ပထမလောင်းရှည်စစ်တမ်း

၁၁၂၇ ခုနှစ် လောင်းရှည်စစ်တမ်း (ပထမ) တွင် လောင်းရှည်မြို့ကို သာသနာနှစ် ၁၅၆၂ ခု၊ သက္ကရာဇ် ၇၈၀ ပြည့်နှစ်၊ ပုဂံအနော်ရထာမင်းလက်ထက်တော် ကဆုန်လပြည့် တနင်္လာနေ့ နက္ခတ် ၁၉ လုံးနှင့်ယှဉ်လျက် အမတ်သိမ်းဆည်းနှင့် မြို့သူကြီး ဘယတေဇာခံ ငကာတို့ စစ်သည်သူရဲ (၁၀၀၀) နှင့် လောင်းရှည်မြို့ကို ပြုစုတည်ထောင်ပါသည်။

မြို့နှင့်တပြိုင်တည်း တောင်ကြီးရှင်နတ် (၁)၊ မိုးနတ် (၁)၊ ပေါင်း (၂) ပါးကိုလည်း မြို့အရှေ့တာ ၂၀ ခန့်အကွာတွင် နတ်ကွန်းနတ်အိမ်နှင့် ဆောက်လုပ်ကိုးကွယ်ပါသည်။ အနောက် ရှင်နတ် (၁) ကိုလည်း မြို့အနောက်တာ (၃၀) အကွာတွင် နတ်ကွန်းနတ်အိမ်နှင့် ဆောက်လုပ်ကိုးကွယ်ပါသည်။

မြို့အရှေ့တောင်မြောက် (၃၇) တာ၊ တံခါးဝတံတား ၂ ခုထား (၃၈) တာ။ တောင်မျက်နှာအရှေ့အနောက် (၅၉) တာ တံခါးမရှိ၊ အနောက်မျက်နှာ တောင်မြောက် (၃၇) တာ၊ တံခါးဝတံတား (၂) ခုထား (၃၈) တာ၊ မြောက်မျက်နှာ အရှေ့အနောက် (၆) တာ၊ တံခါးဝတံတား ၂ စုထား (၆၂) တာ၊ မြို့တာဝန်း (၁၉၇) တာ တံခါး (၃) ပေါက်၊ မြို့ရပ် (၇) တောင်၊ ကျုံးအခြားမရှိ မြို့အရှေ့ကို ညောင်ပင်တံခါးတွင်သည်။

မြို့မအရှေ့ (၅၀၀) တွင်းခန့်အကွာတွင် ဓမ္မာသောက မင်းကြီးတည်သည့် ရွှေတန်းဆာဘုရားတစ်ဆူ ရပ်တော် (၁၅) တောင် ခန့်ရှိပါသည်။

မြို့အနောက်တံခါးကို မန်ကျည်းတံခါးတွင်ပါသည်။ ၎င်းမျက်နှာမှ တာ (၂၀) ကျော်ခန့်အကွာတွင် ရှေးဦးမင်း တည်သည့် ကူတော်သစ်ဘုရားတစ်ဆူ ရပ်တော် (၁၅) တောင် ခန့်ရှိပါသည်။

၎င်းမျက်နှာက ရခိုင်ဘုရား ရပ်တော်အတောင် (၃၀) ခန့် ရှိပါသည်။ မြောက်မျက်နှာတံခါးကို ဥယျာဉ်တံခါးတွင်ပါသည်။ ပစ္စင်ရင်လျှောက်မှာ အုတ်မြို့မဟုတ်၍မရှိပါ။ အနောက်မျက်နှာ ချင်းနှင့် ရခိုင်တို့ကို ဆီးဆို့ခံစောင့်နေရသည့်မြို့ဖြစ်၍ သစ်မြို့ တည်လုပ်ရပါသည်။

မြို့သူကြီးရိုးမှာ ဘယတေဇာခံ ငကာ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် ကျောက်စစ်စားဆက်ခံကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် ၎င်း၏ သားမြေးအနွယ်အဆက်မရှိ၍ မြို့နေ ငဘိုးတူ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် သားငပေါက်ဖြူ ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် ငတုတ် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ ၎င်း၏ညီ ရွှေစိုင် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် ငတုတ်သား ငနက် ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် ညီငကုလား ကြီးစိုးစီရင်သည်။ မရှိလျှင် ၎င်းသား ဇွဲတေဇာခံကျော် ကြီးစိုး စီရင်သည်။ မရှိလျှင် ငရွှေထိုင်မြေး ငမျိုးဆန်း သက္ကရာဇ် ၁၁၂၇ ခုနှစ် ကြီးစိုးစီရင်သည်။

စချီမြေတိုင်ရိုးမရှိ တိုင်ခေါင်းရိုးမှာ ငဝက်၊ ငအင်ကြွယ်၊ ရွှေထွန်း၊ ကျွန်တော်မြို့သူကြီးနှင့် (၄) တိုင်ခေါင်းရှိပါသည်။

တိုင်ခေါင်း ငဝက်မရှိလျှင် သားငမန် တိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် ငစံကျော် တိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် ယခုဆက်ခံတိုင်ဆော်မည့်သူ ငဘိုးလည်းရှိပါသည်။ တရိုးမှာ ငအင်ကြွယ် တိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် သားငကြွက်၊ မရှိလျှင် ငသာဖြိုး တိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် ဆက်ခံသင့်သူ ငရွှေဘော် တိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် ငချစ် တိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် သားငနေ တိုင်ဆော်သည်။ မရှိလျှင် အရာဆက်ခံသင့်သူအနွယ်အဆက်မရှိ တရိုးမှာ ကျွန်တော်မြို့ သူကြီး တိုင်ဆော်အရာနှင့် ဆက်ခံတိုင်ဆော်ကြီးစိုးပါသည်။

ကျွန်တော်စီရင်သည့် လောင်းရှည်မြို့မှာက အရှေ့လားသော် နှစ်တိုင်ငါးရာတွင်းခန့်က လုလင်ခုံတောင်ထိပ် ရေခွဲရေဝေ အခြား တစ်ဖက် စလေမြေနှင့်ကျောခိုင်းရ / အရှေ့တောင်ကိုလားသော် တသောင်းနှစ်တိုင်ကွာ ဒူးတော်ရာလောင်းတော်မောက် အခြား တစ်ဖက် စလင်းမြေနှင့်ကျောခိုင်း/တောင်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းသုံးတိုင်ခန့်ကွာ ကြာအင်းနက်ရေကန်စလင်းချင်း (၅) ရွာအထိ အခြားတစ်ဖက် စလင်းမြေနှင့်ကျောခိုင်း/အနောက်တောင် ကိုလားသော် နှစ်သောင်းနှစ်တိုင်ကွာ စည်းချောင်း၊ အခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြေနှင့်ကျောခိုင်း/အနောက်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းငါးတိုင်ကွာ ရခိုင်၊ ချင်းအရပ်သားတွင်းလယာအောင်ခွာ သစ်ပင်လေးတင်ခွ အခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြေနှင့်ကျောခိုင်း/အနောက်မြောက်ကို လားသော် တသောင်းငါးတိုင်ခန့်ကွာ ရစ်ချောင်း တခြားတစ်ဖက် ဆောကျေးလွန်ပုံရွာ မြေနှင့်ကျောခိုင်း/မြောက်ကိုလားသော် ငါးတိုင်ခန့်ကွာ ချုပ်ချောင်း၊ အခြားတစ်ဖက် ဆောကျေးအချုပ် မြေနှင့်၊ ကျောခိုင်း၊ အရှေ့မြောက်ကိုလားသော် ငါးတိုင်ခန့်ကွာ တက်တူရေရှင်ချောင်း တခြားတစ်ဖက် ဆောမြေနှင့်ကျောခိုင်း။

ယခုသက်ဆိုင်သည့်မြေ နယ်မြေအတွင်းတွင် ဘုရားမြေ၊ ကျောင်းမြေ၊ လေးမြေ၊ ကာမြေ၊ ဆင်မြေ၊ မြင်းမြေမရှိ မင်းဩဇာ ရှိပါသည်။

မြေရပ်လည်းတောင်ကြိုတောင်ကြား၊ ချောင်းကြိုချောင်းကြား ဖြစ်၍ တောင်ယာစပါး စူးတိုင်းလက်ယက်နှင့် ဝါ၊ ပြောင်း၊ ပဲ၊ လူး၊ ဆပ်၊ အသွေ၊ အခြောက် စိုးစံမျှသာလုပ်ရပါသည်။ အဆီအခွန် မှာ အခြားမဆက်မသွင်းရ။ ကျွန်တော်တို့နေထိုင်သည့် အရိုင်းကဲရွာ၊ ပုပ္ဖကိုင်းရွာ၊ လယ်ဖြူရွာ သုံးရွာသားတို့လုပ်စားသည့် မြေရပ်မှာ လုပ်ရစပါးမြေတွင် (၁၀၀) တင်းရလျှင် (၁၀) တင်း၊ (၁၀) တင်း ရလျှင် (၁) တင်း မြေခွန်ကိုခံ၍ ကျွန်တော်မြို့သူကြီးစားရပါသည်။

ကျွန်တော် စီရင်နယ်တွင် ချင်းကျေးရွာများမှ စပါးခွန်၊ ဝါခွန်၊ စောင်ခွန်၊ လူခွန်၊ ဖယောင်းခွန် စသည့်အခွန်များကို ဆက်သွင်းရပါသည်။ စီရင်စုနယ်တွင်းရှိ အရိုင်းကဲရွာ၊ ပုပ္ဖကိုင်းရွာ၊ လယ်ဖြူရွာ (၃) ရွာနှင့် မြန်မာကျွန်တော်မျိုးတို့ရွာရှိနေပါသည်။ ချင်းရွာများမှာ ရေပုတ်ရွာ၊ ငှက်ခွေးရွာ၊ သံချောင်းရွာ၊ မန်ဒူးရွာတို့မှ ဝါခွန်တော် ခွန်မ (၁၉၅) ဝန်စား (၁၉. ၅၉)၊ စိုးစား ရေးစား (၈၉) ရရှိကောက်ခံ၍ ရွှေဘဝါးတော်အောက်ရောက်လျှင် ဝန်စားအတွက်ပါ ဆိုင်ရာမြို့စားကိုပေးရပါသည်။ ခွန်မ (၁၉၅) မှာ အနောက်ဝန်စားရေးတို့ကို ပေးရပါသည်။ ရေးစားမှတ်စားမှာ ဝါခွန်တော်ကို သိမ်းခံသူ အနောက်ဝန်စားရေးကို (၉၇၅) ပေးရပါသည်။

၎င်းချင်းရွာ၊ ငကွက်ရွာ၊ ပေါက်ပန်းဆိုင်ရွာ၊ တောင်ငကွက် ရွာ၊ ဝက္ကရွာ၊ ငဟောင် ရွာပေါင်း (၅) ရွာမှ သုံးစပ်ဆောင်ဖြူ

ခွန်မ (၂၅)၊ ဝန်စားနှစ်မက လိုင်းစိုးစားရေးစား ၎င်းနည်းက သောင်းမြောင်းတိုက်မှာ သွင်းရပါသည်။

ကြိမ်ကြီးရွာ၊ ပုတ္တူရွာ၊ စိုးရွာ၊ လဗိုရွာ၊ ဖျံချောင်းရွာ၊ ဖျင်ငယ်ရွာ၊ ကောက်ကျစ်ရွာ၊ သောင်ဘရွာ၊ ကျောက်အရွာ၊ ဖျင်ကြီးရွာ၊ မောချောင်းရွာ၊ ရွာပေါင်း (၁၁) ရွာမှ တစ်နှစ်လျှင် ခွန်တော်စပါး (၂၂၅) တင်း၊ နီးလက်ခုတ်တဆုတ် ကြွက်စာမရှိ ကြီးစိုးတို့သာ လက်ဆောင် ဆန် (၂) တင်း၊ ကြက်တခု၊ ခေါင်သေး တဘူး၊ ကြက်ဥငါးလုံး၊ ဂျင်းစိမ်းတချိုင့်၊ ပိန်းတချိုင့်နှင့်ပေး၍ ကျီးစိုးတို့ကို သွင်းရပါသည်။

စပါးကို မြို့တွင်းကျီဆောက်၍ အစဉ်ထားရပါသည်။ ဆက်သွင်းသည့်စပါးကိုလည်း အနောက်အပြင်ချင်းတို့တိုက်ခိုက်၍ စစ်ချိစစ်သွားရုံလျှင် တိုက်ခိုက်ရသူတို့ကို ခွန်တော်မျိုးကျီတွင် ခြင်သွင်းထားသည့် စပါးရိက္ခာစားအပ်နှံပေးရပါသည်။ မအွေရွာ၊ အိုင်ရွာ၊ လဲဘုံရွာ သည်သုံးရွာမှ တစ်နှစ်လျှင် ခုနစ်နှစ်အရွယ် အရပ် ၂ ၂ ခန့်ကျ ကျွန်တယောက် (၃) နှစ်တကြိမ် ဆက်သွင်း ရပါသည်။ ကျင်ဒွေးရွာ၊ ဖုန်းရွာမြို့သူကြီးတို့စားရိုးဖြစ်ပါသည်။

မြို့စားမြို့ကို ခန့်ထားလျှင်လည်း မြို့သူကြီးကို မစားရ၊ ထိုစားမြို့ကိုတို့မှာပေးရပါသည်။ ကျောက်လဲ့ရွာမှာ ခွန်တော် ဖယောင်းကိုပေးရပါသည်။ ဖယောင်းမှာ ၁ဝိ/- ဝန်စား၊ စိုးစား ရေးစား ၁ိ/ စီ ဝန်စားမှာ ဆိုင်ရာသို့ပေးရပါသည်။

ခွန်မဖယောင်းနှင့် စိုးစားရေးစားမှာ လက်ဆောင်ယူတိုက်သို့ သွင်းရပါသည်။

ရစ်ချောင်းရွာ၊ လှဲရွာ၊ ခုတ်ရွာ၊ ပင်တာရွာများမှ ကျွန်တော်မျိုး မြို့သူကြီးက ဖယောင်းခွန်ကိုစားရပါသည်။

ကျွန်တော်မျိုးစီရင်စု (၄) ရပ်အတွင်းတွင် ဆိပ်ကမ်းပွဲ အင်းကူးတို့တွင် ကျွန်တော် ကျွဲနွားမြည်းမရှိ၊ ကျွန်ဝင်၊ ကျွဲဝင်၊ နွားဝင်လျှင် (၃) နှစ်စေ့၍ အရှင်မပေါ်လျှင် မြို့စားရှိလျှင် မြို့စားမှာတစ်ဝက်၊ မြို့သူကြီးမှာ တစ်ဝက်စားရပါသည်။ မြို့စားသနား တော်မူလျှင်လည်း မြို့စားကမြို့နေသူတို့ကို လဘက် (၁၀) စီထုပ်၍ အပ်နှစ်စင်း၊ စက္ကူနှစ်ချပ်စီပေးဝေပါသည်။ မြို့နေသူတို့သည် အိမ်တို့ရွာတို့ ဝင်းပြင်ခြံလုပ်နည်း တအိမ်လျှင်သငွေ (၅)၊ ၅၊ ကောက်ခံပေးသွင်းရပါသည်။

မြို့သူကြီးတို့ကိုလည်း ပေါင်းထုပ်ဝတ်စုံစားစုံ မြို့စားတို့က ပေးပါသည်။ ကျွန်တော်မျိုးသည် ချင်း၊ ရခိုင်တို့ကို ဆီးဆို့ခံရ စောင့်နေရသည်။ အလံဦးကင်ဖျားမြို့ရွာဖြစ်၍ စစ်ရေးမင်းမူပေါ် ရှိလျှင် အရပ်ရပ်မြို့ရွာနည်းမခန့်၊ မစားရ လွတ်ငြိမ်းပါသည်။

မြို့သူကြီးတို့ကို အစဉ်ချီးမြှောက်သနားတော်မူမြဲမှာ ကျိုင်း (၂) ချက် ခမောက်နီ ငွေဓားငါးပတ်ခံတွင်း ကျက် လဖက်ဖိုးငွေ ထွေးအိုး စလွယ် ကွမ်းခွက် (၄) မြောင့် အိုးဝန်းထားတင် ခမောက် တင်ဆေးတံရွှေခြံဆွဲ ချင်ခွက် မြင်းကြိုး သက္ကလပ်ကွက်က တိုင်ရှေ့ ၁ နောက် ၂ ပွင့်ကတောင် ရွှေစဝါ ရေးတင်ရန်းတောင်လုံးဆုံ စီးနှင့် ဆောင်ရွက်ရပါသည်။ ကျွန်တော်မျိုးသူကြီးသေလွန်လျှင် ပျဉ်းအဖုံး ခါးပတ်သက် ရွှေမှော်ကြံ ကျင်ဖုဌက်ချေးခံလောင်တိုက်နှင့် သင်္ဂြိုဟ်မျိုးရှိပါသည်။

ဒုတိယလောင်းရှည်စစ်တမ်း

၁၁၄၅ ခု၊ လောင်းရှည်စစ်တမ်း (ဒုတိယ) တွင် သက္ကရာဇ် ၁၁၄၅ ခု၊ တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၇ ရက်၊ လောင်းရှည်မြို့သူကြီး ရွှေတော် နံနက် အသက် ၁၉ သူရိုးကြီးစိုးစဉ်ဆက် ဆက်သွင်း ထမ်းရွက်ရိုး၊ အခွန်ဘဏ္ဍာမြို့နယ်နိမိတ် အပိုင်းအခြားများကို မေးစစ်လျှင် လောင်းရှည်မြို့ကို ဘယတေဇာခံ ငတာ၊ ငဘိုးတူသား ငပေါက်ဖြူ၊ ငတုတ်ညီ ငရွှေစိုင်း၊ ငတုတ်သား ငနက်၊ ညီငကုလား၊ ဇွဲတေဇာခံ ငကျော်သား၊ ငနေထွန်းတွင်ကြီးစိုးပြတ်၍ ထက်ကြီးစိုး ငရွှေစိုင်းသား ငအင်ပေါ် သားငမျိုးထွန်း သားငစဉ်၊ သားကျွန်တော် ငရွှေဘော်တိုင်တစ်ယောက်မရှိလျှင်တစ်ယောက် အစဉ်အတိုင်း ဆက်ခံကြီးစိုးစီရင်ရပါသည်။

လောင်းရှည်မြို့တွင် ကြီးစိုး ကျွန်တော်တစ်ဦးသာရှိပါသည်။ စချီမြေတိုင်ဆိပ်တည် ပွဲတင် ကုတို့ကောက်ပြတ်ရိုးမရှိ၊ ကျွန်တော် စီရင်သည့် လောင်းရှည်မြို့နယ်သည်-

အရှေ့ကိုလားသော် တသောင်းလေးတိုင်ခန့်ကွာတွင် နေလင်းခုံတောင်ရိုး၊ ရေခွဲရေဝေ အခြားတစ်ဖက် ပုဂံမြေ၊ စလေမြေ-

အရှေ့တောင်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းနှစ်တိုင်ခန့်ကွာ လူလင်ခုံတောင်ရိုး အစဉ်ကျောက်စင် ကျော်ပုံကသည် အင်ကြင်းပင်၊ ၎င်းအနောက်ကို နွားမတက်မြို့ အိုချောင်းမြေကျော ကုန်းတန်းမင်း ကျည်းချောင်း သရွေးပင်ချောင်းဖျား၊ ဆားမြေငံ ဥသျှစ်ချောင်း ကောက်ကောက်စင်းစင်း မွဲချောင်းအောက်မြေက စုန်၍ ချောင်းအနောက်ဘက် သရက်ပင်ခင်ရိုး ခက်လန်ချောင်း မြေနီခင်ရိုး

ငအူချောင်းရပ် စလင်းချောင်း ကောက်ကောက်စင်းစင်း မြောက်ကို ငါးကျင်းဝတက်၍ လောင်းတော် မှောက်စပျောချောင်းစုံ ဒူတော်ရာ ဘုရားတောင် ရေရိုတောင်ပုလဲချောင်း၊ ရွှောက်ပင်ချောက်က ကျွဲဦးကျောက်တန်းချောင်းဖျား ချစ်မရေဝေသင်တန်း ဝါးမတောင် ရိုးခင် ရွှာဘိုးကုန်းတနောက်ဘက် အင်ကြင်းပင်ကြီးကသည် အနောက်ကို နွားမတောင်ထိပ် ဆီးချောင်း ကန်တိုင်ရပ် အခြားတစ်ဖက် စလင်းမြို့မြေ။

တောင်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းသုံးတိုင်ခန့်ကွာ စောင်းတောင် ညှင်းတောင် ၎င်းက အနောက်ကိုလျှောက်၍ ပုံးတောင်ပန်းအိ ကျောက်တန်း ကြာအင်းနတ်ရေကန် တစ်ပွင့်ဆည်ဦးပုန်းချောင်း အောက်ကို စုန်၍ ဒွေးချောင်း ကောက်ကောက်စင်းစင်း ငတ်ကြီး ယာယော ငတ်ငယ်အထိတစ်ဖက် စကင်းတောင်စဉ်ချင်း (၅) ရွာမြေ။

အနောက်တောင်ကိုလားသော် တစ်သောင်းခြောက်တိုင်ခန့်ကွာ ရှင်းချောင်းအခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြေနှင့်ကျောခိုင်း၊

အနောက်ကိုလားသော် နှစ်သောင်းငါးတိုင်ခန့်ကွာ ဖိုးခေါင် တောင်ရိုး ရေခွဲရေဝေချင်းမရပ် ကွင်းလဟာ အောင်ခွာ သစ်ပင်လေးထင်ခွ အခြားတစ်ဖက် ရခိုင်မြေ။

အနောက်မြောက်ကိုလားသော် တစ်သောင်းခြောက်တိုင် ခန့်ကွာ ချုပ်ချောင်းဖျား အခြားတစ်ဖက်ဆောမြေ။

မြောက်ကိုလားသော် ခြောက်တိုင်ခန့်ကွာ ချုပ်ခြောင်း အခြားတစ်ဖက်ဆောမြေ။

အရှေ့မြောက်ကိုလားသော် တစ်သောင်းခြောက်တိုင်ခန့်ကွာ တက်တူ ရေရှင်ချောင်း အခြားတစ်ဖက်ဆောမြို့မြေ။

ကျွန်တော်သက်ဆိုင်သည့် စီရင်စုနယ်အတွင်း ကျောင်း၊ ဘုရား၊ ဝတ်မိုးဝတ်မြေ၊ ဒိုင်းလမိုင်းဝန်ကိုယ်ရံ ဆင်မြင်းအစုထား တို့ကို ပေးချေထားသနားတော်မူသည် မြေမရှိ၊ တောတောင် ကုန်းကျင်း မင်းမြေသာရှိပါသည်။

မြန်မာကျွန်တော်မျိုး အမှုထမ်းသည့် လောင်းရှည်မြို့နှင့် အဝင်စီရင်စု သိန်းကျင်းရွာ၊ လယ်ဖြူရွာသာ ရှိပါသည်။ ပေါက်ပန်းဆိုင်၊ တောင်ငကွက် အရှေ့ငကွက် ချင်း (၃) ရွာမှ အစဉ်စောင်ခွန်ထမ်း၊ သန်ချောင်းရွာ၊ ငှက်ခွေးရွာ၊ ရေပုတိရွာ၊ တင့်တူရွာတို့မှာ ဝါခွန်တော်အစဉ်ထမ်း၊ ကျောက်လွဲရွာ၊ ရစ်ချောင်း ရွာတို့ ချင်း (၂) ရွာမှာ ဖယောင်းခွန်အစဉ်ထမ်း၊ ယမ်းရွာ၊ ကြိမ်ကြီးရွာ၊ နှောင်ချင်းရွာ၊ ကောက်ချောင်းရွာ၊ သောင်းဘရွာ၊ မောချောင်းရွာ၊ ဖျင်ငယ်ရွာကို ချင်းရွာများမှ စပါးခွန်ကောက် အစဉ်ထမ်း၊ မအွေရွာ ၊ အိုင်ရွာ၊ ကျင်ခွေး (၃) ရွာမှ ကျွန်ခွန်တော် အစဉ်ထမ်း၊ ငလယ်ခုံ၊ ငဟောင် (၂) ရွာမှ အခွန်တော်ထမ်း ဆက်မြဲမရှိ။ မြို့သူကြီးအဆက်အစဉ်စပါးခန့်ထားရသည့် ချင်းရွာ များဖြစ်ပါသည်။

မြို့နယ်အတွင်း အရိုင်းကဲရွာမှာ အရှေ့စလင်းမင်းတို့ အောက်မားဆင်ဖမ်းသားတို့ ခန့်ထား၍ ယခုတိုင်အောက်မား ဆင်ဝန်က စီရင်သည်။ နယ်ပယ်အခြားမရှိ၊ စားမြေနေမြေ၊ လုပ်မြေပေးချသနားတော်မူသည်၊ မြေကွက်မှတ်၍မရှိ။ စပါးခွန် ဆက် ပုတ်တူရွာ၊ ကျောက်အရွာ၊ ဖျင်ကြီးရွာ၊ ကောက်ကျစ်ရွာ၊ နှံချောင်းရွာ၊ နီးရွာ၊ ကံရွာ၊ ခိုရွာ၊ ကျွန်ခွန်ဆက်ရွာ၊ လဲဘုံရွာ၊ မုံရွာ၊ လဘို့ရွာ၊ ဖယောင်းခွန်ဆက်၊ ခုတ်ရွာ၊ လှယ်ရွာ၊ ပင်းတရွာ

စောင်ခွန်တော်ဆက်၊ လူမရှိ (၃) ရွာမှာ အစဉ်ထမ်းမြဲသုံး စပ်စောင်ဖြူအထည်ရေ (၂၅) တိုက်စိုး ရေးစား ၎င်းစောင်ဖြူ (၅) ကို အိမ်ခြေနှင့်ပျမ်းမျှခန့်ထား၍ ကျွန်တော်မြို့သူကြီးက ကသောင်းမြောင်တိုက်ရောက်ဆက်သွင်းရပါသည်။

ဝါခွန်တော်ဆက် (၅) ရွာမှာလည်း အစဉ်ဆက်မြဲ ဝါခွန် အချိန် (၁၉၅) တိုက်စိုးရေးစား ၁၉.၅၀ ထိမ်းစား ၉၈၅ ကို ကသောင်းမြောင်တိုက်တော်ရောက်ဆက်သွင်းပါသည်။

ဖယောင်းခွန် ဆက်ပျက် ရွာပါကျန် လူဆက် သွင်းမြဲ ကျောက်လွဲရွာက ဆက်မြဲအခွန်မပျက် စိုးစားရေးစား ထိမ်းစား ၅၀/- ကို လက်ဆောင်ယူတိုက်တော်မှာ နှစ်စဉ်မပြတ် ပေးချေ ဆက်သွင်းရပါသည်။ စပါးခွန်ဆက်ကျန်လူမရှိ မြောက်ရွာမှ အစဉ်စပါး ၂၃၅ တင်းကို ရခိုင်ချင်းအလံ ဦးကင်းဝဖြစ်၍ စပါးတော်ကို ရွှေဘဝါးတော်အောက် မဆက်သွင်းရ လောင်းရှည်မြို့ တွင် ကျိဉ်စုထားရသည်။

စစ်ရေးမင်းမူမပေါ်ရှိလျှင် ၎င်းစပါးကိုရောင်း၍ ငွေကို ရွှေဘဝါးတော်အောက် ဆက်သွင်းရပါသည်။ စူးထိုးလက်ယက် ထုတ်ဆောင်သည် ချင်းစုဖြစ်၍ ၁၁၂၉- ခုနှစ်ကသည် ဘုရား ရွှေလက်တော်တိုင် အခွန်ကျစပါးကို မခံမသိမ်းရပါ။ ကျွန်ခွန် ဆက်ဖျက်ကျန်လူရှိ (၂) ရွာက ဆက်မြဲ ကျွန်ခွန်ဆက်ချင်းတွင် ယောကျ်ားအရပ်မြင့် ၂၂° တယောက်ကို နှစ်စဉ်မပြတ် ဆက်မြဲ အတိုင်းအစီရင်ခံထား ဆက်မြဲပေးယူမြဲဖြစ်ပါသည်။

ရစ်ချောင်းရွာ ဖယောင်းအချိန် ၁၀/း ငဟောင်ရွာမှာ မြို့သူကြီးစေခံမြဲဖြစ်ပါသည်။ အခွန်တော်ဆက် ချင်းရွာများတွင်

အသည်ရင်းအိပ်ပြင်စု အသိမြန်မာကပွါးရှိသည်ကိုသာ နိုင်သူချင်း မင်းမှုခန့်ထားပါသည်။ မြို့ရွာတွင် ကျွန်တော် ကျွဲနွားသည်တိုက် ကုန်အရောင်းအဝယ်များမှဖြတ်တောက်ရိုးမရှိစိတ်တူရောင်းဝယ်လျှင် ဖြတ်သူဆိုသူတို့ကသာ စားယူရပါမည်။

ဆားနံတင်ပါး အကောက်အစားမရှိ ဆင်သေလျှင်၊ အစွယ် နှစ်ချောင်းကို တစ်ချောင်း မြို့သူကြီးက သိမ်းယူသည်။ တစ်ချောင်းကို အရာတော်ဆက်သွင်းသည်။

ကျွဲဝင်နွားဝင်များကို တစ်နှစ်လည်၍ အလျှင်မပေါ်လျှင် အရာတော်တစ်ဝက်ကို ဆိုင်ရာဆက်သွင်းရသည်။ တစ်ဝက်မှာ ကျွန်တော်မြို့သူကြီးက စားယူရသည်။ တရားကွမ်းဖိုးမှာ မြို့နယ် အတွင်း စီရင်ရကျေးရွာတွင် စီရင်ရကွမ်းဖိုး ဘဏ္ဍာအရာတော် များကို ဆိုင်ရာဆက်သွင်းရပါသည်။

မြန်မာကျွန်တော်မျိုး လောင်းရှည်မြို့ပါ (၄) ရွာမှာအစဉ် အတိုင်း ထမ်းရွက်မြဲဖြစ်ပါသည်။ ကျွန်ချင်းအရိုင်းရွာ တောတောင် ရွာစု လူသူနေသည့် ချင်းရွာများမှာ မြန်မာကျွန်တော်မျိုးကဲ့သို့ အခန့်အထားမရ စောင်ခွန်၊ ဝါခွန်၊ ဖယောင်းခွန် စပါးခွန်တော် များမှာ အိမ်ခြေနည်းများမဆို ရှင်းအခွန်သေအတိုးအယုတ်မရှိ ဆက်သွင်းဆောင်ရွက်မြဲရှိပါသည်။

မြို့တွင်းမြို့သူကြီး အဆက်ဆက်စာမြေမှာ ကြီးစား အနိမ့် အမြင့် / ရွှေကျွန်း / အနိမ့် / အမြင့် / တောင်တော် / ခေါင်းဂျောက် / ကံလယ် / လက်ပံဗျား / တိမ်ပါးအနိမ့် / အမြင့် / မင်ခုံလယ် / ဆင်သေလယ် / ငကြံနားပင်းလယ် / (၁၂) ရပ်စား မြေအသီးသီးရှိပါသည်။

ကျွန်တော်မြို့သူကြီးဆောင်ရွက်ရိုးမှာ လှိုင်း (၂) ချက် ခမောက်နီ၊ ရွှေခါးငါးပါတ်ခံတွင်း၊ ကြက်လွှက်အိုး၊ ဒွေးအေးအိုး စလယ်ကွင်းခွက် ရှစ်မြောက် အုံးဝန်ခမောက်တင်၊ ရွှေဆေးတန်မြို့ အုံးချင်းခွက်မြင်းကြိုး၊ သက္ကလပ်ကွက်၊ ငွေကြယ်စာလွယ် (၉) သွယ် တကိုင်းရွှေ၊ ရှေ့ (၄) နောက် (၃) မြင်းက တောင့်ကိုး၊ ရွှေပေါ်ရေး တင်ရန် အောင်လုံးဆွဲစီးနင်းရပါသည်။

မြို့သူကြီးတို့မယားမှာ ယာဉ်အနီ အမိုးလိပ်ခုံး စီးနင်း ရပါသည်။ မြို့သူကြီးဆောက်လုပ်မြဲ နေထိုင်မြဲအိမ်မှာ အမိုးစ ကြောသာ နိမ့်သာမြင်ပါရဆောင် လှေကားဦးတိုက် (၂) နှင့် စင်ပါဆောက်လုပ်နေထိုင်ရပါသည်။ မြို့သူကြီးတို့မှစ၍ မိဘမယား သားသမီးသေလျှင် မြထံသံကျွန်းဖြင့် အဖုံးခါးပတ် ရွှေမော်ကြ ဖိတုံးအဖျားရွှေချ ထင်းစဖြင့် တိုင်ပြင် ခုံကြင်ပု ရွှေမြို့တာအိုး ၆ ခန္တာယမြား၊ ရွှေပချုပ် ငွေပချုပ်ငှက်ချေးခံလောင်းတိုက်နှင့် သင်္ကြိုဟ်ရိုးရှိပါသည်ဘုရား။

အထက်ပါအတိုင်း စစ်တမ်း (၂) စောင်ကို တွေ့ရှိရ၏။ ပထမစစ်တမ်းမှာ မြို့အကျယ်အဝန်းအနီးပတ်ဝန်းကျင်ရှိ စေတီ ပုထိုးများ၊ နတ်ကွန်းများ သက္ကရာဇ်မြို့တည်ဇာတာနှင့် အချိန် ဇာတာပုံကိုလည်း ဖော်ပြထား၏။ နယ်နိမိတ်အလား အမှတ် အသားများကို ပန္နက်တိုင်စိုက်သကဲ့သို့ အရပ်ရှစ်မျက်နှာရှိ မှတ်တိုင် နေရာများကိုသာ ဖော်ပြထားသည်။

ဒုတိယစစ်တမ်းမှာ မြို့နယ်နိမိတ်ကို ပန္နက်ချသကဲ့သို့ မဟုတ်ဘဲ စည်းရိုးကာသကဲ့သို့ စပ်ကြားနေရာလပ်မရှိအောင် အစုံအလင်ဖော်ပြထားပေ၏။

ဒုတိယစစ်တမ်းတွင် အောက်မားဆင်ဝန်က တိုက်ရိုက် အုပ်ချုပ်သော အရိုင်းကဲရွာရှိကြောင်းနှင့် ဆင်သေလျှင် အစွယ် တစ်ချောင်းကို ဘုရင့်သို့ဆက်ရကြောင်းလည်း ဖော်ပြထားသည်ကို တွေ့ရ၏။

လောင်းရှည်မြို့နယ်အတွင်း ချင်းကျေးရွာများရှိကြောင်း ကိုလည်း ဖော်ပြထား၏။ ယင်းတို့သည် မြန်မာဘုရင်အုပ်ချုပ်မှု အရိပ်အောက်တွင် အစားအသောက်အနေအထိုင် ချောင်လည် အေးဆေးသောကြောင့် တောင်ပေါ်မှဆင်းလာကြပြီး ရွာတည် ထောင်နေကြဟန်တူလေ၏။ ရွာဟုပင်ဆိုရစေကာမူ ငါးအိမ်၊ ဆယ်အိမ် စသည်ဖြင့် ရွာငယ်တဲစုကလေးများသာဖြစ်ကြောင်း ရှေးအဆက်ဆက် ဒေသခံများပြောစကားနှင့် ချင်းတို့ဆက်သွင်း ရသော အခွန်ဘဏ္ဍာပစ္စည်းကို ထောက်ရှုကြည့်ခြင်းအားဖြင့် လည်း ရွာကြီးများမဟုတ်ကြောင်းသိသာထင်ရှားလေ၏။

စစ်တမ်းများကိုလေ့လာရာတွင် ရှေးခေတ်အသုံးအနှုန်းများ မသိနားမလည်နိုင်သည်များကို တွေ့ရှိရပါ၏။ အဓိပ္ပာယ်ကို ပြည့်စုံစွာသိရှိနိုင်ရန် စစ်တမ်းတို့တွင် တွေ့ရှိရသော စကားရပ် များ၏ အဓိပ္ပာယ်အနေအထားတို့အား လေ့လာတင်ပြရပါ၏။

မြို့သူကြီး = မြို့သူကြီးတို့သည် ကျိုး၊ ခမောက်နီ၊ ရွှေထား၊ ငါးပတ် ခံတွင်း၊ ကြက်လက်ဖက်အိုး၊ ငွေထွေးအိုး၊ ရှစ်မျောင့် ကွမ်းခွက် အုံးဝန်းခမောက်တင်၊ ရွှေဆေးတံ၊ ခြူးအုံချင်းခွက်၊ မြင်းကြိုးသက္ကလပ်ကွက်၊ ငွေကြယ်စလွယ်ကိုးသွယ်၊ ကကိုင်းရှေ့ (၄) နောက် (၃) မြင်းကတောင်တိုး ရွှေစကားဝါရေးတင်ရမ်းအောင် လုံးဆွဲစီးနင်းရသည်။ သူကြီးတို့မယားမှာ ယာဉ်အနီအမိုးလိပ်ခုံး စီးနင်းရသည်။

သူကြီးတို့အိမ်မှာ အမိုးစကျော၊ သာနိမ့်သောမြင့်ပါရဆောင်၊ လှေခါးဦးတိုက် ၂ နှင့် ယိုးစင်ပါဆောက်လုပ်နေထိုင်ရသည်။ သူကြီးနှင့်မယားသေလျှင် ပြတ်၊ သံကွန်ယဉ်အဖုံးခါးပတ်သတ် ရွှေမော်ကြဲ ကြင်ဖုရွှေမြူတာအိုး၊ ငွေမြူတာအိုး၊ ငှက်ချေးခံ လောင်တိုက်နှင့် စန္ဒာ၊ ယမြား၊ ရွှေပခြုပ် ငွေပခြုပ်မှာ သင်္ဂြိုဟ် ကြသည်။

မြန်မာမင်းများလက်ထက်က မင်း၊ မိဖုရား၊ မင်းသား၊ များမတ်မှအစ ရွာသူကြီး၊ ကျေးရွာပြည်သူတို့ကို စကားအပြောအဆို အိမ်အဆောင်အယောင်မှစ၍ အဆင့်ခွဲထားသည်။

အသည်နှင့်အသည်ဝန် = မင်းမျိုးထမ်းမဟုတ်သူ ဇာတိသား။ အသည်တို့ကို အုပ်ချုပ်မှုကို အသည်ဝန်ခေါ်၏။ အသည်တို့က တမာစေးလျှော်၊ အံ့တုံလဲ စသော မင်းတိုင် ၁၂ ရပ်ကိုဆက်သရ၏။

အလာ = အသည်နှင့်ကပ္ပိးတို့ညား၍မွေးသူ
ကပ္ပား = တရပ်တကျေးမှလာရောက် နေထိုင်သူ (အတည်တကျမဟုတ်)

သွောံ = သွေးသောက်၊ ရှေးကမြန်မာတပ်တွင် လူ (၁၁) ယောက်ကို၊ တကြပ်၊ တကြပ်စု (၅) ခု (၅၅) ဦးကို အုပ်ချုပ်ရသူ

အဝေးမြို့ဝန် = မြန်မာမင်းများလက်ထက် နိုင်ငံ အစွန်အဖျားနယ်ကို အုပ်ချုပ်ရသူ

ပဲနင်း = လှေကိုအုပ်ချုပ်ရသူ

ပဲချိတ် = ပဲနင်းကိုကူရသူ

ရွှေမျိုး၊ ငွေမျိုး၊ သံမျိုး = ရွှေ၊ ငွေ၊ သံ လုပ်ငန်းများကို အခွန်ကိုကောက်ခံစားရသူ၊ ရှေးခေတ် အရာရှိ

မြင်းစီ = ကျေးရွာများ၌စာပို့ရန် မြင်းစီးများ ထားသည်။

မြင်းခေါင်း = မြင်းစီးများ၏ခေါင်းဆောင်

ဆည်ဆော် = ကျေးရွာတူးမြောင်း၊ ဆည်မြောင်း များအတွက် ဆော်ဩရသူ။

တိုင်ခေါင်း = ၂၅ အိမ်ကို တစ်တိုင်ခေါ်၍ ၂၅ အိမ်မျိုး။

မောင်းကြော် = လမ်းတစ်လျှောက် မောင်းတီး ကြေညာပြီး လမ်းဆုံ၊ လမ်းမ၊ လမ်း လေးခွ၌ ဝါးရင်းတုတ်ဖြင့် ရိုက်နှက်ကာ သုသာန်ရောက်သော် အဆုံးစီရင်သည်။

စာချွန် = ဘုရင့်အမိန့်၊ ပေရွက်၊ ထန်းရွက်၊ ပေဖူး၊ ထန်းဖူးမှာ ရေးသည်။ သံပြားကို ဝါးလုံးကဲ့သို့ ကျည်တောက် လုပ်ကာ အတွင်းမှာ စာချွန်တော်ကို ထည့်သည်။ သံပြားကျည်ထောက် သည် ရှည်၏။

အရိုးသားမြေ = မျိုးရိုးစဉ်ဆက်သားမြေ

- ၅၀၀ တွင်း = တာ ၁၀၀၀ မှာ တစ်တိုင်ဖြစ်ရာ တစ်တိုင်၏ထက်ဝက် တာ ၅၀၀ သည် တစ်မိုင်ဖြစ်၏။ ၈ ဖာလုံရှိ၏။
- ၃၀၀ တုန်း = တာ ၆၀၀ (၄ ဖာလုံကျော်)
- ၂၀၀ တွင်း = တာ ၄၀၀ (၃ ဖာလုံကျော်)
- ၁၀၀ တွင်း = ၂၀၀ (၁ ဖာလုံကျော်)
- ၇ တောင် = တစ်တာ
- ခရီးတစ်သောင်း = တာတစ်သောင်း (၁၀ တိုင်)
- ကျိုင်း = ထီးနှင့် သဏ္ဍာန်တူရိုးရှည်တပ်၊ မင်းမှူးမတ်စသည့် အဆောင် အယောင်တစ်မျိုး။
- ထွေးအိုး = ထွေးအင်၊ ထွေးခံ
- ကွမ်းခွက်ရစ်မျှောင့် = ရှစ်မြောင့် (ရှစ်မျက်နှာထောင့်) ပါသော ကွမ်းခွက် (ဇေယျသင်္ခယာ ၏ ရွှေဘုံနိဒါန်းပါသောပုံစံမှာ ခပ်စောက်စောက်မြင့်မြင့် အလုံးမပါ ပါ။)
- မြင်းက = မြင်းကုန်းနီ
- ကကိုင်း = မြင်းကုန်းနီးတွင်ပါသောလက်ကိုင်း
- ကတောင် = ကုန်းနီး၏ဘေးမှာချထားသော အခြား

- ရွှေစကားဝါရေးတင်ရမ်း = မြင်းကုန်းနီးအောက်ခံ ရွှေရောင် အပြားကြီး
- အောင်လုံးဆွဲ = မြင်းကုန်းနီးနောက်မှာ ဆွဲထားသော ပန်းပွားများ
- အမိုးစကျော = ခေါင်၏တစ်ဖက်တစ်ချက်တွင် အမိုးမိုးထားသောအိမ်မိုး
- အမိုးလိပ်ခွံ = အမိုးလိပ်ခုံး
- လှေခါးဦးတိုက် = အိမ်ကြီးသို့ဦးတိုက် (တည့်တည့်) ထောင်ထားသောလှေကား
- ငှက်ချေးခံ = (ပြန်./ကျဉ်း) လူသေအလောင်း ထည့်ထားသည့် ခေါင်းသေတ္တာကို အပြင် အပတွင် ထားသောအခါ အထက်အမြင့်က မိုးကာထားသော အဝတ်စ။
- လောင်တိုက် = အလောင်းကို မီးရှို့သဂြိုဟ်သည့် ပြာသဒ်။
- မြူတာအိုး = ဝမ်း (သို့မဟုတ်) လည်တံရှည်သော ညောင်ရေအိုး၊ (စေတီအချို့၏ ပစ္စယာလေးထောင့်တွင် မြူတာအိုး များကို တွေ့နိုင်သည်။)
- ယမြား = အလောင်းစင် စသည်ကို ဖွဲ့ချည်၍ ရှေ့မှလူအများ ဆွဲကိုင်သွားစေရသော ပိတ်စရည်။

ပခြုပ် = ဝါးနွီး၊ နွီး၊ ဆန်းခေါက်၊ ရွှေ၊ ငွေ စသည်တို့ဖြင့် ပြုလုပ်သည့် အဖုံး ပါသော ထည့်စရာတစ်မျိုး၊ နွီး၊ ထန်းခေါက်တို့ဖြင့် ရက်လုပ်သော ဖာကို ယောဒေသတွင် ပခြုပ်ဟု မခေါ်၊ ပခြုပ်သည် ဖာကဲ့သို့ အလျား မရှိ ဒေါင်စောက်စောက်ဖြစ်၏။

အရပ် ျှိ = အရပ်နှစ်တောင်နှင့်နှစ်မိုက် (ဝါ) ၄ ပေ

ကသောင်းမြောင်းတိုက် = မြန်မာမင်းများ တရားစီရင်ရေးတွင် “ဝတ်မြေဝန်နှင့်ဆိုင်သော ၂၄ ဌာန မပါ၊ ကျောင်းဘုရားဝတ်မြေက ကောက်ခံရရှိသော ဝတ္တကံ အခွန် အတုတ်များကို ဧရာဝတီမြစ်၏ ဘဏ္ဍာတော်နှင့် မရောရှက်စေရ၊ သီးခြားသိမ်းထားဌာနကို ကသောင်း မြောင်တိုက်သမုတ်၍” ဟုအဓိပ္ပာယ် ဖွင့်ဆိုထားသည်။

(ဦးအောင်သန်းထွန်း-မဟာဝိဇ္ဇာ)
 မြန်မာ့သမိုင်းပါလွှတ်တော်အရာရှိ (၆၆) ဦးတွင် ကသောင်းမြောင်တိုက်စိုး (လွှတ်တော်ငွေတိုက်စိုး) ကသောင်း မြောင် တိုက်စားရေးတို့ ပါဝင်

ခါသာအုပ် = ကြောင်း တွေ့ရသည်။ ဘုရင့်ဘဏ္ဍာ တော်တိုက်ဟုလည်း တွေ့ရပါသည်။

လေးမြေ၊ ကာမြေ၊ ဆင်မြေ၊ မြင်းမြေ = ရှေးခေတ်သုံး ပိတ်စ၊ ပိတ်ထည်၊ ပိတ်ကောင်း၊ ပိတ်ချောအမျိုးအစား တစ်မျိုး။

ခွန်မ = လေးသမား၊ ကာသမား၊ ဆင်မှုထမ်း၊

ခွန်သေ = မြင်းမှုထမ်းတို့ကို ချပေးထားသော မြေ။

စစ်ကဲ = ဘုရင်ကို ဆက်သရသောအခွန်

နားခံတော် = အမြဲတမ်းအခွန် (ဝန်စား၊ စိုးစာ၊ ရေးစား၊ ဝန်၊ ကျီစိုး၊ စာရေးတို့ စားရသောအခွန်)

နေမြေ = ရှေးခေတ်စစ်ဗိုလ်၊ ရှေးခေတ်မြို့ပြ အုပ်ချုပ်ရေးအရာရှိ

လုပ်မြေ = လွှတ်တော်တွင် အရေးပါသော အရာရှိဖြစ်ပြီး ဘုရင့်အမိန့်တော် များကို လွှတ်တော်သို့ ယူဆောင် တင်သွင်းရသည်။

အောက်မား = ရွာတည်နေရန်မြေနေရာ

မြေတိုင်း = လုပ်ကိုင်စိုက်ပျိုးစားသောက်ရန် မြေ။

မြေတိုင်း = တောဆင်ရိုင်းကိုမြူသောဆင်မ။

မြေတိုင်း = သံဗျင်ဟုလည်း တွင်သည်။

- သဿမေဓ = ဆယ်ပုံတစ်ပုံ အခွန်ကောက်ခံခြင်း။
- စာချီ = စာရေးတော်တို့၏အချုပ်
- ကြီးရိုး = သူကြီးမျိုးရိုး
- ကျွဲနွားမြီမရှိ = သင်္ဘောဆိပ်ခွန်၊ ပွဲရုံခွန်၊ ကူးတို့ခွန်၊ ကင်းခွန်စသော သီးခြားအခွန်ကောက်ယူရရှိရန် မရှိခြင်းကို ဆိုသည်။
- နှစ်မနှင့်တပိုင်း = စောင်နှစ်ထည်နှင့်တစ်ပိုင်း
- အောက်မားဆင်စမ်း = ဆင်ရိုင်းဖမ်းသူများ
- အောက်မားဆင် = ဆင်ရိုင်းကို ကျုံးတွင်းဝင်အောင် မြှူဆွယ်သော ဆင်မ၊ ဆင်တိန်ညင်မ။

အခန်း (၅)

ယောဌာနီက ပုဂံ

မြေပြန့်ဒေသမှ ယောတို့ဌာနေဆီသို့ အကြောင်းအမျိုးမျိုးကြောင့် လာရောက်ကြသည်တွင် ဂန့်ဂေါမြို့၊ ထီးလင်းမြို့၊ ဆောမြို့တို့ကို ရောက်ရှိမြင်တွေ့ဖူးကြရသည်နှင့်မတူဘဲ တစ်မူထူးခြားနေသော မြို့ကလေးကား “လောင်းရှည်” မြို့ကလေးပင်ဖြစ်ပေသည်။

ရောက်ဖူးသူတိုင်းက မှတ်ချက်ချကြသည်ကတော့ နှောင်းအတိတ် “ယောရပ်ဌာနီက ပုဂံပြည်” ဟူ၍ ဆိုတတ်ကြမြဲဖြစ်ရလေသည်။

မြန်မာတို့၏ ရှေးခေတ် ရှေးဟောင်းယဉ်ကျေးမှုများ စုဝေးရာ ပုဂံပြည်ကြီးတွင် ရှေးခေတ်က ဘုရား၊ ပုထိုး၊ စေတီပေါင်းများစွာ တည်ထားခဲ့ကြောင်း ယနေ့ခေတ် ပုဂံဒေသမြင်ကွင်းကို ကြည့်ခြင်းဖြင့် အထင်အရှား သိမြင်နိုင်မည်ဖြစ်ပါသည်။ ပုဂံခေတ်ကာလက ပုဂံခေတ်ယဉ်ကျေးမှု ဗိသုကာလက်ရာများ ဖွံ့ဖြိုးခဲ့ခြင်းနှင့်အတူ ဗုဒ္ဓသာသနာတော် ထွန်းကားခဲ့ပါသည်။

သို့နှင့် အလေးထားကာသာလျှင် ယောရပ်ဌာနေက လောင်းရှည်မြို့ကလေးကိုလည်း တင်စားကာ “ယောရပ်ဌာနီက ပုဂံပြည်” ဟူ၍ ပြောစမှတ်ဖြင့် ခေါ်တွင်နေကြလေသည်။

ပြောမည်ဆိုကလည်း ပြောလောက်ပါပေသည်ဟုလည်း မှတ်ချက်ချရမလိုဖြစ်ရသည်ကတော့အမှန်။

မြို့ကလေးကငယ်ငယ်မှာ သာသနာတော်ထွန်းကားမှု အခြေအနေကို လေ့လာမည်ဆိုပါက ဘုရား၊ တန်ဆောင်း၊ သိမ်၊ ကျောင်း၊ ဇရပ်တို့အား လေ့လာခြင်းဖြင့်သိနိုင်သည်။

လောင်းရှည်မြို့သည် ယခုလက်ရှိအခြေအနေအရ အိမ်ခြေ (၅၀၀) ကျော်နှင့် လူဦးရေ (၃၀၀၀) နီးပါးသာရှိသော်လည်း ရှေးကပင်လျှင် စေတီပုထိုး (၁၀၀) ကျော်နှင့် ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်း (၁၈) ကျောင်းရှိခဲ့ခြင်းကို ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် မည်မျှ သာသနာ ထွန်းကားစည်ပင်ခဲ့ကြောင်းသိနိုင်ပေသည်။

လောင်းရှည် ရှေးဟောင်းအမွေများကို စာရင်းဖြင့် တင်ပြအပ်ပါသည်။

၁။ မြေခိုက်ဘုရားစေတီပုထိုးပေါင်း	၁၀၈	ဆူ
၂။ ပါဒခြေတော်ရာ	၂	ဆူ
၃။ တန်ဆောင်းတော်ပေါင်း	၄	ဆူ
၄။ ပြာသာဒ်ဆောင် (ယခင်-၃၁၊ ယခု-၁၁)	၁၁	ဆောင်
၅။ ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းပေါင်း	၁၈	ကျောင်း
၆။ ခဏ္ဍသိမ်တော်	၈	ခု
၇။ ဇရပ်	၂၀	ဆောင်
၈။ ရေကန် (ယခင်-၃၁ ၊ ယခု-၃)	၃	ကန်
၉။ ရေတွင်းကြီး	၆၃	ခု
၁၀။ နတ်နန်း	၅	ခု
၁၁။ လူသွားလမ်းအုဋ်ရိုး	၁	ခု

၁၂။ မြို့ပုရွက် ၉ ချက်
မြေခိုက်စေတီ ၊ ဘုရား ၊ ပုထိုးတော်များကို အသေးစိတ်များ ပြန်လည်တင်ပြပါသည်။ စာရင်းဇယားဖြင့် ဖော်ပြပါသည်။

ဘွဲ့တော်	တည်နေရာ	ဆူ
သီရိမာန်အောင်	မြို့သစ်ရွာအရှေ့	၁
ရှင်ဘုရင်ဘုရား		
ရာဇမုနိ (၁) (၂)	မြို့သစ်ရွာအရှေ့	၂
အေးစေတီ	မြို့သစ်တောင်ဘက်	၁
ငုံးမင်းပေါ်တော်မူ	ဈေးရပ် အရှေ့	၁
ဦးပါမောက်	ဈေးရပ် အရှေ့မြောက်	၁
မြို့ဆီမီးကျောင်းဝိုင်း	ဈေးရပ် အရှေ့မြောက်	၈
(သာစီရန်အောင်ဘုံသာ)		
အိမ်ရှေ့မင်းကျောင်းတိုက်	ဈေးရပ် အရှေ့မြောက်	၁၂
အုတ်တိုက်ကျောင်းဝိုင်း	ဈေးရပ် အရှေ့အုဋ်တိုက်	၂
ဆင်စီးဘုရား	ဈေးရပ် အရှေ့တောင်	၁
ရှစ်မျက်နှာအုဋ်ကျောင်း	ဈေးရပ် အရှေ့တောင်	၁
၎င်းအနီး အုဋ်ကျောင်း	ဈေးရပ် အရှေ့တောင်	၁
သိဒ္ဓိလင်း၊ သိဒ္ဓိဝင်၊	ဈေးရပ်	၃
သိဒ္ဓိထွန်း		
အောင်သိဒ္ဓိ	ဈေးရပ်	၁
ထီးကြီးပါဒစေတီ	ဈေးရပ်	၁
၎င်းဘုရားဝိုင်း	ဈေးရပ်	၁

အင်းကျောင်း	ဈေးရပ် တောင်ပိုင်း	၅
တောင်မင်းကျောင်းပိုင်း	ဈေးရပ် တောင်ပိုင်း	၂
လည်ပေါ်ကျောင်းပိုင်း	ဈေးရပ် တောင်ပိုင်း	၃
ရွှေစာရီ (မြို့ပန္နက်ပါ)	မြို့မရှေ့	၃
ခြောက်ဆူပိုင်း	ဈေးရပ်၊ မြို့မကြား	၇
ဝမ်းတွင်းဘုရား	သီလရှင်ကျောင်းအနီး	၁
မြမာလာ/ဇိနမာန်အောင်	မြို့မ-မြို့လယ်	၃
မင်္ဂလာဦး/ဒီပင်္ကရာ	မြို့မအနောက်	၃
အလည်ကျောင်း	မြို့မအနောက်	၆
ရခိုင်ဘုရား	။	၁
၎င်းမြောက်	။	၂
ရွှေကျောက်ဂူဘုရား	။	၁
ကူတော်လှ	။	၁
ကူတော်သစ်	။	၁
ဂေါတမ	။	၁
အောင်မြင်	။	၁
၎င်းအနီး	။	၁
စက်တော်ရာ ရန်မျိုးအောင်	။	၁
စက်တော်ရာ ၎င်းအောက်	။	၁
စံပယ်ရုံကျောင်းတောင်ဘက်	။	၁
သက်တော်ရ (ရန်အောင်)	မြို့နံ့ဘုရား	၁
သက်တော်ရှည်	။	၁
အေးစေတီ	။	၂

ငှက်ခါး	ခြင်တောင်	၁
ရှမ်းဘုရား	ကံလှ	၁
ရန်ပြေမာန်ပြေ	။	၁
ဟင်းခွက်ခုံ	မြို့သစ်	၁
ဘိုးရာကုန်း	မြို့သစ်	၁
ပျက်စီးသွားသောစေတီပုထိုးများ		၁၃ ဆူခန့်

စေတီပုထိုးပေါင်း ၁၀၈ ဆူ

အထက်ဖော်ပြပါ စေတီများအပြင် မြတ်စွာဘုရား၏ ပါဒတော် (၁၀၈) ကွက် ခက်လက္ခဏာတော်များဖြင့် မန်းရွှေစက်တော် နှင့်မြောက်ခြေတော်ရာ (၂) ဆူ ရှိသေးသည်။ ဈေးရပ်တွင် အောက် စက်တော်ရာနှင့် မြို့အနောက်တောင်ကုန်းပေါ်တွင် အထက် စက်တော်ရာဟူ၍ ဖြစ်လေသည်။

တစ်ဖန် လောင်းရှည်သည် ထေရဝါဒဗုဒ္ဓသာသနာ ထွန်းကားရာဖြစ်သည့်အလျောက် မြတ်ဗုဒ္ဓ၏တပည့်သားတော်များ ဖြစ်သော ရဟန်းတော်များသီတင်းသုံးတော်မူခဲ့ကြရာ ဘုန်းတော် ကြီးကျောင်း (၁၈) ကျောင်းကိုလည်း စာရင်းပြုစုဖော်ပြ အပ်ပါသည်။

စဉ်	ကျောင်းအမည်	တည်ရှိရာဌာန
၁။	မင်္ဂလာကျောင်း (မရှိတော့ပါ)	ဈေးရပ် အရှေ့ထိပ်
၂။	အုဋ်ကျောင်း ()	ဈေးရပ် အရှေ့ တောင်ထိပ်

- ၃။ အုဋ်တိုက်ကျောင်း (ဇေယျသိဒ္ဓိ) ဈေးရပ် အရှေ့
- ၄။ အရှေ့မင်းကျောင်း ဈေးရပ် အရှေ့မြောက်
(မင်းကျောင်းကြီး)
- ၅။ မြို့ဆီမီးကျောင်း ဈေးရပ်အရှေ့မြောက်
(သာစီ/ရန်အောင်ဘုံသာ)
- ၆။ လည်ပေါ်ကျောင်း ဈေးရပ် တောင်ဘက်
- ၇။ တောင်မင်းကျောင်း ဈေးရပ် တောင်ဘက်
- ၈။ အင်းကျောင်း (မရှိတော့ပါ) -
- ၉။ ရွှေကျောင်း (မရှိတော့ပါ) ဘောလုံးကွင်းနေရာ
- ၁၀။ စပယ်ရုံကျောင်း မြို့မအနောက်တောင်
- ၁၁။ ဒေါနကျောင်း မြို့မအနောက်
- ၁၂။ ယွန်းကျောင်း မြို့မအနောက်
- ၁၃။ အလည်ကျောင်း မြို့မအနောက်
- ၁၄။ အင်းအုတ်ကျောင်း (မရှိတော့ပါ) မြို့မအနောက်
- ၁၅။ ကံပေါ်ကျောင်း (မရှိတော့ပါ) ဈေးရပ် အရှေ့တောင်
- ၁၆။ မန်ကျည်းကျောင်း (မရှိတော့ပါ) ဈေးရပ် အရှေ့တောင်
- ၁၇။ မြို့သစ်ကျောင်း (မရှိတော့ပါ) မြို့သစ်တောင်ဘက်
- ၁၈။ ကံလှကျောင်း ကံလှရပ်

ဖော်ပြပါ ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းများအပြင် ယခုအခါ သာသနာ့နွယ်ဝင်သီလရှင်များ သီတင်းသုံးသော စာသင်တိုက်ကြီး (၁) တိုက်ရှိပြီး သီလရှင်အပါး (၈၀) ခန့်ရှိပါသည်။

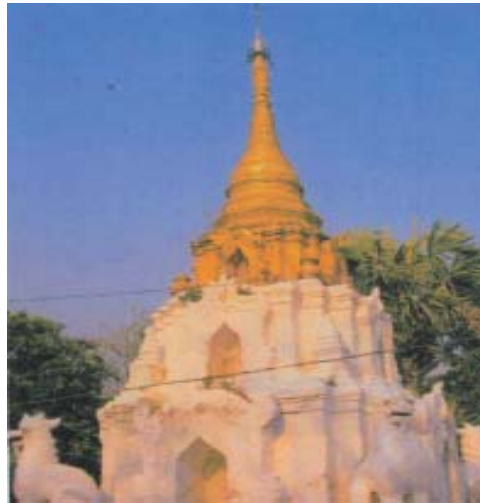
ဆက်ရပြန်သော် ရှေးအခါများကစ၍ ဘာသာရေးကိစ္စများ ကျင်းပခြင်း၊ ရပ်ဝေးနယ်ပယ်စုံမှ ရောက်လာကြကုန်သော အသိအကျွမ်း

မရှိသူများအဖို့ ခေတ္တမျှနားနေတည်းခိုနိုင်စေခြင်းအလို့ငှာ၊ အခကြေးငွေပေးရခြင်းမရှိသည့် ဇရပ်များဆောက်လုပ်ထားရှိ စေခြင်းတို့မှာလည်း မနည်းလှပါ။

သုသာန်၊ ဇရပ်မှအပ ဓမ္မာရုံနှင့်ဇရပ်များ ယခင်က (၂၃) ခု ရှိခဲ့ရာတွင် ယခုအခါ (၂၀) ကျန်ရှိနေသေးပေသည်။

အထက်ဖော်ပြပါ ရှေးဟောင်းအမွေအနှစ်များကို ထောက်ရှု လေ့လာသိရှိရခြင်းအားဖြင့် မြို့ကလေးက ငယ်ပင်ငယ်ငြား သော်လည်း ရှေးနှစ်ပေါင်းများစွာက “လောင်းရှည်” ဟူသည့် ရှေးကျလှသော မြို့ပြလေးတစ်မြို့သည် ရာဇဝင်တွင် အထင်အရှား ဖြစ်ခဲ့ရသည်မှာ အမှန်ပင်ဖြစ်ပေတော့သည်။

ထို့ကြောင့်လည်း ယောမြေရပ်ဝန်း၊ ယောရွှေပြည်၊ ယောဌာနီဝယ်တည်ရှိနေလေသော လောင်းရှည်မြို့ကလေးကို လာရောက်ခဲ့ဖူးကြသူ ပြည်သူအပေါင်းတို့က “ယောဌာနီက ပုဂံ” ဟူ၍ တင်စားခေါ်ဝေါ်နေကြခြင်းလည်းဖြစ်လေသည်ဟုသာ ဆိုရပေတော့မည်။

ဖြူပြင်ထားသော စေတီ ၂ ဆူ

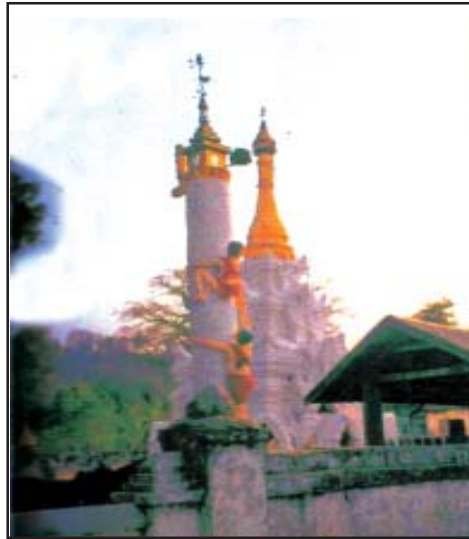
ရှင်ပင်သက်တော်ရဘုရား

ငုံးမင်းပေါ်တော်မူ ရှစ်မျက်နှာစေတီတော်

ဝမ်းတွင်းဘုရား

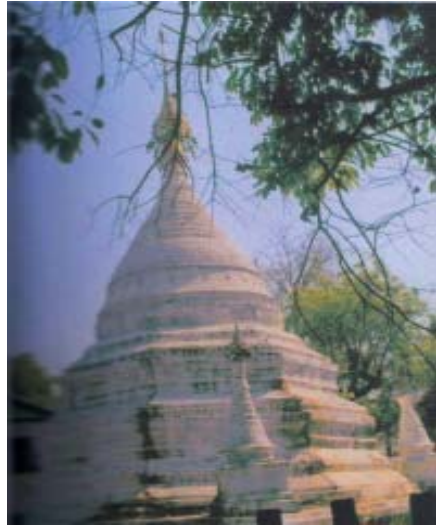
လည်ပေါ်
ကျောင်းတိုက်က
လက်ရာတစ်ခု

မင်းသားမောင်ကျော်
ခေါင်းလောင်း

ရှေးဟောင်းစေတီတစ်ဆူ

ဝမ်းတွင်းဘုရား

ဘုံခုနစ်ဆင့်
ပြာသာဒ်အတွင်းက
သီပေါဘုရင် ဘုရား

ပြုပြင်ထားသော စေတီများ

ပြုပြင်ထားသော စေတီများ

ပြုပြင်ထားသော စေတီများ

ပြုပြင်ထားသော စေတီများ

ပြုပြင်ထားသော စေတီများ

အခြေခံပညာအထက်တန်းကျောင်း

ဈေးတန်းရပ် သီရိမင်္ဂလာဓမ္မာရုံ

မြမာလာ ခေါ် ဇိနမာရ်အောင်ဘုရားက မြပဟိုရ်စည်တော်

နှစ်ပေါင်း ၁၄၀ ခန့် သက်တမ်းရှိ တောင်မင်းကျောင်း

မင်္ဂလာကန်တော်

စေတီငယ်ကိုတွေ့၍ ထပ်မံပြုပြင်မွမ်းမံတည်ဆောက်တော်မူစေ ခဲ့သည်ဟု သိရသည်။

သီရိဓမ္မာသောကမင်းကြီးကောင်းမှု မြတ်ဗုဒ္ဓဘုရားရှင်၏ ရွှေအဆင်းရှိသည့် ဓာတ်တော်ကိန်းဝတ်ရင်းအမှန် စေတီငယ်အား သာသနာငါးထောင်အရှည်တည်စေသောငှာ အုတ်၊ အင်္ဂတေတို့ဖြင့် ထပ်မံပြုပြင်အပ်ကာ ထီးတော်အဟောင်းကို စနေထောင့်တွင် ငှာပနာ၍ နောက်ထပ်ထီးတော်အသစ်ကို ဆက်ကပ်လှူဒါန်းခဲ့ သည်ဟု သိရသည်။

အနော်ရထာမင်းမြတ် ပြုပြင်သော စေတီတော်နှင့် အတောင် (၂၀) စီကွာသည်အထိ အလောင်းစည်သူမင်းက သိမ်သမုတ်ချဲ့ထွင်တော်မူထားခဲ့လေသည်ဟု ဘုရားသမိုင်းတွင် ဆိုသည်။

သီရိဓမ္မာသောကမင်းကြီး၏ သမိုင်းဝင်စေတီတော်မြတ်ကို အနော်ရထာနှင့် အလောင်းစည်သူမင်းတို့သည် အစဉ်အဆက် နှစ်များစွာ ပူဇော်လာခဲ့ကြရာ ၁၂၄၂ ခု၊ ပြာသိုလဆန်း (၁၃) ရက် သူရိယစက္ကနက္ခတ်အခါ လောင်းရှည်မြို့ အရှေ့မင်းကျောင်းကြီး ဆရာတော် ပုညာဘိဓဇဂဏပါမောက္ခ ဓမ္မာစရိယမထေရ်မြတ် ဂိုဏ်းထောက် ဦးပုညမထေရ်မြတ်က ဂိုဏ်းချုပ်ဆရာတော် ဦးကဝိထံ ဘုရားစေတီပြုပြင်ရန် လျှောက်ထားတောင်းပန်ခဲ့သည်။ ဒါယကာအများ လှူဒါန်းထားသော ငွေသား ဒင်္ဂါး (၄၀၀၀) ကျပ်ကို မတည်ပြီး ပြုပြင်ကြသည်။

ရွေးမင်းမြတ် နှစ်ဆက်ပြုပြင်ခဲ့သော စေတီတော်မှ အုတ်အင်္ဂတေတို့အား တစ်ထပ်ချင်းဖယ်ထုတ်ရှင်းလင်းကြသည်။

အခန်း (၆)

ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် ထူးမြတ်လှသည့် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်

သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်သည် လောင်းရှည် စစ်တမ်း (၁၁၂၇) တွင် ပါဝင်သည်။ မဇ္ဈိမဒေသ ဗုဒ္ဓဘာသာ သာသနာ၊ ဒါယကာ၊ သီရိဓမ္မာသောကမင်းကြီး၏ စေတီပေါင်း (၈၄၀၀၀) တွင်ပါဝင်သော စေတီတစ်ဆူဖြစ်သည်။

လောင်းရှည်မြို့ မြို့အရှေ့ (၅၀၀) တွင်းခန့် (ဝါ) ၁ မိုင်ခန့် အကွာတွင် တည်ရှိသည်။ တန်ခိုးတော်ထင်ရှားလှသဖြင့် နာမည်လည်းကျော်စောလှသည့်ဘုရားဖြစ်သည်။

ယောဒေသ၏ မြို့တစ်မြို့ဖြစ်သော ထီးလင်းမြို့ ရွှေကွန် ဘုရား၏ သမိုင်းဝင်ရှေးဟောင်းကျောက်စာ (ဗဒုံမင်း ဘိုးတော် စပ်ထိုးကျောက်စာ (ဝါ) ပုဂံခေတ်ကျောက်စာအား ဗဒုံမင်းက ပြန်လည်ရေးထိုးထားသည့်ကျောက်စာ)။ မန္တလေးမြို့ ကျောက်စာ တိုက်တွင်ရှိ “ဒါယကာရွှေကူ လောင်းစည်သူသည် ဗိုလ်လူများစွာ မတ်ပေါင်းကာလျက် ထွက်ခွာတိုင်းခန်း လှည့်လည်မြန်းရာ စခန်းကွန်းထောက်ယောနယ်ရောက်လာ” ဟူ၍ ရေးသားထား ခဲ့သည်နှင့် ပုဂံပြည့်ရှင်အလောင်းစည်သူမင်းသည် ဤလောင်းရှည် မြို့ဒေသသို့လည်း ရောက်ခဲ့သည်။ သီရိဓမ္မာသောကမင်းကြီး၏

မဇ္ဈိမဒေသ မူလဒါယကာ ဗုဒ္ဓသာသနာပြုမင်းမြတ် တည်ထား
 စေခဲ့သည့် မြတ်ဗုဒ္ဓဓာတ်တော်ကိန်းဝပ်ရာ စေတီငယ်သို့
 ရောက်သောအခါ တစ်လောကလုံး မိုးသားတိမ်တိုက်များ
 တလိပ်လိပ်တက် အံ့မှိုင်းမည်းမှောင်လာလေတော့၏။ လျှပ်စီးများ
 လက်ကာ မိုးခြိမ်းသံတို့ မြည်ဟည်းလာလေတော့၏။ နေ့အခါသည်
 နေရောင်ကွယ်ပျောက်လျက် ညကဲ့သို့ မည်းမှောင်လာပေတော့၏။
 အချိန်အခါရာသီမဟုတ် အလွန်တရာပင် ဆန်းကြယ်လှလေ၏။
 ထိုအဖြစ်အပျက်အနေအထားကြောင့် ကြောက်ရွံ့စိုးထိတ်
 စိတ်ဖြင့် ဆရာတော်ကြီးဦးကဝိထံ အလျင်အမြန်လျှောက်ထားရာ
 ဦးကဝိမှ သြဝါဒအကြံပြုချက်ချမှတ်ခဲ့၏။

ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာဘုရား

၁၂၄၂ ခုနှစ်နှင့် ၁၃၁၀ ပြည့်နှစ်က ရေးထိုးထားခဲ့သော
 ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာဘုရားရှိ
 ကျောက်စာ (၂) ချပ်

လောကထိပ်တင် အတုမရှိဗုဒ္ဓရှင်တော်မြတ်စွာဘုရားအား
 ဦးခိုက်၍ သိကြား၊ ဗြဟ္မာ၊ သမ္မာဒေဝနတ်မြတ်နတ်ကောင်း
 သာသနာတော်စောင့်နတ်အပေါင်း၊ တောတောင်စောင့်နတ်၊
 မြေရေလေမီးစောင့်နတ်များနှင့် အလုံးစုံသော စောင့်ရှောက်မှု
 အပေါင်းတို့အား မေတ္တာထပ်လောင်းလျက် အသနားခံ
 တောင်းပန်ပြီး စေတီဝမ်းတိုက်ကို ကြေးဖြင့်မြန်စွာရစ်ပတ်စေကာ
 ထားစေရလေတော့၏။ ထိုမှ အုတ်အင်္ဂါတေတို့ဖြင့် အလျင်အမြန်
 မွမ်းမံပြုပြင်ပြီးစေရ၏။ ဝေဇယန္တာနန်းပြာသာဒ်ကဲ့သို့ ဖန်တီး
 စေပြီးလျှင် အရံပြာသာဒ်ခြောက်ဆောင်နှင့် ဘုရားရင်ပြင်အတွင်း
 အမိုးချင်းဆက်တွင် လင်းနို့တောင်ပံဆွဲ ရုပ်လုံးရုပ်ကြွများဖြင့်
 ပြုလုပ်လှူဒါန်းခြင်းကို ပြီးမြောက်စေခဲ့ကြလေ၏။

သည်သို့နှင့် သာသနိကအဆောက်အအုံများအား ပြုပြင် မွမ်းမံခြင်းများ၊ အသစ်ထပ်မံတိုးချဲ့ဆောက်လုပ်ခြင်းများ ပြုလုပ် လာရင်း စေတီတော်ကိုလည်း အုတ်အင်္ဂါတေများဖြင့် ကျန သေသပ်စွာပြုပြင်ပြီး ဉာဏ်တော် (၁) ပေတိုးမြှင့်ခဲ့၏။ သံတောင် အမြင့် (၁၆) ရှိစေတီတော်ဖြစ်စေခဲ့၏။

မဏိစည်သူမင်းကြီး၏ ထီးတော်အစား ယခင်ကျောင်း ဆရာတော် ဦးကဝိဓဇဦးဆောင်ပြီး အင်ဘူးရွာသူကြီး ဦးဖိုးသိန်း၏ သား ထိုစဉ်က မန္တလေးတိုင်းမင်းကြီး (၀၁) ပြည်ထဲရေးဌာန အတွင်းဝန် (အငြိမ်းစား) ဦးလှမောင်နှင့် ဇနီးဒေါ်ခင်ဖူးတို့က ထီးတော်တင်ခဲ့၏။ တန်ဖိုး (၇၀၀) ကျပ်ဖြစ်၏။ ထိုသူတို့ကပင် ၁၃၄၃ ခုနှစ်၊ တန်ခူးလပြည့်ကျော် (၈) ရက်၊ သောကြာနေ့ နံနက် (၉) နာရီ၌ မိုးကုတ်ထွက်တန်ဖိုး (၅၀၀၀) ကျပ်သင့် သလင်း ကျောက်အစစ် စိန်ဖူးတော်ကို ထပ်မံတင်လှူခဲ့ကြပေ၏။

အနော်ရထာမင်းလှူဒါန်းသောထီးတော်ဆိုသည်မှာ ကြေးထီးတော်ဖြစ်၍ အောက်ဆုံးခွေမှာ ဗြဟ္မ (၄) လက်မရှိပြီး ခွေ (၃) ဆင့်နှင့် အချင်းအားဖြင့် (၁၂) လက်မခန့်ရှိကြောင်း သိရှိရသည်။

ဂန္ဓကုဋီတိုက်တော်အဖြစ် လေးဖက်လေးတန်ပြုလုပ်ကာ သံပန်း၊ သံတံခါး၊ အခိုင်အမာပြုလုပ်ထားလျက်နှင့် သိန်းကျင်း ရွှေတန်းဆာဘုရား စေတီတော်ဝယ်၊ ဘုရားရုပ်ပွားတော် (၈) ဆူ အပြင် နှစ်ကျိပ်ရှစ်ဆူ (၂၈) ဆူကုန်သော ဘုရားရုပ်ပွားတော် များကို ထားရှိကိုးကွယ်နိုင်ခဲ့ကြပါသည်။

ရွှေတန်ဆာဘုရားပွဲတော်ကို နှစ်စဉ် တန်ခူးလ သင်္ကြန်အခါ သင်္ကြန်အကြိုနေ့၊ အကျနေ့၊ အကြတ်နေ့၊ အတက်နေ့များတွင် ကျင်းပသည်။ ဘုရားဒေသနာတော်များရွတ်ဖတ်ပူဇော်ခြင်း၊ ဆွမ်းဆန်စိမ်းလောင်းလှူခြင်း၊ ဆွမ်းတော်ကြီးလောင်းလှူပွဲတို့ကို ပြုလုပ်ပြီး ပျော်ပွဲရွှင်ပွဲကြည့်ချင်ပွဲ ခြံမုံခြံမုံသဲသဲရှိလှကြောင်း သိရပါသည်။

တောင်မြင့်တောင်တန်းကြီးတွေဝန်းရံလျက်နှင့် အလွန်တရာ သာယာလှပသောရှုခင်း၊ စလင်းချောင်းရေကြည်ကြည်အေးအေး ကမ်းနံဘေးကုန်းမြင့်ဝယ်၊ အလွန်တရာလျှင် တန်ခိုးကြွယ်လှပသော ရွှေတန်ဆာစေတီတော်မြတ်သည်ကား ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် စေတီတော်တစ်ဆူပင် ဖြစ်လေသည်။

သမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာဘုရားတွင် ၁၂၄၂ ခုနှစ် နှင့် ၁၃၁၀ ပြည့်နှစ် စာတန်းထိုးကျောက်စာ (၂) ချပ် စိုက်ထူထား ရှိသည်ကိုလည်း တွေ့နိုင်လေလာ၍ ရနိုင်ပေသည်။

ဇိနမာရ်အောင် မြမာလာဘုရားကြီး

မြို့လယ်ရှိ ဇိနမာရ်အောင် မြမာလာဘုရားကြီးနှင့် လောင်းရှည်မြင်ကွင်း

အခန်း (၇)

**နာမည်ထင်ရှား လောင်းရှည်မြို့က
ဘူရား၊ ပုထိုး၊ စေတီတော်များ**

(၁) ဇိနမာရ်အောင်မြမာလာဘုရား

မြို့လယ်ဘုရား ခေါ် မြမာလာဘုရားကြီးနှင့်စပ်လျဉ်း၍ ကျောက်စာမှတ်တမ်းကိုမတွေ့ရသော်လည်း ရှေးသူကြီးမင်းများ မှတ်သားထားခဲ့သော ပုရပိုက်များအရ သာသနာသက္ကရာဇ် (၁၇၆၂) ခု၊ ကောဇာသက္ကရာဇ် (၅၈၀) ပြည့်နှစ်တွင် မြို့သူကြီး ဦးတုပ်နှင့် အပေါင်းပါဒါယကာများ တည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့ကြောင်း လေ့လာသိရှိရသည်။

ဖိနပ်တော် (၁၄၄) တောင်၊ ဉာဏ်တော်အမြင့် (၅၁) တောင် ရှိသည်ဆို၏။ လေးဖက်လေးတန်မုခ်၊ ဂန္ဓကုဋီတိုက်နှင့် အရံစေတီ (၄) ဆူ၊ ပန်းအိုးကြီး (၄) လုံးဖြင့် တင့်တယ်စွာ တည်ထားတော်မူခဲ့၏။

မူလတည်ထားခဲ့သော စေတီတော်ကို နှစ်ပေါင်း (၇၆၆) နှစ် ကြာသောအခါ ယိုယွင်းမှုများရှိလာခဲ့သည်နှင့် (၁၃၄၆) ခုနှစ်၊ ပြာသိုလပြည့် (၁၅) ရက် စနေနေ့၌ ကျေးဇူးရှင်ကမ္ဘာ့သာသနာပြု တောင်ပုလုဆရာတော်ဘုရားကြီးနှင့်တကွ သံဃာတော်အရှင်

သူမြတ်တို့ အောင်မြေ့နင်း၍ မြေသန့်ကာ ပန္နက်ချပြီး လိုအပ်သည်များအား ပြုပြင်မွမ်းမံစေခဲ့သည်။

မူလပုံစံမပျက်စေဘဲ ငုံ့ပြီး ထပ်မံတည်ထားခဲ့ရာ မူလက စေတီတော်ဉာဏ်တော် (၅၁) တောင်မှာ ပြုပြင်ပြီးသောအခါ ဉာဏ်တော် (၆၁) တောင်ရှိလာခဲ့ပါသည်။

နှစ်စဉ် တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း (၁၄) ရက်နှင့် လပြည့် (၁၅) ရက်နေ့များတွင် ပဋ္ဌာန်းရွတ်ဖတ်ခြင်း၊ မဟာဘုံကထိန်ပွဲနှင့် မဟာဒုက်စာရေးတံမဲချခြင်း၊ ဆွမ်းတော်ကြီးလောင်းလှူပွဲနှင့် ဆွမ်းတရားနာခြင်း၊ ဆွမ်းဆန်စိမ်းလောင်းလှူခြင်း စသည့် ကောင်းမှုဒါနများ ပြုလုပ်ကျင်းပမြဲဖြစ်လေသည်။

(၂) ရွှေဂူကြီးဘုရား

သက္ကရာဇ် (၇၆၅) ခု၊ ပထမအင်းဝဘုရင်မင်းခေါင် လက်ထက်တော်အခါ ရခိုင်ဘုရင် ထောရာကြီးသည် ယောနယ် ဒေသအပါ လောင်းရှည်မြို့ကို ထိပါးလာခဲ့၏။ ရခိုင်ပြည်၊ ရခိုင်ဘုရင်အုပ်ချုပ်မှုအောက် သိမ်းသွင်းခဲ့လေ၏။ ဘုရင်မင်းခေါင် နန်းတက်စကလဖြစ်၏။ အင်းဝနိုင်ငံတော်၌ ဘုရင်ဖြစ်ကာစ မင်းသစ်အား အုပ်ချုပ်မှုတွင် ဖယိုဖရဲရှိလိမ့်မည်အထင်နှင့် စော်ကားသိမ်းပိုက်ကာ အုပ်ချုပ်နေထိုင်ဟန်ရှိကြောင်း မျှားမတ်များက လျှောက်ထားချက်ကို ပထမ အင်းဝဘုရင်မင်းခေါင်က တုံ့ပြန်အရေးယူခဲ့လေတော့၏။

ထိုအချိန်တွင် သက်တော် (၁၃) နှစ်အရွယ်သာရှိသေးသော သားတော်မင်းရဲကျော်စွာက ခမည်းတော်ကိုယ်စား တိုက်ခွင့်

ပြုပါမည့်အကြောင်း လျှောက်တင်၏။ ဘုရင်မင်းတရားသည် သားတော်၏လက်ရုံးရည်ကို သိတော်မူသည့်အတိုင်း ဗိုလ်မှူးခန့်တော်မူ၏။ တပ်မှူး၊ စစ်ကဲ၊ နာခံတပ်ရေး အကွပ်အကြပ် တို့ကိုလည်း ခန့်ထားစေ၏။ ဆင်တပ်၊ မြင်းတပ်၊ ခြေလျင်တော် (၁၀) တပ်နှင့် လောင်းရှည်ကို ချီတက်စေခဲ့တော့လေ၏။

ပုခန်းစားတရဖျားတစ်တပ်၊ ပုဂံစားဥဇနာတစ်တပ်၊ တောင်တွင်းစားသိန်ပတေ့တစ်တပ်၊ တရုတ်စားရာဇသူတစ်တပ်၊ စလင်းစားနော်ရထာတစ်တပ်၊ စဉ့်ကူးစားဘယဂါမဏီတစ်တပ်၊ စည်ပုတ္တရာစားရာဇသင်္ကြန်တစ်တပ်၊ ပေါက်မြိုင်စား စည်သူတစ်တပ်၊ မြောက်ဘက်မြင်းမှူးစောနစ်တစ်တပ်နှင့် သားတော်မင်းရဲကျော်စွာတစ်တပ်တို့တွင် သားတော်တပ်အား မြို့လှစားကို စစ်ကဲခန့်တော်မူ၏။ တိုက်ဆင်လေးရာ၊ မြင်းငါးထောင်၊ စစ်သည်သူရဲတစ်သိန်း နှင့်ချီလေ၏။

ရခိုင်ဘုရင်ထောရာကြီးသည် ရဲမက်ဗိုလ်ပါ ဆင်လုံးမြင်းရင်းနှင့် နန္ဒင်းတောင်ကကြို၍ခံသည်။

မင်းရဲကျော်စွာတို့ နန္ဒင်းတောင်ဆီသို့ရောက်လေလျှင် စစ်ကူစစ်ထောက် တပ်မှူးစစ်ကဲအပေါင်းတို့က မင်းရဲကျော်စွာအား လျှောက်တင်၏။ ရန်သူတို့ အင်အားများပြားလှ၏။ အရှင့်သားကြည့်၍သာနေပါ။ ရန်သူနှင့်နီးကပ်သောအခါ စိတ်မာန်တော်အလိုက် တိုက်ခိုက်တော်မမူပါနှင့်ဟု လျှောက်ကြ၏။ မင်းရဲကျော်စွာဆိတ်ဆိတ်နေတော်မူ၏။

ရန်သူနှင့်နီးကပ်လာသော် မင်းရဲကျော်စွာက မိန့်သည်။ စစ်သည်အင်အားမမျှသောကြောင့် ငါတို့သည် စစ်ကြောင်း သုံးကြောင်း

ခွဲ၍တိုက်မှ ရန်သူကို ပျက်လွယ်မည်မိန့်လေသည်။ မိန့်သည့်အတိုင်း လက်ဝဲ၊ လက်ယာ သုံးကြောင်းစီ ချီစေကာ အလယ်မှနေ၍ မင်းရဲကျော်စွာလိုက်လေသည်။

မင်းရဲကျော်စွာသည် ရဲမြတ်စွာ အမည်ရဆင်ကို စီး၍ မြင်းတပ်ရံပြီး စစ်စည်ကိုယွမ်းကာ စစ်အောင်လံကိုလွှင့်လျက် ရန်သူတပ်ကိုချင်းနင်းဖောက်ထွင်းဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်လေသည်။

မင်းရဲကျော်စွာသည် သူ့ဆင်ကို ချွန်းဖွင့်၍လွှတ်ပြီး ရွပ်ရွပ်ချွံချွံတိုက်သည်။ ဦးစွာတွေ့သောဆင်သည် ယှဉ်မိသည် နှင့်တစ်ပြိုင်နက် အားချင်းမတန်၍လဲသည်။ နောက်တစ်စီးကို တိုက်ခိုက်ပြန်ရာ ရဲမြတ်စွာကိုမြင်သည်နှင့် ဟောင်ဟောင်မြည်၍ ဆုတ်ကာပြေးသည်နှင့် သူ့တပ်ကို သူ့နင်းမိလေသည်။ တတိယဆင်နှင့်တွေ့ပြန်ရာ အစွယ်ချင်းယှဉ်ယှက်မိသည်နှင့် တစ်ပြိုင်နက် နောက်သို့လန်ကာ ဖင်ထိုင်လဲသည်။ စတုတ္ထဆင်နှင့် အစွယ်ချင်းယှက် နှာမောင်းချင်းလိန်ထိုးရာ ရဲမြတ်စွာ၏အားကို မယှဉ်သာ၍ လဲပြန်လေသည်။

ထောရာကြီးကိုမြင်လေလျှင် မင်းရဲကျော်စွာသည် ထောရာကြီး၏တပ်ထဲသို့ ရဲမြတ်စွာကို ချွန်းကုန်ဖွင့်ကာ ဟူးဟူးလျှင်လျှင် လွှတ်သည်။ အင်အားချင်းမမျှသည်ကို မြင်၍ သူ့ဆင်နှင့်မတိုက်ဝံ့သဖြင့် ဆင်ပေါ်မှမြင်းကိုဆင်းလျက် မြင်းတပ် နှင့်ခုခံလေသော် ထောရာကြီးမြင်းတပ်နှင့် အင်းဝမြင်းတပ်တို့ တိုက်ကြရာ ထောရာကြီးသည် တိုက်ပွဲတွင် ကျလေသော် သူ့တပ်များလည်း ကစဉ့်ကလျားဖြင့် ထွက်ပြေးကြလေ၏။ ထောရာကြီး စစ်ရှုံးလေသည်။

နောင်တော်ဘုရင်မင်းခေါင်က ကလေးမြို့စား အနော်ရထာ မင်းစောအား လောင်းရှည်မြို့ကို စားစေခဲ့၏။ သားတော် မင်းရဲကျော်စွာကို အင်းဝသို့ပြန်ခေါ်စေခဲ့ရန်မိန့်၏။ မင်းရဲကျော်စွာ သည် လောင်းရှည်ကို သိမ်းပိုက်ရမိကာ စခန်းချနားနေခဲ့လေသည်။ လောင်းရှည်မြို့တွင် သာသနာစည်ပင်ထွန်းကားနေသည်ကို မြင်တွေ့ရ၍ စစ်အောင်မြင်ခြင်းအထိမ်းအမှတ်အနေဖြင့် ဘုရား စေတီတည်လိုသာဆန္ဒတော်ဖြစ်ပေါ်လေ၏။ တပ်မှူးစစ်ကဲများနှင့် တိုင်ပင်ပြီး ဘုရားတစ်ဆူကို မြို့၏အနောက်အရပ်တွင် တည်စေ ခဲ့၏။ “ရွှေဂူကြီးဘုရား” ဟု ဘွဲ့တော်မည်စေပြီး မုခ်တံတိုင်းများနှင့် တကွ တည်ထားတော်မူခဲ့လေသည်။ နေမင်းတစ်ဆူအလား ရွှေဂူဘုရားဟု အပြောများ၏။ ယခုအချိန်တွင် နှစ်ပေါင်း (၆၀၀) ကျော် ကြာလာခဲ့ပြီဖြစ်ရာ ပြုပြင်ထိန်းသိမ်းနိုင်ခြင်းမရှိသဖြင့် ဟောင်နွမ်းပျက်စီးလာနေခဲ့ရာ ပြုပြင်ရန်လိုအပ်နေသော အနေအထားအဖြစ် မြင်တွေ့နိုင်ပေသည်။

မူလအစက ရွှေဂူကြီးဘုရားသည် ကောဇာ (၇၅၆) ခုတွင် ဖိနပ်တော်မှ စိန်ဖူးတော်အထိ ဉာဏ်တော် (၁၉) တောင်ရှိကြောင်း ဆို၏။ ရုပ်ရှင်တော်မြတ်သီတင်းသုံးရာ မုခ်တွင် သစ်နက်သား (ကျွန်းနက်) ဖြင့်ပြီးစေပြီး ရုပ်ပွားတော်မြတ်အပါးတွင် ရွှေတစ်ကြက်ဥ ရှိသည်ဟု သိုက်သမိုင်းများထွက်ပေါ်၍ မသမာသူတို့ ဖျက်ဆီး ခြင်းများရှိ၏။ သစ်နက်သားကို တူးကာယူနေကြသဖြင့်လည်း စေတီတော်မုခ်သည် ပျက်စီးခြင်းကိုကြုံရပါ၏။ ယင်းရွှေဂူကြီး ဘုရားမှာ မြို့အနောက်တာ (၂၀) ခန့်ကွာနှင့် အုတ်ကျောင်း အနောက်ဘက်တွင် ရှိလေသည်။

ရှင်ပင်ဂူကြီးဘုရား

ရှေ့ဂူကြီးဘုရား၏ တောင်ဘက်၊ ယွန်းကျောင်းဝိုင်းအတွင်းတွင် ပျက်စီးနေသော ဘုရားတစ်ဆူရှိသည်။ ယင်းဘုရားစေတီကို “ရခိုင်ဘုရား” ဟု ဒေသခံအဆက်ဆက်တို့က ခေါ်ဝေါ်နေခဲ့ကြ၏။ ဘွဲ့တော်အမည်နာမအား အတိအကျမသိကြရပေ။ ယင်းစေတီသည် ရခိုင်ဘုရင်ထောရာကြီး တည်ထားခဲ့လေသည်လားဟု ယူဆရပေသည်။ ရှေးလက်ရာ ရှေးကအုတ်ချပ်များနှင့် ရှိနေပေသည်။

(၃) ရှင်ဘုရင်ဘုရား

၁၂၄၀ ပြည့်နှစ်တွင် မန္တလေးရတနာပုံနေပြည်တော်ကို ထီးနန်းစိုးစံသော သီပေါမင်းသည် သက်တော် (၂၇) နှစ် အရောက်၌ စေတီပေါင်း (၂၇) ဆူတည်စေခဲ့သည်တွင် ရှင်ဘုရင်ဘုရားသည် တစ်ဆူအပါအဝင်ဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။

သီပေါဘုရား၏ ရှင်ဘုရင်ဘုရား (ဘုံခုနစ်ဆင့် ပြာသာဒ်တော်ဖြင့်)

သီပေါမင်း၏မယ်တော်ဖြစ်သူ ပဉ္စမသင်္ဂီယနာတင်မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ မိဖုရားတစ်ပါးဖြစ်သော လောင်းရှည်မိဖုရားသည် ဘာသာရေးကို ကိုင်းရှိုင်းလှသော မိဖုရားဖြစ်သည်။ ဘာသာရေးကို ယုံကြည်လှသည့်အားလျော်စွာ သားတော် သီပေါမင်းသားလေးအား အစစအရာရာ ထိန်းသိမ်းစောင့်ရှောက်ကာကွယ်ပေးခဲ့ရုံသာမက အတတ်ပညာတို့ကို တတ်မြောက်စေရအောင်လည်း လုံ့လပြုပေးခဲ့၏။ တကယ့်သေရေးရှင်ရေး အရေးအခင်း၊ မြင်ကွန်း-မြင်းခုန်တိုင်အရေးတို့ဘေးမှ သီပေါမင်းသားလေးကို ကာကွယ်ပြုစောင့်ရှောက်ပေးခဲ့သည်။ မိခင်မေတ္တာ အင်အားကြီးမားလှပုံကို သိမြင်လေသော သားတော် သီပေါမင်းသားသည် ရှင်ဘုရင်အဖြစ်ကို ရရှိခဲ့သည့်နောက် မယ်တော်မိဖုရားအား

အပိုင်စားပေးသနားတော်မူထားခြင်းခံရသည့် လောင်းရှည်မြို့၊ ဒေသတွင် ခမည်းတော်၊ မယ်တော်တို့အတွက် စေတီတစ်ဆူကို တည်စေခဲ့သည်ဆိုပါ၏။

ရှေးပဒေသရာဇ်မြန်မာဘုရင်များ နန်းတက်သောနှစ်၊ ဘိသိက်ခံသောနှစ်တို့တွင် နိုင်ငံတော်အတွင်း ဘုရားစေတီများ တည်ကြ၏။ ပျက်စီးနေသည်များအားလည်း ပြုပြင်မွမ်းမံကြ၏။ နန်းတက်အထိမ်းအမှတ် ကျေးဇူးတရားအထိမ်းအမှတ်ဖြစ်ပါ၏။ အဓိကနတ်ကွန်းနတ်အိမ်များကိုလည်း ရှေးဟောင်းမူလကအတိုင်း ပြုပြင်စေကြ၏။

သို့ဖြစ်၍ အထက်ကဆိုခဲ့သည့်အတိုင်း လောင်းရှည်မြို့တွင် ဘုရားစေတီတစ်ဆူတည်စေခဲ့သည်။ မြို့သူကြီး ဦးသံဒိုင်ကို ဦးစီးစေပြီး တည်ထားစေရာ ၁၂၄၂ ခု၊ တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း (၈) ရက်တွင် ပြီးစီးကြောင်းသိရသည်။

စေတီတော်၏အမြင့် သံတောင် (၁၁) တောင်ခန့်၊ (ဖိနပ်တော်မှ စိန်ဖူးတော်အထိဆိုလျှင် ၁၃ တောင်ခန့်) ရှိ မြေစိုက် စေတီတော်တစ်ဆူဖြစ်၏။

ရှေးအစမူလအခေါ် ရှင်ဘုရင်ဘုရားဖြစ်ကာ ရာဇမုနိ (ခေါ်) သီရိမာရ်အောင်ဟု အမည်တွင်လာခဲ့ပြန်သေးလေရာ သုံးမည်ရစေတီတော် ဖြစ်ရပါ၏။ ဒေသခံများအနေဖြင့်မူ များသောအားဖြင့် ရှင်ဘုရင်ဘုရားဟူ၍သာ အခေါ်အဝေါ် များသည်ကို လေ့လာသိရှိခဲ့ရပေသည်။

အခန်း (၈)

ရှေးဟောင်း ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းများ

လောင်းရှည်သာသနာတွင် ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းပေါင်း (၁၈) ကျောင်းရှိခဲ့သည်တွင် မှတ်မှတ်သားသား အထင်ကရ ဖြစ်ရသော လွန်ခဲ့သည့်နှစ်ပေါင်း (၁၀၀) ကျော်ကတည်းက တည်ဆောက်ထားခဲ့ကြသော ဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းကြီးများကိုသာ ဖော်ပြလိုက်ရပေသည်။

(၁) မင်းကျောင်းကြီး (ခေါ်) အရှေ့မင်းကျောင်း

ပထမကျောင်းထိုင်သောဆရာတော်မှာ ဦးပုညာဘိဇဇဂဏ ပါမောက္ခ မေတ္တစရိယဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်ဘုရား ဖြစ်သည်။ (၁၂၃၁) ခုတွင် စလင်းမြို့တွင်နေထိုင်သော ကျောင်းဒါယကာ၊ ဘုရားဒါယကာ ဦးထွားကြီးမှ ဆောက်လုပ်လှူဒါန်းခဲ့ကြောင်း သိရသည်။ ယခုအခါဆိုလျှင် နှစ်ပေါင်း (၁၄၀) ကျော်ခဲ့ပြီ ဖြစ်လေသည်။

အရှေ့မင်းကျောင်းကြီးဝိုင်းအတွင်း ဘုရားကြီး (စေတီတော်) တစ်ဆူကိုလည်း ဦးထွားကြီးကပင် စတည်ထားခဲ့ကြောင်း ဆိုပါသည်။ မင်းကျောင်းကြီးဝိုင်း၌ စေတီဘုရား (၁၂) ဆူတိတ်ရှိပြီး လောင်းရှည်မြို့တွင် ဘုရားစေတီအများဆုံးကျောင်းကြီး ဖြစ်သည်။

ဆရာတော်ဘုရားကြီးဦးပုညသည် ကောဇာ ၁၂၄၂ ခုတွင် ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်နှင့် တန်ဆောင်းတော်ကြီးတို့ကို ပြုပြင်မွမ်းမံဆောက်လုပ်ခဲ့သည်ကို သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော် ပထမကျောက်စာတွင် တွေ့ရသည်။

ပထမဆရာတော်ဦးပုညသည် ယွန်းကျောင်း ပထမဆရာတော် ဦးကဝိ၊ ဒေါနကျောင်းပထမဆရာတော် ဦးခန္တီတို့နှင့် ရဟန်း ညီတော်၊ နောင်တော်များဟု သိရှိရပေသည်။

(၂) ယွန်းကျောင်းကြီး

အရှေ့မင်းကျောင်းကြီးနှင့် တစ်ချိန်တည်းနီးပါးဟု ယူဆ ရကြောင်းနှင့် ကောဇာသက္ကရာဇ် (၁၂၃၀) ခုဝန်းကျင်တွင် တည်ဆောက်ခဲ့ကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိရသည်။

ပထမယွန်းကျောင်းဆရာတော် ဦးကဝိသည် အရှေ့ မင်းကျောင်းဆရာတော် ဦးပုညထက် သိက္ခာဝါတော်ကြီးသည်။ မန္တလေးရတနာပုံနန်းတည် မင်းတုန်းမင်းကြီးလက်ထက် ယွန်းကျောင်းဆရာတော် ဦးကဝိကို မန္တလေးရတနာပုံနန်းဦး ဆရာတော်ကြီးများက ဂိုဏ်းအုပ်ခန့်ပြီး အရှေ့မင်းကျောင်းကြီး ဆရာတော် ဦးပုညအား ဂိုဏ်းထောက်အဖြစ် ဆောမြို့တောင် ကျောင်းဆရာတော် ဦးနန္ဒမဂ္ဂနှင့် နှစ်ပါးတွဲ ဂိုဏ်းထောက် ခန့်ထားကြောင်း လေ့လာသိရှိရသည်။

ယခုသော် ယွန်းကျောင်းကြီးမှာ သက်တမ်း (၁၄၀) ကျော်ခန့် သက်တမ်းရှိခဲ့ပေပြီ။

(၃) ဒေါနကျောင်း

ဒေါနကျောင်း ပထမဆရာတော်ဦးခန္တီသည် ယွန်းကျောင်း ဆရာတော် ဦးကဝိနှင့် လူညီအစ်ကိုဖြစ်သည်။ ဦးပုည၊ ဦးကဝိနှင့် ဦးခန္တီဆရာတော် (၃) ပါးတို့သည် စလင်းမြို့မှကြွလာကြပြီး ရဟန်းညီတော်များဟု လေ့လာသိရှိရပါသည်။ သို့ဖြစ်သည့် အားလျော်စွာ မင်းကျောင်း၊ ယွန်းကျောင်းတို့နှင့် မရှေးမနှောင်း မှာပင် ဒေါနကျောင်းကို ဆောက်လုပ်ခဲ့သည်ဟုဆိုပေသည်။

၁၃၃၉ ခု၊ တပို့တွဲလပြည့်ကျော် (၁၃) ရက်နေ့ ညအခါတွင် ဒေါနကျောင်းမှ မီးစတင်လောင်ကျွမ်းခဲ့ရာ လောင်းရှည်မြို့ရှိ အိမ်ခြေ (၁၆၂) အိမ် မီးလောင်ကျွမ်းခဲ့ရသည်။

၁၃၄၂ ခုတွင် ပဉ္စမဆရာတော် ဦးသောဘိတက မတည်ကာ ဒါယကာ၊ ဒါယိကာမတို့လှူဒါန်းငွေများဖြင့် ယခုကျောင်းတော်ကို ဆောက်လုပ်ခဲ့ကြောင်း သိရပေသည်။

(၄) မင်္ဂလာကျောင်း

လောင်းရှည် အရှေ့ထိပ်တွင်တည်ရှိ၏။ မြို့သူကြီးဦးသံခိုင် တည်ဆောက်လှူဒါန်းခဲ့ကြောင်း သိရ၏။ မြို့သူကြီး ဦးသံခိုင်သည် ရတနာပုံခေတ် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးလက်ထက်တွင် တည်ဆောက်မှုကို စတင်ခဲ့ပုံရကြောင်းဆို၏။

မင်းတုန်းမင်းကြီး၏သားတော် သီပေါမင်း၏ကောင်းမှုဖြစ်သော ရှင်ဘုရင်ဘုရား ခေါ် ရာဇမုနိ (ခေါ်) သီရိမာရ်အောင် သုံးမည်ရ စေတီတော်အား မြို့သူကြီးဦးသံခိုင်ကို ဦးစီးစေကာ တည်ထား ခဲ့စေခြင်းနှင့်ဆက်နွှယ်၍လည်း မြင်၍ရ၏။ ရှင်ဘုရင်ဘုရားကို

၁၂၄၂ ခု၊ တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း (၈) ရက်နေ့၌ တည်ထားပြီးစီးကြောင်းကို ထောက်ရှုခြင်းအားဖြင့်လည်း ထိုအချိန်မှာပင် မင်္ဂလာကျောင်းကြီးအား မြင်တွေ့နေရပြီဖြစ်ကြောင်း လည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော်ဘုရားကြီး ဦးကုန္ဒာစရိယက မိန့်ခဲ့သည်ကို မှတ်သားရပါ၏။

မင်္ဂလာကျောင်းကြီးအောက်တွင် လွတ်ကျောင်းစနစ်ကြောင့် နွားများမိတ်လိုက်ကြရာ နွားမများ ခေတ္တမျှ ဝပ်နေကြရာ နေရာဖြစ်ခြင်းလည်းကြုံခဲ့၏။ ဇီးရှိသောနွားမသည် မင်္ဂလာကျောင်းကြီး၏ တိုင်များအနီးဝယ် နွားကလေးမွေးဖွားခဲ့ခြင်းကြောင့်လည်း လူတို့က မင်္ဂလာကျောင်းဟု ခေါ်ဆိုခဲ့ကြကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိရ၏။

မင်္ဂလာကျောင်းကြီးပြီးစီးသောအခါ ဆရာတော်ဦးကောဏ္ဍညကို ကျောင်းအပ်လှူဒါန်းခဲ့၏။ ခန်းနေ ဦးပဉ္စင်းမှာ ဦးစန္ဒ ဖြစ်၏။ လည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော် ဦးမေဓာထံတွင် စာလိုက်နေ၏။

ဦးကောဏ္ဍညသည် သာသနာတော်တွင် မပျော်မွေ့၍ လူဝတ်လဲသွားသော် ခန်းနေ ဦးစန္ဒမှာလည်း စာလိုက်ဆဲဖြစ်ခြင်းနှင့် လည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော် ဦးမေဓာကလည်း လက်မလွတ်လိုသောကြောင့် ကောဇာသက္ကရာဇ် ၁၂၆၂ ခုတွင် ကျောင်းနှင့် တကွ အရံများကိုပါ ဦးမေဓာထံ ဦးသံဒိုင်က လှူဒါန်းခဲ့ပါ၏။ ဦးသံဒိုင်မှာ လောင်းရှည်နယ်ကော်တုံရွာသားဟု ဆိုလေသည်။

မင်္ဂလာကျောင်းကြီးမှာ နှစ်ပေါင်း (၁၃၀) သက်တမ်းကျော်ခဲ့ပြီဟု သိရလေသည်။

(၅) လည်ပေါ်ကျောင်း

လည်ပေါ်ကျောင်း ပထမဆရာတော် ဦးမေဓာသည် သီပေါမင်းလက်ထက် နန်းဦးဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်ခဲ့၏။ ကောဇာသက္ကရာဇ် ၁၂၄၇ ခု သီပေါမင်းပါတော်မူပြီးနောက် အောက်မြန်မာပြည်သို့ ကြွလေ၏။ ရန်ကုန်တစ်ဖက် ဒလဘက်ကမ်း ရှမ်းကလေးကျွန်းရွာ၌ သီတင်းသုံးနေထိုင်ခဲ့၏။ မူလနေရာဌာနေ ဆောမြို့နယ်လယ်ရင်းရွာရှိ ဆရာတော်၏ဖခမည်းတော် ကွယ်လွန်ခြင်းကြောင့် ဆရာတော် ဦးမေဓာ ဇာတိမြေပြန်ကြွခဲ့ပါ၏။ ခမည်းတော်၏ အသုဘစရိတ်ကို လောင်းရှည်မြို့အုပ် ဦးယင်းမာက လှူဒါန်းပြီး ဆရာတော်အားလည်း လောင်းရှည်ကိုပင့်ခဲ့၏။

ကောဇာသက္ကရာဇ် ၁၂၄၉ ခုတွင် ဦးယင်းမာမှ မတည်၍ ကျောင်းဆောက်လှူဒါန်းရာ ကျောင်းဒကာအများလည်း သဒ္ဓါပေါက်ခဲ့ကြကြောင်း လေ့လာသိရှိရပါ၏။ ယခုအခါ နှစ်ပေါင်း (၁၂၀) ကျော်ခဲ့ပြီလည်းဖြစ်လေသည်။

ကောဇာသက္ကရာဇ် (၁၂၈၄) ခုတွင် ဦးမေဓာ ပျံလွန်တော်မူပြီးနောက် ဒုတိယဆရာတော် ဦးစန္ဒ၊ တတိယဆရာတော် ဦးဝိသုဒ္ဓနှင့် ယခု စတုတ္ထဆရာတော် ဦးကုန္ဒစရိယတို့အဆက်ဆက် ကျောင်းထိုင်သီတင်းသုံးတော်မူခဲ့ကြသည်။

ဦးယင်းမာ လှူဒါန်းခဲ့သောကျောင်းသည် ဇရာသဘောယိုယွင်းလာမှုကြောင့် ပြုပြင်မှုများနှင့် ထပ်မံဆောက်လုပ်ခဲ့ရသည်။ ဦးကုန္ဒစရိယက ကောဇာသက္ကရာဇ် (၁၃၅၆) ခုတွင် ထပ်မံရေစက်ချလှူဒါန်းမှုပြုခဲ့လေသည်။

ပထမလည်ပေါ်ကျောင်းကြီးဆရာတော် ဦးမေဓာအား မာလာလင်္ကာရဓဇ ဓမ္မသေနာပတိ အတုလနယားရုပ်အမှတ် တံဆိပ်ပါ ဝိပတိသီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရု အင်္ဂလန်တိုင်း အိန္ဒိယသောဠတိုင်း ဘုရင်ခံဝန်ရှင်တော်က ကောဇာသက္ကရာဇ် (၁၂၅၂) ခုတွင် ဂိုဏ်းထောက်တော်ခန့်တော်မူသည်။ ယင်းဝန်ရှင် တော်ကပင် ကောဇာသက္ကရာဇ် (၁၂၅၅) ခုတွင် ဦးမေဓာအား ဂိုဏ်းချုပ်ခန့်တော်မူခဲ့ကြောင်း စာချွန်တော်များအရ သိရှိရ ပေသည်။

မစိုးရိမ်စာသင်တိုက်

နှစ်ပေါင်း (၁၂၀) ကျော်သက်တမ်းရှိ ဓမ္မိကာရာမ လည်ပေါ်ကျောင်းတိုက်ကြီး

နှစ်ပေါင်း (၁၄၀) ကျော်သက်တမ်းရှိ ယွန်းကျောင်း ကျောင်းတိုက်

မပြုပြင်နိုင်သေးသော ရွှေးဟောင်းစေတီတစ်ဆူ

မပြုပြင်နိုင်သေးသော ရွှေးဟောင်းစေတီတစ်ဆူ

မင်္ဂလာဦးဘုရားဝိုင်းနှင့် ဒီပင်္ကရာဇာဒိတ်ပေးဘုရား

မင်းကျောင်းကြီး ခေါ် အရှေ့မင်းကျောင်းကြီးနေရာ

ရှေးကစေတီများ

လောင်းရှည်မြို့၊ သာယာဖွယ်မြင်ကွင်းတစ်ခု

ရှေးကစေတီတစ်ဆူ

အခန်း (၉)

**ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ သာသနာ့ဂုဏ်ဆောင်
ရဟန်းတော်များ**

(၁) ဆရာတော်ဦးမေမာ

မင်းကိုးကွယ်သော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်သည်။ မြန်မာ သက္ကရာဇ် ၁၂၁၉ ခု၊ သီတင်းကျွတ်လဆန်း ၁၄ ရက်၊ ကြာသပတေးနေ့ ၄ ချက်တီးကျော် ၃ နာရီပတ်ပြည့် ၉-ဗီဇာနာ-၃ ပြန်ခရာ၊ မိဿလင်၊ ကုမ်းစန်း၊ ဥတ္တရာသနက္ခတ်ယှဉ်လျက် အဘဦးမြတ်သိန်း၊ အမိ ဒေါ်မှန်ကြီးတို့က ဖွားမြင်သည်။ ဆရာတော်လောင်းလျာ၏ ငယ်အမည်မှာ မောင်မင်သာဖြစ်ပြီး ဆောမြို့နယ် လယ်ရင်းရွာဇာတိဖြစ်သည်။

ဆောမြို့တောင်ကျောင်းဆရာတော် ဦးနန္ဒာမဂ္ဂုထံတွင် သာမဏေပြုသည်။ ရဟန်းဘောင်ဝင်သည်။ သဒ္ဓါ၊ သင်္ဂြိုဟ်စသော ပိဋကတ်အခြေခံတို့ကို အာဂုံဆောင်နိုင်သည်။

ရဟန်းဖြစ်ပြီးနောက် မန္တလေးမြို့၊ ရတနာပုံရွှေနန်းတော်၏ အရှေ့ဘက် မဟာဝိသုဒ္ဓါရာမတိုက်၌ သီတင်းသုံးနေထိုင်တော် မူသော ဦးဥေယျဓမ္မာဘိဝံသသီရိပဝရ လင်္ကာရဓမ္မသေနာပတိ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရု ဆရာတော်ထံတွင် ပညာသင်ကြားခဲ့ သည်။ ဦးဥေယျသည် မင်းတုန်းမင်းနှင့် သားတော်သီပေါမင်းတို့ ကိုးကွယ်သော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်သည်။

သီပေါမင်းလက်ထက်တော်အခါ ကျင်းပပြုလုပ်သော စာပြန်ပွဲများတွင် ရှင်မေမာသည် ပထမငယ်၊ လတ်၊ ကြီး၊ ပထမကျော်အထိ အောင်မြင်ခဲ့သည်။

သီပေါမင်းပါတော်မူပြီးသည့်နောက် တိုင်းပြည်မငြိမ်မသက် ရှိသည်ဖြစ်၍ အောက်မြန်မာပြည် ရန်ကုန်မြို့တစ်ဖက်ကမ်း ဒလမြို့ ရှမ်းကလေးကျွန်းရွာ၌ သီတင်းသုံးနေထိုင်ခဲ့၏။ မူလဇာတိ အထက်မြန်မာပြည်ယောဒေသ ဆောမြို့နယ် လယ်ရင်းရွာရှိ ဖခမည်းတော်ကွယ်လွန်သည်တွင် ပြန်လာခိုက် လောင်းရှည်မြို့အုပ် ဦးယင်းမာက လောင်းရှည်သို့ပင့်ကာ ကျောင်းဆောက်လှူဒါန်းပြီး သီတင်းသုံးစေသဖြင့် ပထမလည်ပေါ်ကျောင်းဆရာတော် ဖြစ်လာ ခဲ့ရသည်။

ဦးမေမာအား မာလာလင်္ကာရဓဇ ဓမ္မသေနာပတိ အတုလ နယားရုပ်အမှတ်တံဆိပ်ပါ ဓိပတိသီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာ ဓိရာဇဂုရု အင်္ဂလန်တိုင်း အိန္ဒိယ သောဠတိုင်းဘုရင်ခံဝန်ရှင်တော်က ကောဇာသက္ကရာဇ် ၁၂၅၂ ခုတွင် ဂိုဏ်းထောက် ခန့်တော်မူခြင်း ခံရသည်။ ယင်းဝန်ရှင်တော်ကပင် ကောဇာသက္ကရာဇ် ၁၂၇၅ ခုတွင် ဦးမေမာအား ဂိုဏ်းချုပ်ခန့်တော်မူခဲ့သည်။

(၂) ယွန်းကျောင်းဆရာတော် ရှင်ကဝိ

ဂဏာစရိယ၊ ဂဏပါမောက္ခ၊ ကမ္ဘာကမ္ဘာဝိနိစ္ဆယ ဘွဲ့တော်ကို မန္တလေးရတနာပုံ နေပြည်တော်မှ ဆက်ကပ်ခြင်းခံရသည့် ဆရာတော်ဖြစ်သည်။ လောင်းရှည်မြို့နယ်နေ သံဃာတော်တို့တွင် စီရင်ဆုံးဖြတ်ရန်ရှိသမျှ သာသနာရေး သာသနာ့မှုနှင့်စပ်ဆိုင်

သည်များကို ဝိနည်းဓမ္မနှင့်အညီ စီရင်ဆုံးဖြတ်နိုင်ရန် ဂိုဏ်းအုပ် ဆရာတော်အဖြစ် ခန့်ထားတော်မူခြင်းခံရသည်။ “သံဃာလင်္ကာရ သဒ္ဓမ္မဝံသသီရိပဝရဓမ္မသေနာပတိ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရု” တံဆိပ်တော်ဖြင့် စာချွန်တော် ဆက်ကပ်ခန့်ထားခြင်းဖြစ်သည်ကို သိရ၏။

တစ်ဖန် ပညာသာမိကဝိဓဇ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရု တံဆိပ်ဖြင့် မင်္ဂလာမှန်ကျောင်းဆရာတော်နှင့် နန်းဦးဆရာတော်တို့က လောင်းရှည်မြို့သို့ ပေးပို့သောစာတွင်လည်း ရှင်ကဝိအား ဂိုဏ်းအုပ်အဖြစ်ခန့်ထားကြောင်း လေ့လာသိရှိနိုင်သည်။

မိဘမျိုးရိုးဇာတိအစစ်ကို မသိရှိရပါ။ စလင်းနယ်ဒေသမှ ကြွရောက် ရောက်ရှိလာခဲ့ခြင်းဟုသာ သိရပေသည်။

(၃) လောင်းရှည်မြို့မကျောင်း ရှင်ပုညဆရာတော်

ဂိုဏ်းအုပ်ဆရာတော် ရှင်ကဝိနှင့်ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော် ရင်းကဲရွာကျောင်း ရှင်ဝိစိတ္တနှင့်အတူ မင်းနေပြည်တော်မှ ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်အဖြစ် ဆက်လက်ခန့်ထားခြင်းခံရသော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်၏။ အလားတူ ရတနာပုံနေပြည်တော် မှန်ကျောင်းဆရာတော်နှင့်နန်းဦးဆရာတော်တို့၏ ဂိုဏ်းထောက် အဖြစ် ခန့်ထားခြင်းလည်းခံရပြန်၏။

မိဘမျိုးရိုးဇာတိအစစ်ကိုမူ မသိရှိရပေ။

(၄) လောင်းရှည်ပိုင် ရင်းကဲရွာကျောင်း ရှင်ဝိစိတ္တဆရာတော်

ရင်းကဲရွာဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းတွင် သီတင်းသုံးသော ဆရာတော်ဖြစ်၏။ ဂိုဏ်းအုပ် လောင်းရှည် ယွန်းကျောင်း ဆရာတော် ရှင်ကဝိနှင့်ဂိုဏ်းထောက် လောင်းရှည် မြို့မကျောင်း ဆရာတော် ရှင်ပုညတို့နှင့်အတူ ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်အဖြစ် မန္တလေးရတနာပုံနေပြည်တော်နှင့် သာသနာပိုင်တို့က ခန့်ထားခြင်း ခံရသော ဆရာတော်တစ်ပါးဖြစ်သည်။

ဆရာတော်၏မျိုးရိုးဇာတိမိဘများကို မသိရှိရပါ။

အခန်း (၁၀)

**ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့၏ သာသနာ့စာချွန်တော်
ပေစာများ၊ ပုရပိုက်စာများ**

နှောင်းခေတ် ရှေးဟောင်းလောင်းရှည်မြို့နှင့်စပ်လျဉ်း၍
ပေစာပေထုပ်များ၊ ပုရပိုက်စာများ၊ စာချွန်တော်ပေစာများကို
သိမ်းဆည်းထားရှိရာ ယင်းတို့အနက် အချို့ကိုသာ ဖော်ပြလိုက်
ပါသည်။

**(၁) သံဃာလင်္ကာရ သဒ္ဓမ္မဝံသသီရိပဝရ ဓမ္မသေနာပတိ
မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရုတံဆိပ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သော
စာချွန်ပေစာ**

မန္တလေး ရတနာပုံနေပြည်တော်မှ လောင်းရှည်မြို့သို့
ပေးပို့သော စာချွန်တော်ဖြစ်သည်။ ယွန်းကျောင်းဆရာတော်
ရှင်ကဝိအား ဂိုဏ်းအုပ်အဖြစ်ခန့်ထားခြင်း၊ မြို့မကျောင်းဆရာတော်
ရှင်ပုညနှင့် ရင်းကဲရွာကျောင်း ရှင်ဝိစိတ္တတို့အား ဂိုဏ်းထောက်
ဆရာတော်များအဖြစ် ခန့်ထားခြင်းဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်
ရှိသည်။)

**(၂) ပညာသာမိကဝိဓဇ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရုတံဆိပ်တော်ဖြင့်
ပေးပို့သောစာချွန်ပေစာ**

မန္တလေး ရတနာပုံနေပြည်တော် သာသနာပိုင်ဆရာတော်
များဖြစ်ကြသည့် မှန်ကျောင်းဆရာတော်ဘုရားနှင့် နန်းဦး
ဆရာတော်ဘုရားတို့က ယွန်းကျောင်းဆရာတော် ရှင်ကဝိအား
ဂိုဏ်းအုပ်မြို့မကျောင်းဆရာတော် ရှင်ပုညနှင့် ရင်းကဲရွာကျောင်း
ဆရာတော် ရှင်ဝိစိတ္တတို့အား ဂိုဏ်းထောက်ဆရာတော်အဖြစ်
ခန့်ထားသောစာဖြစ်သည်။ ၁၂၄၄ ခု၊ တန်ခူးလပြည့်ကျော် ၄ ရက်
နေ့စွဲဖြင့်ဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိသည်။)

**(၃) အမိန့်စာတွင် ဒေါင်းတံဆိပ်ခတ်နှိပ်ထားသော စာချွန်
ပေစာ (သိမ်ဆောက်ခွင့်)**

သက္ကရာဇ် ၁၂၃၆ ခု၊ တပို့တွဲလဆန်း ၂ ရက်၊ တနင်္ဂနွေနေ့
နေ့စွဲဖြင့် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးက ရဟန်းသံဃာတော်တို့
ဥပုသ်ပဝါရဏာ ကံကြီးကံငယ်ဆောင်ရွက်ရန် လောင်းရှည်မြို့
အနောက်ယွန်းကျောင်းတိုက်အတွင်း စတုရန်း (၇) စီရင်မြေကို
ငနီတွက်၏ ကဝိသုံးပါးဂါမမြေအား ခဏ္ဍသိမ်အဖြစ်လှူဒါန်းရန်
အကြောင်းကြားသည့် ပေစာဖြစ်သည်။
(ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိသည်။)

**(၄) ဥေယျ ဓမ္မအဘိဓဇ သီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇ ဂုရု
တံဆိပ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သောစာချွန်ပေစာ (ဘုရားတည်ခွင့်)**

ရတနာပုံနေပြည်တော် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးက
လောင်းရှည်မြို့စီရင်စု ပုပ္ဖကိုင်းရွာနေ၊ ဒကာ ငပါနောက်

ငပါလေးက ၎င်းရွာတွင် သရီရဓာတ်တော်၊ မေ့တော် ကိန်းဝပ်ရန် အုတ်ရိုးစည်းခုံစေတီတည်ထားရေးအတွက် ပေးပို့သော စာချွန်တော် ဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိသည်။)

(၅) မေဓာဘိဝံသ သဒ္ဓမ္မဓဇ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရု ရတံဆိပ်တော်ဖြင့်ပေးပို့သော စာချွန်ပေစာ (ကျောင်းဆောက်ခွင့်)

ရတနာပုံနေပြည်တော် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီးအနေဖြင့် လောင်းရှည်မြို့နေ ငနီတွတ်၊ ငနီတာ၊ ငညို၊ ငပိန်တာ၊ ငချစ် တို့က လောင်းရှည်မြို့အနောက်တွင် ကျောင်းဆောက်လုပ်လှူဒါန်း လိုကြောင်း လျှောက်ထားချက်အရ ဆောက်လုပ်ခွင့်ပြုကြောင်း အကြောင်းကြားသည့် စာချွန်ပေစာဖြစ်သည်။

(ကောဇာသက္ကရာဇ် ၁၂၂၂ ခု၊ တန်ခူးလဆန်း (၁၃) ရက်၊ မူလာသနက္ခတ် မွန်းတည့်မတ်သောအခါ ယွန်းကျောင်းကို ဆောက်လုပ်လှူဒါန်းခဲ့ကြပါသည်။)

(၆) မာလာလင်္ကာရဓဇ ဓမ္မသေနာပတိ အတုလဓိပတိ သီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရုတံဆိပ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သော စာချွန်ပေစာ

၁၂၄၇ ခု၊ တပို့တွဲလဆန်း (၁၃) ရက်နေ့တွင် ရွှေနန်းတော်၌ ဗုဒ္ဓဘာသာ သာသနာတော်ကို အထက်နိုင်ငံ၊ အောက်နိုင်ငံ ကွဲပြားမှုမရှိစေရန် လျှောက်ထားခဲ့ပြီးဖြစ်ကြောင်း၊ လောင်းရှည်မြို့နယ် ၄ ရပ်၊ ၈ ရပ် သတ်မှတ်သည့်အတိုင်း ၈ ရပ်သတ်မှတ်သည့်အတွင်း သီတင်းသုံးနေထိုင်ကြသည့် သံဃာတော်တို့အား ဆင့်ဆိုဆုံးမ

စီရင်မည့် ဂဏာစရိယ ဂဏာပါမောက္ခ ကမ္မာကမ္မ ဝိနိစ္ဆယ ဘွဲ့တော်ဖြင့် သက္ကရာဇ် ၁၂၅၂ ခု နတ်တော်လဆန်း ၁၂ ရက် တွင် လည်ပေါ်ကျောင်းနေ ရှင်မေဓာအား ဂိုဏ်းထောက်အဖြစ် ခန့်အပ်ကြောင်း မန္တလေးမြို့ ရတနာပုံနေပြည် သာသနာပိုင်မှ အကြောင်းကြားစာ စာချွန်ပေစာဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင်ရှိသည်။)

(၇) မာလာလင်္ကာရဓဇ ဓမ္မသေနာပတိ အတုလဓိပတိ သီရိပဝရ မဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရုတံဆိပ်တော်ဖြင့် ပေးပို့သော စာချွန်တော်ပေစာ

မန္တလေးသာသနာပိုင် ဆရာတော်မှ လောင်းရှည် ယွန်းကျောင်းဆရာတော်အား ဂဏာစရိယ ဂဏာပါမောက္ခ ကမ္မာကမ္မ ဝိနိစ္ဆယအဖြစ် သက္ကရာဇ် ၁၂၅၅-ခု ပြာသိုလဆန်း ၂-ရက်တွင် ဂိုဏ်းထောက်မှ ဂိုဏ်းအုပ်အဖြစ် ခန့်ထားကြောင်း အကြောင်း ကြားသည့် စာချွန်တော်ပေစာဖြစ်သည်။ (ယွန်းကျောင်းတွင် ရှိသည်။)

အခန်း (၁၁)

အောက်မားဝန်၏ လက်အောက်ခံ

ဆင်ဖမ်းကျေးရွာများနှင့် ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများ

မြန်မာနိုင်ငံတွင် တောဆင်ရိုင်းများပေါများသော အရပ်ဒေသများရှိသည့်အနက် ရှေးအခါက ယောဒေသအပါအဝင် ဖြစ်သည့် လောင်းရှည်နယ်မြေသည်လည်း တစ်ခုအပါအဝင်ဖြစ်သည်။ ဘုရင့်တပ်မတော်အတွက် ဆင်ရိုင်းများကို ဖမ်းပေးရသော ဒေသဖြစ်ခဲ့သည်။

လောင်းရှည်ဒေသ အရိုင်းကဲရွာ၊ ပုပွကိုင်းရွာ၊ လယ်ဖြူရွာနှင့် ယောမြို့ဒေသ ချောင်းကူးရွာ၊ ပဲခင်းရွာတို့သည် အောက်မားဆင်ဝန်၏ လက်အောက်ခံကျေးရွာများဖြစ်ခဲ့ကြသည်။

ထိုကာလက ရှေးဟောင်းပေစာ၊ ပုရပိုက်စာ၊ စစ်တမ်းတို့တွင် တွေ့နိုင်သည်။ အထောက်အထားအလို့ငှာ အောက်တွင် ဖော်ပြပါသည်။

ရတနာပူရမြို့တော်ရာတွင် ရွှေဝမြို့ကြီးအမည်ရသော၊ နာမသမုတ်အပ်သော ရွှေမြို့တော်သည် တောင်ဘက်တိုက်မဟာဒါန်တိုက်မှစ၍ ရွှေပေါက္ကံရာမ ဝိဇယပူရမြို့တော်ကို အစိုးရသော မင်းဧကရာဇ်တို့လက်ထက်၊ မြို့ရွာတွင် ကာလရှည်လျား

ပျက်ပြန်၍ ကျန်ရှိသောရွာတို့ကိုလည်း မြို့၊ ရွာ၊ ဂါမ၊ နိဂုမ်းစီရင်၍ အိမ်ခြေစိုက်နေရသည်။ လောင်းရှည်မြို့နယ် ၄-ရပ်အတွင်းတွင် ရွာ၊ ဂါမ နိဂုမ်းများကိုလည်း ရှေးကတည်ထားသော ကုန်းများ၌ အိမ်ခြေတွင်းစိုက်နေရသည်။ ပုပွကိုင်းရွာ မိုးညှင်းမင်းတရားလက်ထက်တော် အောက်မားတော်သားတို့ကို ပေးချေသနားတော်မူသည်။ စာဟောင်းစာတမ်း မော်ကွန်းထိန်းတို့တွင်ရှိသည့် အတိုင်း တစ်ရွာလျှင် အရှေ့တစ်တိုင် ၊ အနောက်တစ်တိုင် ၊ မြောက်တစ်တိုင်ပြု၍ တစ်ရွာလျှင် တစ်ယူဇနာကိုလည်း ၆-တိုင် ၄-ရွာတွင်းဖြစ်စေ၍ နယ်-၄ ရပ်အတွင်းတွင် အခွန်အတုတ်မှစ၍ အပေါ်ဝန်အကောက်အစားတရားကွမ်းဖိုး၊ ကျွဲနွားမြင်းဝင်ဆင်သေမြင်းမတ်ကျွန် ကျွဲနွား၊ မြို့ဥယျာဉ်ခွန်၊ လှည်းခွန်၊ ပေါင်းခွန်၊ တောခွန်၊ ယာခွန်၊ ငါးဆီမြင်းလက် နိုင်ကျံရိုတက်၊ မျောမှစ၍ ပုပွကိုင်းရွာတွင် ပြည်စိုးငအောင်စံ၊ မြေတိုင် ငရွေထွန်း၊ ချောင်းကူးရွာ၌ ပြည်စိုး၊ ငထွန်းဖြူ၊ မြေတိုင် ငထွန်းဦး၊ အရိုင်းကဲရွာတွင် ပြည်စိုး ငအောင်ထင်၊ မြေတိုင်းငနောက်ထွေးတို့တိုင်ဆော်၍ရွာဆီ၊ ရွာခွန်အပေါ် ဝန်အကောက် အစားများကို အောက်မားအမှူးအကဲရွာ သွေးကြီးတို့က စာရင်းကောက်ယူ၍ အမှုတော်ကိုထမ်းရွက်ရသည့်အရာများကို သမိုင်းမော်ကွန်းတွင် ရှိသည့် အတိုင်း ပြာသာဒ်သုံးဆူဒါယကာ မဟာဓမ္မရာဇ်မင်းတရားကြီးလက်ထက်၌ ဆက်လက်၍ အောက်မားတော်သားတို့ကို ပေးချေသနားတော်မူသည်။ ရွာဆီမြေခွန်ကို စား၍ အောက်မားတော်အမှုကို ထမ်းရွက်ရပါသည်။

(ငတမိ၊ ငလိပွါ၊ ငဆွပွါ၊ ငနာလှ တို့အစစ်ခံချက်)
 (သက္ကရာဇ် ၁၁၆၄ ခု၊ ချောင်းကူးရွာသူကြီးဟောင်း
 ဦးဘလုံးထံမှပုဂံပိုက်စာ)
 ထို့နောက် မင်းတုန်းမင်းလက်ထက် ဆင်ဝန်မင်းထံမှစာကို
 ဆက်လက်ဖော်ပြပါမည်။

ဆင်ဝန်မင်းအမိန့်စာ

ဆင်စမ်း၊ အရိုင်းကဲရွာသူကြီး နေမျိုးညိန်သမန္တသီဟကျော်
 ။ ။ ချောင်းကူးသူကြီးငမြတ်လှတို့။ ။ လက်ရှိကျေးရွာသူကြီးများမှာ
 ခြင်္သေ့တံဆိပ်တော်မရှိလျှင် နိုင်စားမပေးစေနှင့်။ နိုင်စားစားလို၍
 ကျေးရွာကိုလက်ရှိကြီးစိုးလိုလျှင် လွှတ်တော်မှာလျှောက်ထား၍
 လက်ရှိအမိန့်တော်စာချွန်ဆိုင်ရာစာများကို ခြင်္သေ့တံဆိပ်တော်
 ပေးအပ်ကြီးစိုးဆောင်ရွက်စေဟု ဘုရားအမိန့်တော်ကို ဦးထိပ်
 ထက်ဆင်ရွက်ရသည်ဖြစ်၍၊ အရိုင်းကဲရွာသူကြီး နေမျိုးညိန်
 သမန္တသီဟကျော်၊ ချောင်းကူးသူကြီး ငမြတ်လှတို့ကို စလင်း (၇)
 သင်း ဆင်အစီရင် ဥဒိန်ရာဇာနော်ရထာဘို့ ဝန်စာပေးအပ်
 ခေါ်လာစေသည်။

ရောက်လျှင် အရိုင်းကဲရွာသူကြီးခန့်အမိန့်တော်ဆိုင်ရာ
 စာများကိုယူ၍ ရွှေဘဝါးတော်မြတ်အောက် တက်လာရမည်။
 သူကြီးတို့မကျန်းမမာရှိလျှင် ဆောင်ရွက်နိုင်သူတို့ကို ရွှေဘဝါး
 တော်မြတ်အောက်စေသူနှင့်အတူ ဆန်တက်လာရမည်။

(ဆန္ဒဆင်မင်းဝန်၊ အောက်မားဝန်၊ မိုးဇာလှေတော်အုပ်
 မင်းလှမင်းခေါင်ရာဇာစာ)

အထက်ပါအမိန့်အတိုင်းဆောင်ရွက်ဖွယ်တို့ကို ဆောင်ရွက်
 ပြီးစီး၍ ခြင်္သေ့တံဆိပ်ခတ်နှိပ်ထားသောအကြောင်း စာချွန်
 တော်အမိန့်ကို ရရှိရာ ဆက်လက်တင်ပြပါမည်။

သူကြီးခန့်တစ်ကြောင်းစာချွန်တော်

ဘုန်းတော်အလွန်ကြီးမြတ်တော်မူလှသော ရေမြေအရှင်
 ဆဒ္ဒန်ဆင်မင်းသခင် ဆင်ဖြူများရှင် လက်နက်စကြာသခင်
 အရှင်ဘဝရှင်မင်းတရားကြီးဘုရား၊ သက္ကရာဇ် ၁၂၃၀ ခု၊
 သီတင်းကျွတ်လဆန်း ၉ ရက်၊ ၅-နေ့ ငမြတ်လှကို ယောမြို့စီရင်စု
 ချောင်းကူးရွာသူကြီးခန့်ထားတော်မူသည်။ အသည်ငယ်သားတို့
 အမှုတော်ထမ်းကုန်၍ လုပ်စားဆောင်စားစီးပွားဖြစ်အောင်
 မစစီရင်။

အထက်ပါစာချွန်တော်နှင့်စပ်လျဉ်း၍ သက်ဆိုင်ရာမှ
 ဆက်လက်ထုတ်ပြန်အပ်သော ခြင်္သေ့တံဆိပ်ခတ်နှိပ်ထားသော
 ယောတွင်း ၄ မြို့ဝန်မင်း၏စာကို ဆက်လက်ဖော်ပြပါမည်။

အမိန့်တော်

ယောမြို့သူကြီး မြို့စာရေးတို့နှင့် ချောင်းကူးရွာအသည်
 အလာဝင်နေကပွါးကြေးထမ်းကြီးငယ်တို့။ ။ ယော ၄ မြို့ဝန်
 နေမျိုးမင်းထင်ရာဇာ ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ချက်အတိုင်း ယောမြို့၊
 ဆောမြို့၊ လောင်းရှည်မြို့၊ ထီးလင်းမြို့ စာရင်းပါ မြို့သူကြီး၊
 ကျေးရွာသူကြီး ၁၂၆ တို့ကို လက်ရှိကြီးစိုးမြဲ ကြီးစိုးစေဟု သက္ကရာဇ်
 ၁၂၃၀ ခု သီတင်းကျွတ်လဆန်း ၉ ရက်နေ့ ဘုရားအမိန့်

တော်မြတ်ကို ဦးထိပ်ထက်ဆင်ရွက်ရသည့်အတိုင်း လက်ရှိသူကြီး ဆက်သွင်းရာပါသော မြို့စီရင်စု ချောင်းကူးရွာ ငမြတ်လှကို လက်ရှိ ကြီးစိုးမြဲကြီးစိုးစေသည်။ ချောင်းကူးရွာ အသည်အလာဝင်နေ ကပွါးကြေးထမ်းကြီးငယ်တစ်စုတို့။ ။သူကြီးငမြတ်လှ ဆင့်ဆိုရာ နာခံဆောင်ရွက်ကြရမည်။ သူကြီးငမြတ်လှလည်း ကျေးရွာစည်ပင် သာယာအောင် သိမ်းသွင်းပြုစုပြီးလျှင် ခန့်ထားကျရောက်သည့် မင်းမှုတော်ရပ်များကို ပြေကုန်အောင်ကြီးစိုးဆောင်ရွက်ရမည်။

အထက်ပါသူကြီး ငမြတ်လှတွင်ရရှိသော အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်အခမ်းအနားကို အောက်တွင် ဆက်လက်ဖော်ပြ ပေးပါမည်။ ၁၂၄၁ ခု၊ ကဆုန်လပြည့်ကျော် ၆ ရက်နေ့တွင် ဆင်ဝန်မဟာ မင်းလှမင်းကျော်က ဆင်ဝန်ထောက်တို့မှာ သေနတ် စာရေးတနည်း၊ ဆင်စချီတို့မှာ သေနတ်အစု တပ်မှူးတို့နည်း၊ ထားစွဲကိုင်စေရမည့်အကြောင်းနှင့် အမိန့်တော်မြတ် ဦးထိပ် ထက်ဆင်ရွက်ရသည်ကို နေမျိုးစည်သူကျော်ထင်နှင့် ဆင်စာရေးကြီး မင်းလှစည်သူတို့၏ မှတ်သားချက်ဖြစ်ပါသည်။

အမိန့်တော်

အောက်မား မဟာမင်းထင်ရာဇာ ရှိခိုးသံတော်ဦးတင်ချက် အတိုင်း အောက်မားစာရေးတို့ကို နေမျိုးဘွဲ့နှင့် ဆင်ဝန်ထောက် တို့နည်း။ ထီးအစီးအနင်းသနားတော်ခံစေ။ ။အစုအအုပ်ဆင် အစီအရင်တို့မှာ ဆင်စချီတို့နည်း။ ။အောက်မားဆင်မှူး ဆင်ကဲ့သို့နည်း ဘွဲ့ထီး၊ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက် သနားတော် ခံစေ။

ဆင်ဝန်ထောက် ဦးလူကြီးအစီးအနင်းအဆောင်အရွက်များ နေမျိုးဘွဲ့ သနားတော်မူသည်။

- နေမျိုးဘွဲ့ သနားတော်မူသည် - ၁
- ဘဲနီပတောင်းလည် ၃ ဆင့် - ၁
- အထွဋ်နားရွက်ရွှေထီး - ၁
- ရွှေထား (ဓား) - ၁
- ဘဲနီဘောင်းဘီအင်္ကျီရွှေဇာ - ၁
- ၂-ဆင့်သတ် - ၁

ပေါင်း-၄

ဆင်စချီဦးတောင်းအစီးအနင်းအဆောင်အရွက်များ

- အနော်ရထာဘွဲ့ သနားတော်မူသည် - ၁
- ထီးနီအထွဋ်နားရွက်ရွှေ - ၁
- ရွှေထား (ဓား) - ၁
- ဘဲနီဘောင်းဘီအင်္ကျီရွှေဇာ - ၁
- ၂-ဆင့်သတ် - ၁

ပေါင်း-၄

ဆင်ဖမ်းသူကြီး ငမြတ်လှ အဇသီရိနော်ရထာအစီးအနင်းအဆောင်

- အနော်ရထာဘွဲ့ သနားတော်မူသည် - ၁
- ထီးနီအထွဋ်နားရွက်ရွှေ - ၁
- ရွှေထား (ဓား) - ၁
- ဘဲနီဘောင်းဘီအင်္ကျီရွှေဇာ - ၁
- ၂-ဆင့်သတ် - ၁

ပေါင်း-၄

ဟူ၍ အထက်ပါအတိုင်းအမှတ်အသားတွေ့ရသည့်အပြင် ဦးမြတ်လှ ရရှိသောရွှေထား(ဓား) ၁။ ထီးနီကြီး အထွဋ်နားရွက်ရွှေ ၁။ ဂဇသီရိနော်ရထာဘွဲ့ကို ကြေးပြားတွင် စာလုံးထွင်းထားသော

နဖူးစည်း ၁။ ရွှေခွက် ၁။ တို့ကိုယနေ့တိုင် ချောင်းကူးသူကြီးဟောင်း ဦးဘလုံးအိမ်တွင် သိမ်းဆည်းထားဆဲရှိပါသည်။

ဂဇသီရိနော်ရထာဘွဲ့မှာ အလျား (၇) လက်မ၊ အနံ (၁၁/၄) လက်မရှိ ကြေးပြား၌ ဘေးနှစ်ဖက်မှ ခြင်္သေ့တံဆိပ်တစ်ခုစီနှင့် အလယ်တွင် ဘွဲ့အမည်ရေးထားသည်ကို လေ့လာ၍ရသည်။

စကားလုံးတို့၏အဓိပ္ပာယ်များ

- နေမျိုးဘွဲ့ - ကျွန်ကိုချစ်လျှင်နေမျိုးဘွဲ့ပေးသည်။
- ထီး - ဖဲနီထီး၊ အထွတ်နားရွက်၊ ထီး၏ထိပ်ချွန်ကို အထွတ်ဟုခေါ်၏။ အထွတ်နှင့် ထီးရွက်တို့ ကြားရှိ အဝတ်စအပိုင်းကို နားရွက်ဟု ခေါ်၏။ နားရွက်မှာ ရွှေချထားသောထီး။
- ရွှေထား(ဓား) - လက်ကိုင်ရိုးတစ်ပေ၊ ဓားသွားတစ်ပေနှင့် ကိုးလက်မဓားရိုးနောက်ပိတ်မှ ကြေးပန်း ပြောက်ပုံ ငှက်ကြီးတောင်ဓားရှည်။
- အောက်မား - တောဆင်ရိုင်းကိုမြူသောဆင်မ
- စာချို - စာရေးတော်တို့၏အချုပ်
- ဆင်ထူးကြိုး - ဆင်၏ခြေကိုချည်နှောင်ထားသောကြိုး၊ ထူးခတ်သည်ဟုခေါ်ဝေါ်သောကြောင့် ထူးကြိုးဟုခေါ်သည်။

(သက္ကရာဇ် ၁၁၆၄ ခု ချောင်းကူးရွာသူကြီးဟောင်း ဦးဘလုံး ထံမှ ပုရပိုက်စာ)

အခန်း (၁၂)

ရာဇဝင်ထဲက လောင်းရှည်၏ အထင်ကရလူပုဂ္ဂိုလ် အကျော်အမော်များ

(၁) လောင်းရှည်မြို့စား လောင်းရှည်မိဖုရား

ပဉ္စမသင်္ဂါယနာတင် မင်းတုန်းမင်းတရားကြီး၏ မိဖုရား တစ်ပါးဖြစ်သည်။

ရမ္မာဝတီမင်းသား သီရိသုမဟာဓမ္မရာဇာ မိုးနဲဗိုလ်မှူး ချွန်းတောင်မြို့စားနှင့် မိမိနှောက် (ညောင်ရမ်းဝန်ဦးမြတ်ရာ ခေါ် စင်္ကြာဝန်ကြီး + ရှင်ပုစွန်) တို့မှ လောင်းရှည်မိဖုရားဖြစ်လာမည့် သမီးတော်နှင့် ခေါင်တုံးမြို့စားဖြစ်လာမည့် သားတော်တို့ကို မွေးဖွား ခဲ့ခြင်းဖြစ်၏။

လောင်းရှည်မိဖုရား၏မွေးသက္ကရာဇ်နှင့် ငယ်မည်ကို သေချာစွာ မသိရပေ။ သို့ရာတွင် ရတနာသင်္ခံကုန်းဘောင် မဟာ ရာဇဝင်အကျဉ်းတွင် သက္ကရာဇ် ၁၂၀၃ ခု၊ နယုန်လဆန်း ၅ ရက်နေ့ ကံကုန်တော်မူစဉ်က သက်တော် ၆၆ နှစ်ပြည့်ပြီဟု ဖော်ပြထား သည်ကိုထောက်၍ သက္ကရာဇ် ၁၁၇၇ တွင် ဖွားမြင်သည်ဟု ယူဆရပါကြောင်း လေ့လာသိရှိရပေ၏။

လောင်းရှည်မိဖုရားသည် ပုဂံမင်း၊ မင်းတုန်းမင်း၊ အိမ်ရှေ့စံ ကနောင်မင်း၊ စင်္ကြာဒေဝီမိဖုရားခေါင်ကြီး၊ အလယ်နန်း မိဖုရား၊

ဆင်ဖြူမရှင်၊ မင်းတုန်းမင်း၏ မကွေးမိဖုရား၊ အိမ်ရှေ့မိဖုရား လှိုင်ထိပ်ခေါင်တင်တို့နှင့် မောင်နှမတစ်ဝမ်းကွဲတော်စပ်ပါ၏။ သာယာဝတီမင်းလက်ထက် သက္ကရာဇ် ၁၂၀၂ ခု၊ တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း ၁၃ ရက် ပင်တိုင်စံသမီးတော်ကြီး (နောင်စကြာဒေဝီ) ကို နားထွင်းမင်္ဂလာပြုရာ၌ အခြား သားတော်၊ သမီးတော်များနှင့် အတူ နားရံတော်အဖြစ်ပါဝင်ခဲ့ရ၏။ (ထိုစဉ်က လောင်းရှည်မိဖုရား၏ခမည်းတော်သည် သီရိသုမဟာဓမ္မရာဇာဘွဲ့နှင့် သီပေါမြို့ကိုစားရသောကြောင့် သီပေါမင်း၏သမီးတော် (၅) တေးသမီးအိမ်တော်တွင် သင်္ကြန်တော်ဟု ဖော်ပြထားသည်။)

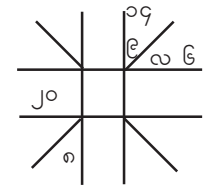
လောင်းရှည်မိဖုရားကို နန်းရဆောင်ရမိဖုရားစာရင်းတွင် မပါ၍ မင်းတုန်းမင်း၏ မိဖုရားငယ်တစ်ပါးဟု ထင်နေကြ၏။ အမှန်မှာ မင်းတုန်းမင်း၏ နှမတော်ဝမ်းကွဲများဖြစ်သည့် စိန်တုံးမိဖုရား၊ မကွေးမိဖုရား၊ လောင်းရှည်မိဖုရားတို့သည် နန်းရမိဖုရားကြီးလေးပါး အောက်ဆောင်ရမိဖုရားကြီးလေးပါး အထက်တွင် ရှိကြ၏။

လောင်းရှည်မိဖုရားသည် ဒေဝီဘွဲ့ကို အပ်နှင်းခြင်းခံရသူဖြစ်၏။ အချို့ဆောင်ရမိဖုရားများပင် မဟေဘွဲ့သာအပ်နှင်းခြင်းခံရသူဖြစ်၏။ အဆောင်အရွက် အစီးအနှင်းအပ်နှင်းခြင်းခံကြရာတွင် “ခမည်းတော်ဘုရားလက်ထက် ကျောက်မော်မြို့စားမိဖုရား၊ ကနောင်မြို့စားမိဖုရားတို့ကို သနားတော်မူသည့် အဆောင်အရွက်တွင် တိုး၍ လောင်းရှည်မိဖုရားကို သနားတော်မြတ်ခံစေ” ဟု ဖော်ပြထားသည်ကို လေ့လာသိရှိရပါ၏။

လောင်းရှည်မိဖုရားဘွဲ့အမည်မှာ သီရိမဟာ မင်္ဂလာ သုဘာဒေဝီဘွဲ့နှင့် လောင်းရှည်မြို့စားမိဖုရားဟု တွင်လေသည်။

လောင်းရှည်မိဖုရားသည် မန္တလေးမြို့အရှေ့ပြင် ဝဇီရာရာမခေါ် စိန်တုံးကျောင်းတိုက်တောင်ဘက်တွင် ဘုံသုံးဆင့် စံမြင့်ခံကျောင်းတော်ကြီးကို ကျောင်းရံများနှင့် ဆောက်လုပ်လှူဒါန်းခဲ့သည်။ မတ္တရာတိုက်ဟုခေါ်လေသည်။

(၂) ယောအတွင်းဝန်ရွှေပြည်ဝန်ကြီး ဦးဘိုးလှိုင်

ရွှေပြည်ဝန်ကြီး ဦးဘိုးလှိုင်၏ဇာတာ

မင်းတုန်းမင်းကြီးခေတ်နှင့် သီပေါမင်းတို့ခေတ်တွင် ထင်ရှားကျော်ကြားသော ပညာရှိကြီးဖြစ်သည်။ ယောဒေသ (ကံ့ကော်၊ ထီးလင်း၊ ဆော၊ ယော၊ လောင်းရှည်) ကို အပိုင်စားရသဖြင့် ယောအတွင်းဝန်ဟု ခေါ်ဆိုသမုတ်ခဲ့ကြခြင်းဖြစ်ပါသည်။

မောင်ဘိုးလှိုင်ကို အဘ ယင်းတောဝန်ကြီး ဦးရွှေတုတ်၊ အမိ ဝန်ကြီးကတော် မယ်ငြိမ်းတို့က ၁၁၉၁ ခုနှစ်၊ နှောင်းတန်ခူး

လဆန်း (၁၀) ရက်၊ ညဉ့်သုံးချက်တီးကျော်ချိန်တွင် မြင်းခြံအထက် ပုလဲရွာတွင် ဖွားမြင်သည်။

အမရပူရဆရာတော် ဦးကျည်ပွေ့ထံတွင် သာမဏေ ဝတ်သည်။ ပြည်ဆရာတော်ဘုရားကြီးထံမှ ပညာသင်ယူသည်။ မဲထီးတိုက်ဆရာတော်ထံ ဆက်လက်ပညာသင်ယူသည်။

မင်းတုန်းမင်းသားနှင့် ကနောင်မင်းသားတို့က နောင်တော် ပုဂံမင်းကို ၁၂၁၄ ခုနှစ်တွင် တော်လှန်ပုန်ကန်ခြားနားသောအခါ အမရပူရမှ ရွှေဘိုအထိ အတူလိုက်ပါသည်။ လူထွက်၍ လိုက်ရမည်ဟု အမိန့်တော်ရှိသည့်အတိုင်း လူထွက်၍ လိုက်ရသည်။

ရွှေဘိုမြို့ကိုသိမ်းပိုက်အောင်မြင်တော်မူသော မင်းတုန်း မင်းသားနှင့် ကနောင်မင်းသားတို့သည် ဉာဏ်အမြော်အမြင်ကြီး သော မောင်ဘိုးလှိုင်ကို စတင်ချီးကျူးခဲ့။ မင်းတုန်းမင်းကြီးက သားအရာမွေးစားခြင်းကိုလည်းခံရသည်။ အိမ်ရှေ့စံ ကနောင် မင်းသားကြီး လူယုံတော်အဖြစ်လည်းကောင်း၊ တိုင်ပင်ဖော် တိုင်ပင်ဖက်အနေဖြင့်လည်းကောင်း ခန့်ထားသည်။ အမရပူရမြို့သို့ ဝင်တော်မူရာ ကုလားဝန်အရာခန့်တော်မူပြီး မကွေးဝန်ကြီး သမီးအငယ်ခင်ဖြူနှင့် ၁၂၁၅ ခုနှစ်၊ အမိန့်တော်နှင့် တောင်းရမ်း လက်ထပ် မင်္ဂလာပြုစေသည်။

၁၂၁၉ ခုနှစ်တွင် အတွင်းဝန် ယောမြို့စားအရာနှင့် သူကောင်းပြုတော်မူခံရသည်။ ငွေခွန် ၁၂ ရပ်၊ အကောက်၊ ရေနံ၊ ဈေး၊ ပွဲ၊ ဇင်း၊ ကူးတို့များကိုလည်း အပ်တော်မူခံရသည်။

၁၂၂၉ ခုနှစ်တွင် ကလေးမြို့၊ ယောမြို့၊ ဆောမြို့၊ ထီးလင်းမြို့၊ လောင်းရှည်မြို့များကို ဆိုင်ရာအပ်တော်မူသည်။

ကနောင်မင်းသားကြီး၏ နိုင်ငံတော်ပြုပြင်ရေးနှင့် ခေတ်မီ မြန်မာနိုင်ငံတော်ကြီးတည်ဆောက်ရေး စီမံချက်များရေးဆွဲရာ၌ အဓိကအခန်းမှ ပါဝင်ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ခေတ်မီပညာများ သင်ကြားရေးကို စီမံချက်ချဆောင်ရွက်သည်။ နိုင်ငံခြားပညာသင် များ ရွေးချယ်ပေးပြီး နိုင်ငံခြားသို့ ပညာတော်သင်များ ရွေးချယ် စေလွှတ်ပေးခဲ့သည်။ ပညာသင်များတချို့ ပြန်လာသောအခါ စက်ရုံအလုပ်ရုံပေါင်း (၅၀) ကျော် တည်ဆောက်သည်။ ပြည်တွင်း ပညာရေးကိုလည်း ခေတ်မီစေရန် ရှေးဟောင်းသင်္ချာသင်ကြား ရေးမူဖြစ်သော “နော၊ ဧက၊ နော” အစချီသင်္ချာတွက်နည်း၊ ကိုးချောင်းတွက်နည်းကို အစားထိုးသင်ကြားရန် “လီလာဝတီ ဂဏန်းကျမ်း” ကြီးကို စီရင်ရေးသားဘာသာပြန်ဆိုခဲ့သည်။

ယောအတွင်းဝန်ဦးဘိုးလှိုင်ဟု နာမည်ကြီးခဲ့သည်မှာ ဉာဏ်ပညာထက်မြက်ပြီး ကလောင်လက်နက်ကြောင့်ဖြစ်သည်။ ဦးဘိုးလှိုင်ရေးသားသော ဘာသာရပ်များမှာ စုံလှပါ၏။

၁၂၅၅ ခုနှစ်၊ လီလာဝတီဂဏန်းကျမ်း၊ ၁၂၃၁ ခုနှစ်၊ လောကဓာတ်ဆေးကျမ်း၊ လိပိဒိပိကာ၊ ကြေးနန်းရိုက်နည်းကျမ်း၊ အဿဗေဒကျမ်း၊ ၁၂၃၃ ခုနှစ်၊ ဝိမုတ္တိရသကျမ်း၊ ၁၂၃၄ ခုနှစ်၊ မဟာသမထကပ္ပဝိနိစ္ဆယကျမ်း၊ ၁၂၃၅ ခုနှစ်၊ သဒ္ဒသင်္ဂဟကျမ်း၊ ၁၂၃၇ ခုနှစ်၊ ကာယနုပဿနာကျမ်း၊ ၁၂၄၀ ခုနှစ်၊ ရာဇဓမ္မ သင်္ဂဟကျမ်း၊ ၁၂၄၂ ခုနှစ်၊ ဥတုဘောဇနကျမ်း၊ အလင်္ကာနိဿယ ကျမ်း၊ ၁၂၄၄ ခုနှစ်၊ မဟာသုဇာတကဗေဒင်ကျမ်း အစရှိသည်ဖြင့် ဘာသာပေါင်းစုံကို ရေးသားနိုင်သူဖြစ်ပါသည်။

ပညာရှိသတိဖြစ်ခဲ့ဆိုသကဲ့သို့ ပညာရှိကြီးဦးဘိုးလှိုင်သည် သူ၏ပညာသားပါသော “ရာဇဓမ္မသင်္ဂဟကျမ်း” ဟူသော ဘုရင်စနစ်မှ ဒီမိုကရေစီစနစ်သို့ ပြောင်းလဲအုပ်ချုပ်ရန် အဆိုပြု တင်ပြသောကျမ်းကြီးကြောင့် အရာမှချထားခြင်းခံရသည်။

ယောအတွင်းဝန်ဟူသော ရာထူးမှသည် နောက်ထပ်ရာထူး၊ ဘွဲ့ထူးအမျိုးမျိုးရခဲ့သည်။ သီပေါမင်းလက်ထက် ရွှေပြည်ဝန်ကြီး အရာခန့်ထားသူကောင်းပြုတော်မူသည်။ သတိုးမင်းကြီး မင်းလှမဟာ မင်းခေါင်သီဟသူလည်းဖြစ်သည်။ ပညာရှိဟူ၍ ကျော်စောထင်ရှား ရှိလှသည်နှင့် တိုင်းပြည်၏အကျိုး၊ မင်းဧကရာဇ်အကျိုး၊ တိုးတက်ကြီးပွားရန်များကိုလည်း အထူးအားထုတ်သည်။ လောကီ လောကုတ္တရာအကျိုးကိုမျှော်၍ ကျမ်းအများအပြား ရေးသား ပြုစုခဲ့သည်။

ဦးဘိုးလှိုင်သည် ယောအတွင်းဝန် ဝက်မစွတ်မြို့စား၊ မကွေးမြို့စား၊ ရာထူးအမျိုးမျိုးအဆင့်အသွယ်သွယ်ချီးမြှောက်ခြင်း ခံရကာ ရွှေပြည်ဝန်ကြီးအထိ ခန့်အပ်ခြင်းခံခဲ့ရသော်လည်း ယောအတွင်းဝန် ယောမင်းကြီးဟူသော အမည်သာလျှင် လူအများ ပါးစပ်ဖျားတွင် စွဲကျန်နေခဲ့ပါသည်။ ယောနှင့်ဦးဘိုးလှိုင်၊ ဦးဘိုးလှိုင်နှင့်ယော သည်ခွဲခြားမရခဲ့သဖြင့်လည်း ဦးဘိုးလှိုင်ကို ယောနယ်မြေဖွား ယောဒေသသား၊ ယောသားဟုပင် ထင်မှတ်ခဲ့ကြ ပါလေသည်။

ယောမင်းကြီး ခေါ် ဝက်မစွတ်မြို့စားဝန်ကြီး၏ အမှုထမ်း သက်တစ်လျှောက်တွင် ရာထူးကျမှုများ အကြိမ်ကြိမ်ကြုံတွေ့ ခဲ့ရပါသည်။ ၁၈၅၈ ခုနှစ်တွင် အတွင်းဝန်ရာထူး ခန့်အပ်ခံရ

သော်လည်း ၁၈၆၅ ခုနှစ်၌ ရာထူးကျသွားခဲ့သည်။ ၁၈၆၉ ခုနှစ်တွင် အတွင်းဝန်ရာထူးပြန်လည်ရရှိသော်လည်း ၁၈၇၁ ခုနှစ်၌ ရာထူးကျခဲ့ရပြန်သည်။ ဝန်ကြီးဖြစ်စဉ် ရွှေပြည်ဝန်ရာထူးကိုပါ ပူးတွဲထမ်းဆောင်ရသဖြင့် ရွှေပြည်ဝန်ကြီးဟု အမည်တွင် ပြန်ပါသည်။

ထိုသို့ မြန်မာ့သမိုင်းတွင် ထင်ရှားခဲ့သော ယောအတွင်းဝန် ဦးဘိုးလှိုင်၊ သတိုးမင်းကြီး မင်းလှမဟာမင်းခေါင်သီဟသူ ရွှေပြည်ဝန်ကြီးအရာတို့ဖြင့် မဟာလူရည်ချွန်လည်းဖြစ်သော လူငယ်မျိုးဆက်သစ်များက မိမိတို့ဘိုးဘေး ရှေးမြန်မာကြီးများကို စိတ်ဝင်တစား တန်ဖိုးထားခြင်းဖြင့် နိုင်ငံနှင့်လူမျိုးအတွက် မျိုးချစ်စိတ် ဇာတိမာန်ရှင်သန်စေသော ဦးဘိုးလှိုင်ကား (၁၇-၈-၁၈၈၃) (၁၂၄၅) ခုနှစ်၊ ဝါခေါင်လပြည့်နေ့၊ အသက် (၅၄) နှစ်အရွယ်တွင် ကွယ်လွန်အနိစ္စရောက်ခဲ့ရပေသည်။ ဦးဘိုးလှိုင်ကတော် ဒေါ်ခင်ဖြူမှာမူ (၁၈-၅-၁၈၉၅)၊ (၆၂) နှစ်အရွယ်တွင် ကံကုန်ပေသည်။

(၃) လောင်းရှည်မြို့စား ၊ ဝန်ကြီး ဦးမောင်ကလေး

“ပခန်းမှာလေ ခန်းပတ်မှာနား လောင်းရှည်မှာဓား ရေနံ တစ်တိုင်ချင်းရယ်နဲ့ လင်းနိုင်ပါမလား”

ဟူသော ဗန်းမော်ဆရာတော်ကြီး၏စာချိုးအရ ကုန်းဘောင် မင်းဆက် ရတနာပုံခေတ် ဝန်ကြီးများတွင် အထင်ကရ ဝန်ကြီး (၄) ပါးရှိသည်။ ယင်းတို့တွင် ပခန်းဝန်ကြီး (ဦးရန်ဝေး) မှာ လေနာရောဂါရှိသည်။ လောင်းရှည်ဝန်ကြီး (ဦးမောင်ကလေး) မှာ မြင်ကွန်းမြင်းခုန်တိုင်အရေးတွင် ဓားဒဏ်ရာကြောင့် လည်ပင်း

တစ်ဖက်စောင်းသွားခဲ့သည်။ ခန်းပတ်ဝန်ကြီး (ဦးရွှေမောင်) က နားလေးသည်။ ရေနံချောင်းဝန်ကြီး (ဦးရွှေစို) တစ်ပါးတည်းနှင့် တိုင်းရေးပြည်ရာကို စီစဉ်နိုင်ပါ့မလားဟု ဆိုခဲ့လေသည်။

ဖော်ပြပါ လောင်းရှည်မြို့စားဝန်ကြီး သတိုးမင်းကြီး မဟာစည်သူဘွဲ့ခံ ဦးမောင်ကလေးကို သံလျင်မင်းကြီးဦးကျော်ခေါင်နှင့် ဝန်ကတော်တို့က (၂၁-၃-၁၈၀၄) ခုနှစ်တွင် ဖွားမြင်ပါသည်။

ဦးမောင်ကလေးသည် ဘကြီးတော်မင်းလက်ထက်တွင် ရွှေတောင်မင်းငယ်ဘွဲ့ဖြင့် လက်ဖက်ရည်တော်အဖြစ် စတင် အမှုထမ်းခဲ့သည်။ ထို့နောက် မင်းလှကျော်ထင်ဘွဲ့ခံ မင်းစံကြီး လှေတော်အုပ်၊ ရွှေပန်းကန်လှေတော်အုပ် လက်ရုံးတော်တိုင် ရာထူးများဖြင့် အမှုထမ်းရ၏။ (၁၈၄၆) ပုဂံမင်းနန်းတက်သောအခါ ချွန်းတောင်မြို့စား ရွှေလွန်လှေတော်အရာ။ ထို့နောက် မင်းကြီးမဟာ မင်းလှကျော်ထင်ဘွဲ့ခံ မြို့တော်ဝန်အရာများ ခန့်အပ်ခံရပါသည်။

မင်းတုန်းမင်းလက်ထက်တွင် ငွေခွန်ဝန်၊ အတွင်းဝန်၊ လှေသင်းတော်ရာထူးများဖြင့် လောင်းရှည်မြို့စားအရာရခဲ့၏။ ၁၈၆၁ ခုနှစ်၊ မေလတွင် ဝန်ကြီးရာထူးတိုးမြှင့်ခန့်အပ်ခံခဲ့ရ၏။ ၁၈၆၆ ခုနှစ်၊ မြင်ကွန်းခြင်းခုန်တိုင်အရေးတွင် ဓားဒဏ်ရာရရှိပြီး လည်စောင်းလျက်ရှိသည်ဆိုပါသည်။

လောင်းရှည်မြို့စားဝန်ကြီးသည် ရေစကြိုမြို့နယ်၊ ရေရှားရွာ၊ ရွှေပွင့်လင်းဘုရားဝင်းအတွင်း ကြေးချိန် (၂၃၉၃၀) ကျပ်ရှိ ခေါင်းလောင်းတစ်လုံးကို ငွေဒင်္ဂါး (၉၃၀) ကျပ် အကုန်အကျခံ သွန်းလောင်းလှူဒါန်းခဲ့ပါသည်။ ခေါင်းလောင်းမျက်နှာပြင်

ထက်တွင် ခေါင်းလောင်းစာများ ရေးထွင်းမှတ်တမ်းတင်ခဲ့ရာ ဝန်ကြီး၏အတ္ထုပ္ပတ္တိကို တိကျခိုင်မာစွာ တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။

လောင်းရှည်မြို့စားဝန်ကြီး၏ ဝန်ကတော်မှာ ဘိုးတော်ဘုရား လက်ထက် လက်ဝဲဝန်မှူးဦးတေ၏သမီးဖြစ်ပြီး သားသမီးများ အနက် ထင်ရှားသူတို့မှာ မြင်းစုကြီးဝန်ကတော်၊ မကွေးမင်းကြီး၏ ချွေးမ၊ မင်းတုန်းမင်း၏ထီးလှိုင်တိုက်စားမိဖုရားနှင့် စီးတော် မြင်းဝန်တို့ ဖြစ်ကြပါသည်။ ဦးမောင်ကလေးသည် သီပေါမင်း လက်ထက်တွင်လည်း ဝန်ကြီးရာထူးဖြင့်ပင် ဆက်လက်ထမ်းဆောင် ခဲ့ရသည်။

လောင်းရှည်ဝန်ကြီးနှင့်လက်ဆက်၍ ပုရပိုက်မှတ်တမ်း တစ်စောင်တွင် “အလုပ်တော်၊ အဆောင်ဝင်လုပ်သူ၊ ကျောက်တော် ကြီးဘုရားပင့်သူ” ဟုမှတ်ချက်ပြုထားပါသည်။

(၁၀-၂-၁၈၈၃) တွင် လောင်းရှည်ဝန်ကြီး ကွယ်လွန်ပါသည်။ ဝန်ကြီး၏ဈာပနကို ဆင်ဖြူမရှင်မိဖုရားကြီးကိုယ်တိုင် တက်ရောက် ခဲ့သည်ဟု လေ့လာသိရှိရပေသည်။

အခန်း (၁၃)

**နှောင်းအတိတ် လောင်းရှည်မြို့၏ စီးပွား၊ လူမှု၊
ဓလေ့ရေးရာ**

ပထဝီအနေအထားအားဖြင့် လောင်းရှည်မြို့သည် မြစ်၊
ချောင်း၊ တောတောင်ထူထပ်၍ ဆက်သွယ်သွားလာရေး
မလွယ်ကူသော ယောနယ်ဒေသရှိ မြို့ကလေးတစ်မြို့ဖြစ်ပေရာ
ယနေ့အထိပင်လျှင် မြေပြန့်အရပ်ဒေသများနှင့် နီးလျက်နှင့်ဝေး
နေသေးသကဲ့သို့ ဖြစ်နေသေးသည်။ ဤသို့ဖြစ်သည့်အားလျော်စွာ
လောင်းရှည်သည် အခြားသောမြို့စားစော်ဘွားများ နယ်များ
နည်းတူ ဘုရင်ဧကရာဇ်အမိန့်ကျရာ၊ စစ်ရေးစစ်ရာ၊ နယ်ပယ်
ရေးရာ၊ နိုင်ငံရေးရာတာဝန်များနှင့် အခွန်အခအမျိုးမျိုး
ထမ်းဆောင်ခဲ့ကြရသည်ကို များသောအားဖြင့် မသိရှိကြပါ။

ဖွံ့ဖြိုးမှုလည်းနည်းခဲ့သော လောင်းရှည်နှင့်စပ်လျဉ်း၍
ဝေးလံဒေသဖြစ်သည့်အားလျော်စွာ အခိုင်အမာတွေ့ရှိရသော
အထောက်အထားများအဖြစ် လောင်းရှည်မြို့စစ်တမ်းကို အဓိက
ညွှန်းလျက် ဖော်ပြရန်သာရှိပါ၏။

သက္ကရာဇ် ၁၁၂၇ ခုနှစ်၊ ၁၁၄၅ ခု စစ်တမ်း (၂) စောင်တွင်
သက္ကရာဇ် ၁၁၂၇ ခု စစ်တမ်း၌ “ယခုသက်ဆိုင်သည့် နယ်မြေ

အတွင်းတွင် ဘုရားမြေ၊ ကျောင်းမြေ၊ လေးမြေ၊ ကာမြေ၊ ဆင်မြေ၊
မြင်းမြေမရှိ၊ မင်းမြေသာရှိပါသည်။ မြေရပ်လည်း တောင်ကြို
တောင်ကြား၊ ချောက်ကြိုချောက်ကြားဖြစ်၍ တောင်ယာစပါး
စူးထိုးလက်ယက်နှင့် ဝါ၊ ပြောင်း၊ ပဲ၊ လူး၊ ဆပ်၊ အသွေ့အခြောက်
စိုးစိမ့်သာ လုပ်ရပါသည်။ အဆီအခွန်မှာ အခြားမဆက်သွင်းရ
...”

ဟူ၍ပါရှိရာ ထိုခေတ်ကာလက လောင်းရှည်မြို့နယ်
အနေအထားသည် စီးပွားရေးမဖွံ့ဖြိုးသေး၊ စိုက်ပျိုးရေးအဆင့်
နိမ့်ကျနေသေးသည်ဟု ဆိုရမည်သာဖြစ်ပါ၏။ အရိုင်းကံရွာ၊
ပုပ္ဖကိုင်ရွာ၊ လယ်ဖြူရွာတို့မှာ စပါးစိုက်ကြ၏။ စပါးတင်း (၁၀၀)
ရလျှင် (၁၀) တင်း၊ (၁၀) တင်းရလျှင် (၁) တင်း မြေခွန်အဖြစ်
သူကြီးစားရလေ၏။ တစ်ဆယ်ရာခိုင်နှုန်း အခွန်ကောက်ခံခြင်း
ပေတည်း။

မင်းနေပြည်တော်သို့ စပါးခွန်၊ ဝါခွန်၊ စောင်ခွန်၊ လူခွန်၊
ဖယောင်းခွန်များ ဆက်သွင်းရ၏။

ရွာ (၁၁) ရွာမှ တစ်နှစ်လျှင် အခွန်တော်စပါး (၂၂၅)
တင်းသွင်းကြရ၏။ ဆန်စပါးကို လောင်းရှည်မြို့တွင် ကျီနှင့်ထား၏။
စစ်ချီစစ်ရေးရှိသောအခါ ဆန်စပါးကို တပ်ရိက္ခာအဖြစ် စားရ၏။
ရိက္ခာကို ကြိုတင်သိုလှောင်ထားခြင်းပင်ဖြစ်၏။

ခွန်မ (ဝန်စား၊ စိုးစား၊ ရေးစား အခွန်များ) ပေးကြရ၏။
ဘုရင့်အတွက် ခွန်မကို အနောက်ဝန်နှင့် စာရေးတို့အား ပေးကြ
ရ၏။ ဝန်စားမှာ ဆိုင်ရာဝန်သို့၊ ရေးစားမှာ အနောက်ဝန်စာရေးသို့
ပေးကြရ၏။

ယောမြို့ရွာများသည် ဘုရင်မင်းမြတ်နှင့် အိမ်ရှေ့မင်းတို့အား နှစ်စဉ် နှစ်ကူးတစ်ကြိမ်၊ ဝါကျွတ်တစ်ကြိမ် ကန်တော့လက်ဆောင် များ ဆက်သကြရပါသည်။ ပစ္စည်းနှင့်အရေအတွက်တို့သည် တစ်မြို့နှင့်တစ်မြို့၊ တစ်ရွာနှင့်တစ်ရွာ မတူညီကြပါ။

လက်ဆောင်ပေးကြရသောဓလေ့များ ရှေးကပင် ရှိခဲ့ကြောင်း တွေ့ရ၏။ ထိုခေတ်လက်ဆောင်သည် မိမိတို့၏လုပ်ငန်း ခွင်မှရခြင်းဖြစ်ပေ၏။

စစ်တမ်း၌ ကျီစိုးကို လက်ဆောင်ဆံ့၎င်း (ဆန်နှစ်တင်း) ကြက်တစ်ခု၊ ခေါင်ရည်တစ်ဘူး၊ ကြက်ဥငါးလုံး၊ ချင်း (ဂျင်း) တစ်ချိုင့်၊ ပိန်းတစ်ချိုင့်နှင့်ဟု ဖော်ပြထားလေ၏။

တန်ဖိုးကြီးမားလှသည်မဟုတ်၊ တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦး ဆက်ဆံ ပေါင်းသင်းရာ၌ မေတ္တာစေတနာဖြင့်ပေးရိုးဖြစ်သည့် ဓလေ့ဟုပင် ဆိုရပေလိမ့်မည်။

ရောင်းဝယ်ရာတွင်လည်း အခွန်ကောက်ခံခြင်းမရှိ၊ လွတ်လပ်စွာ ရောင်းဝယ်နိုင်ပါ၏။ ဆင်သေလျှင် မြို့သူကြီးကို အစွယ်တစ်ချောင်း၊ အရာတော်ကို အစွယ်တစ်ချောင်း ဆက်ရ၏။ ကျွဲဝင်၊ နွားဝင်တို့ကို မြို့ရွာသူကြီးတို့ကဖမ်းမိလျှင် သုံးနှစ်စေ့၍ ပိုင်ရှင်မပေါ်ပါက သူကြီးတစ်ဝက်၊ အရာတော်တစ်ဝက် ခွဲဝေ ယူလျက် ထိန်းကျောင်းသူရှိခဲ့လျှင် သူကြီးက ၎င်း၏တစ်ဝက်ကို ထိန်းသူအား ပေးရပါ၏။

လောင်းရှည်နယ်တွင် သာသနာ့မြေနှင့် အမှုထမ်းတို့ စားမြေ မရှိပါ။ ယောလေးမြို့တွင် လောင်းရှည်မြို့မ၌ သူကြီးစားမြေ အများဆုံးရှိသည်ကို တွေ့ရပါ၏။ ၁၈၆၁ ဩဂုတ်လ၊ ၁၆ ရက်

လောင်းရှည်မြို့သူကြီးစားလယ်၊ ရှစ်ဆယ့်ခြောက်ပယ်ခွဲ ရှိသည်ဟု ဆိုပါ၏။

လောင်းရှည်မြို့သူကြီးသည် အခွန်တော်အဖြစ်နှင့် ကျွန်ကို ကောက်ယူစေခိုင်းပိုင်ခွင့်ရှိ၏။ ၁၈၆၁ ဩဂုတ်လ၊ ၁၆ ရက်တွင် လောင်းရှည်မြို့သူကြီး ငဖိုးသီးက မအွေးရွာနှင့်ကျည်ထွေးရွာတို့မှ တစ်ရွာလျှင် တစ်နှစ်အတွက် ကျွန်တစ်ယောက်စီကို အခွန်တော် အဖြစ် ကောက်ယူခိုင်းစေရမည်ဖြစ်သည်ဟု အစစ်ခံပါ၏။

ထိုစဉ်က ချင်းတို့ကို မင်းမှုခန့်ထားလေ့မရှိဘဲ အိမ်ခြေ နည်းများမဆို ချင်းတို့စလေ့ဖြင့် လုပ်ကိုင်စားသောက်သည်ကိုသာ အခွန်တော်အဖြစ် ထမ်းဆောင်ကြရ၍ စုမသိမြန်မာကပွားရှိလျှင် ယင်းကို မြို့သူကြီးတို့က မင်းမှုခန့်ထားမြဲဖြစ်ပါ၏။ ချင်းရွာ အချို့တွင် တစ်နှစ်လျှင် ဝါပိဿာ ငါးဆယ်စီ၊ အခွန်တော် ပေးကြရပါ၏။

ဆင်အစုအမှုထမ်းဖြစ်သော အောက်မားရွာတို့ကို သက်ဆိုင်ရာဝန်က စီရင်အုပ်ချုပ်ပါ၏။ လောင်းရှည်နယ်တွင် အရိုင်းကဲရွာသည် အောက်မားသားတို့နေထိုင်သည့် ကျေးရွာ ဖြစ်သောကြောင့် အောက်မားဝန်ကစီရင်အုပ်ချုပ်သည်ဟု ဆိုပါ၏။ ၁၆၁၁ ခုနှစ်ကတည်းက အောက်မားသင်းဖွဲ့ရာတွင် ပါဝင်ခဲ့၏။ ၁၇၈၃ ခုတွင် အောက်မားရွာများ၊ ချောင်းကူး၊ ပုပ္ဖကိုင်း၊ ပဲသင်း၊ လယ်ဖြူ၊ အရိုင်းကဲရွာတို့၌ အိမ်ခြေပေါင်း ၈၇ အိမ်ရှိကြောင်းနှင့် ချောင်းကူးရွာ၊ ၉ အိမ်၊ ပုပ္ဖကိုင်း ၁၂ အိမ်၊ ပဲခင်း ၁၄ အိမ်၊ လယ်ဖြူ ၉ အိမ်၊ အရိုင်းကဲရွာ ၄၃ အိမ်ဖြစ်ကြောင်း သိရှိရပါ၏။ ထိုရွာများကို ဆင်မှူးသူကြီးများကသာ အစဉ်အုပ်ချုပ်ပြီး၊ အသည်

သူကြီး ခန့်ထားရိုးမရှိကြပါ။ စုမသိကပွားရှိလျှင် ယင်းကို မြို့သူကြီး တို့က ကောက်ခံစီရင်မြဲဖြစ်ပါ၏။

အောက်မားဆင်အစု အမှုထမ်းကျေးရွာများကို အောက်မား ဝန်က စီရင်အုပ်ချုပ်သော်လည်း စားမြေ၊ နေမြေသတ်မှတ် ပေးထားခြင်းမရှိပါ။ သို့ဖြစ်၍ ယာခုတ်လုပ်ကိုင်စားလျှင် လောင်းရှည်မြို့သူကြီးအား မြေဦး၊ မြေတိုင်အတွက် ယာတစ်ခင်း လျှင် စောင်ဖြူ ၁၊ ခေါင်ရည်အိုး ၁ နှင့်၊ ကြက်တစ်ကောင် ပေးရမြဲ ဖြစ်၏။ ၁၈၃၅ ဧပြီ ၇၊ အရိုင်းကဲရွာသူကြီး သမန္တရွှေတောင်နှင့် ရွာသားတို့က ၁၈၃၄ မြေနှီး၊ မြေတိုင်းတွက် စောင်ဖြူအတောင် ၃၀ နှင့် စောင် ၁၂ ထည်ကို လောင်းရှည်မြို့သူကြီးအားပေးရ ပါ၏။ အချို့ဆင်သေအမှုထမ်းရွာများကို စားမြေ၊ နေမြေများ သီးခြားသတ်မှတ်ပေးထားသည်ကိုလည်း တွေ့ရသေးရာ ၁၈၀၂ ခု၊ အောက်တိုဘာ ၂၂ ချောင်းကူးရွာ အောက်မားတော်အမှုထမ်း တို့သည် မြို့ဆင်ခြေဖုံးပေါက်ကျန်တောရွာနှင့် နတ်ရဲရွာအကြား မြေ ၂ ပယ်၊ နတ်ရဲရွာနှင့် ရှောက်ပင်ရွာအကြား မြေ ၃ ပယ်ကို လုပ်ကိုင်စားရပါ၏။

ချောင်းကူးရွာ၊ ပုပ္ဖကိုင်းရွာ၊ ပဲခင်းရွာ၊ လယ်ဖြူရွာနှင့် အရိုင်းကဲရွာတို့သည် ၁၆၁၁ ခုက ဖွဲ့စည်းခဲ့သော စလင်း ခုနစ်သင်းဝင် အောက်မားဆင်စမ်းရွာများဖြစ်ကြရာ အစုဆိုင်ရာ အမှုတော်ကို ထမ်းရွက်ကြရမြဲဖြစ်သောကြောင့် စစ်ရေးမင်းမှု တာဝန်များလည်း ကင်းလွတ်မြဲဖြစ်ပါ၏။ ဆင်အစုအမှုထမ်းသူကြီး တို့သည် ရွာ၌ သမီးလုလင်တို့ လက်ထပ်ထိမ်းမြားကြလျှင် ရွာဝင်ကြေး ငွေတစ်ကျပ်နှင့် လက်ဖက်တစ်ပိဿာကို ကောက်ယူစားရမြဲ ဖြစ်ပါ၏။ တရားကိုမူ မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့က စီရင်ကြပါသည်။

မြန်မာမင်းများလက်ထက် သီပေါမင်းအထိ ကျွန်စနစ် ရှိခဲ့ကြောင်း ၁၂၄၅ ခု၊ လောင်းရှည်စစ်တမ်း၌-

“၃ ရွာမှ (၇) နှစ်အရွယ်၊ အရပ် ၂၊ ၂ ရှိ ကျွန်တစ်ယောက် (၃) နှစ်တစ်ကြိမ် ဆက်သွင်းရပါသည်။” (အရပ် ၂ တောင် ၂ မိုက် = ၄ပေ) ဟုပါရှိပါ၏။ တစ်ဖန် လောင်းရှည်ဒေသ၌ နိုင်ငံပိုင် စီးပွားရေးလုပ်ငန်းဟူ၍လည်း မင်းတုန်းမင်းမတိုင်မီက လုပ်ကိုင် ခဲ့ခြင်း မတွေ့ရပေ။ ဆင်ဖမ်းခြင်းအလုပ်တစ်မျိုးကိုသာ တွေ့ရသည်။

၁၁၄၅ ခုနှစ်၊ တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၅ ရက်နေ့စွဲဖြင့် ဆင်သူကြီးငကျော်က အမရပူရနေပြည်တော်သို့ အစီရင်ခံ စာတစ်စောင် သွင်းသည်။ ဆင်ရိုင်းများကို ကြော့ဖမ်းပြီး ယဉ်ပါးအောင် လေ့ကျင့်ကာ ဘုရင်ထံ ဆက်ကြရသည်။ ဆင်အမှုထမ်းများ နေထိုင်သောရွာကို အုပ်ရသော အကြီးအကဲကို ဆင်သူကြီးဟုခေါ်သည်။ သူ၏စစ်တမ်းတွင် ပုပ္ဖကိုင်းရွာသည် အောက်မားအစုသားတို့ နေထိုင်ခွင့်ပေးထားခဲ့သည်မှာ ညောင်ရမ်းမင်း လက်ထက်မှစ၍ ဖြစ်ပါသည်။ နေရာချထားခြင်းခံရသူပေါင်း ၃ ခု အိမ်ထောင်စုရှိကာ လောင်းရှည်မြို့သူကြီး၏ အုပ်ချုပ်မှုအောက်မှ ကင်းလွတ်ခွင့်ပြုထားခဲ့သော်လည်း ၁၈၈၃ ခုတွင် လောင်းရှည် သူကြီးက မြေခွန်ကောက်ခံခဲ့သဖြင့် အမှုဖြစ်ပွားခဲ့သည်ကိုလည်း သိရှိရသည်။

နိုင်ငံပိုင်လုပ်ငန်းများတွင် ဆင်ဖမ်းလုပ်ငန်းအပြင် သစ်ထုတ်ခြင်းလုပ်ငန်းကို မင်းတုန်းမင်းလက်ထက်တွင် စတင်လုပ် ဆောင်ခဲ့ရာ ကျွန်းသစ်ထုတ်လုပ်ခွင့်အား တွေ့ရသည်။ မစ္စတာ စုတာလင်း (Mr. SutherLand) ဆိုသူအား (၇) နှစ်လိုင်စဉ် ချပေး၊ ချပေးခဲ့သဖြင့် ယောနယ်မြေရပ်ဝန်း ဆင်အစီး ၈၀ ဖြင့် ချီချောင်း၊

ကျောက်ဆစ်ချောင်း၊ ကျီချောင်း၊ ယောချောင်း ဒေသများမှ သစ်များကို ထုတ်ယူသည်။ ကျွန်းသစ်များသည် စလင်းချောင်း၊ မုန်းချောင်း ဒေသများမှဖြစ်သည်။

ဓလေ့ရေးရာနှင့်စပ်လျဉ်း၍ ယောနယ်မြေ လောင်းရှည် ဒေသတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာထွန်းကားစည်ပင်ခဲ့သည်ဖြစ်ရာ မြန်မာ့ရိုးရာ ဝါကျွတ်ကန်တော့ပွဲ ဆီမီးတစ်ထောင်ပူဇော်ပွဲဖြစ်သော ဒေသ အခေါ် ပန်းကမ်းပွဲ၊ မီးကမ်းပွဲ၊ မီးပုံးပျံလွှတ်ပွဲ၊ သနပ်ခါးပါးတို့ပွဲ တို့ကို ရိုးရာအစဉ်အလာမပျက် ကျင်းပပြုလုပ်ကြလေသည်။ (သနပ်ခါးပါးတို့ပွဲသည် ထူးထူးခြားခြား ယောဓလေ့ဖြစ်ပေ၏။)

တစ်ဖန် မသိုးသင်္ကန်းကပ်လျှံပွဲ၊ မီးပုံးပျံပွဲ၊ ရှင်သာမဏေလောင်း လှည့်ပွဲ ရှင်ပြုပွဲ၊ ဘုန်းကြီးပျံပွဲ၊ အသုဘအခမ်းအနားများမှာလည်း ဗုဒ္ဓဘာသာထုံးထမ်းဓလေ့များအရ ပြုလုပ်ကျင်းပသည်ကို လေ့လာ သိရှိရပေသည်။ ဖော်ပြပါ ဘာသာရေးပွဲများအပြင် လူမှုဓလေ့ ရိုးရာများရှိကြသည်တွင် ကလေးများငယ်စဉ်အခါ ကင်ပွန်းတပ် ဓလေ့အားလည်းကောင်း၊ အရွယ်ရောက်လတ်သော် လက်ထပ် မင်္ဂလာပြုခြင်းဓလေ့အားလည်းကောင်း မြန်မာ့ထုံးတမ်းစဉ်လာနှင့် အညီ ကျင်းပကြပေသည်။

ဤတွင် ထူးထူးခြားခြားအားဖြင့် လောကီမင်္ဂလာ (၁၂) ပါး တို့ကို ကျင်းပပြုလုပ်လေ့ရှိကြရာ၌ ကာလသား၊ ကာလသမီး အဖွဲ့ဟူ၍ ရိုးရာဓလေ့ယဉ်ကျေးမှုအဖွဲ့အစည်းကို အဖွဲ့ဖွဲ့စည်းကာ ထားရှိခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ရှေးရှေးကာလများကပင် ယောနယ်မြေ တွင်ရှိခဲ့သည့်အားလျော်စွာ လောင်းရှည်ဒေသမှာလည်း အတူတူပင် ဖြစ်လေသည်။

မိမိတို့ရပ်ရွာမှာဖြစ်စေ၊ တစ်ရပ်တစ်ရွာသို့ အဖွဲ့လိုက် သွားကြ၍ဖြစ်စေ၊ လူပျိုများက အပျိုများကို စောင့်ရှောက် ထိန်းသိမ်းကြ၏။ သိက္ခာမဲ့သော စာရိတ္တယွင်းသော အမူအကျင့်ကို မလုပ်စေရအောင် စောင့်ရှောက်ထိန်းသိမ်းကြသည်။

ကာလသား၊ ကာလသမီးအဖွဲ့၏ တာဝန်များကား များပြား လှပေ၏။ ၁၂ ရာသီ ဘာသာရေးပွဲတော်များ၊ ဘုရားပွဲတော်များ၊ အချိန်အခါမရွေးပေါ်လာတတ်သော သာရေး၊ နာရေးများတွင် ထိုအဖွဲ့မပါလျှင် မပြီးချေ။ မဏ္ဍပ်ထိုး၊ ရေခပ်၊ ထမင်းဟင်းချက်၊ ထမင်းကျွေး၊ ဖျော်ဖြေရေး၊ သန့်ရှင်းရေး အစစအရာရာကို တာဝန်ခံလုပ်ဆောင်ပေးကြလေသည်။ မြန်မာ့လူမှုဓလေ့တွင် အလွန်တရာ ချစ်ကြည်ဖွယ်ရာလည်းဖြစ်သော ဓလေ့ကို လောင်းရှည်ဒေသတွင် ယနေ့တိုင် တွေ့မြင်နိုင်လေသည်။

အခန်း (၁၄)

**ပဒေသရာဇ်ခေတ်ဟောင်း လောင်းရှည်၏
အုပ်ချုပ်ရေးရာနှင့် တရားစီရင်ရေးရာ**

အုပ်ချုပ်ရေးရာ

ရှေးအစ မဇ္ဈိမဒေသမင်းများ အနွယ်တော်များက သက်ဦးဆံပိုင် ဘုရင်အုပ်ချုပ်ရေးရှိခဲ့ရာ လောင်းရှည်ဒေသ သည်လည်း ထိုနည်းနှင့်ဖြစ်ခဲ့ပါ၏။ ပုဂံမင်းဆက်များ၏ အောက်သို့ ကျရောက်သွားကြသည့်အခါတွင်မူ ဘုရင်အမည် မခံရတော့ဘဲ စော်ဘွားအဆင့်သို့ လျော့ကျသွားရတော့၏။ စော်ဘွားခေတ်အစဦးတွင် စော်ဘွားများက မြို့ကိုအုပ်ချုပ်၏။ ရွာအချို့ကိုစုပြီး တိုက်နယ်အဖြစ် သတ်မှတ်ကာ တိုက်သူကြီးက အုပ်ချုပ်၏။ ကျေးရွာတစ်ရွာချင်းစီကို ရွာသူကြီးက အုပ်ချုပ်ပေ၏။

မြန်မာဘုရင်များသည် မိဖုရား၊ မင်းသား၊ မင်းသမီး၊ များမတ်စသည်တို့အား မြို့ရွာများကိုပေး၏။ မြို့စား၊ ရွာစား ဟုခေါ်ဆိုပါ၏။ မြို့စား၊ ရွာစားများသည် မြို့ရွာမှရသော အခွန်အရပ်ရပ်ကိုသာ စားကြသည်။ မိမိစားရသော မြို့ရွာကို မအုပ်ချုပ်ကြ၊ စော်ဘွားနှင့်သူကြီးများကသာ လက်တွေ့အုပ်ချုပ် ကြကြောင်း သိရပါ၏။

သူကြီးမှစ၍ နယ်အရာရှိများကို ဘုရင်က အမိန့်တော် ထုတ်ပြန်ခန့်ထားရသည်။ ရွာသားများနှင့် ရွာမှဆရာတော်၊

သံဃာတော်တို့စသော ကူညီမှုလည်းလိုပေသည်။ ရိုးရာအလိုက် အကျင့်ကောင်းသူကို အများအားဖြင့် ခန့်မြှုပ်၏။ သူကြီးကို အုပ်ချုပ်မည့် မြို့ဝန်အစရှိသူ၏သဘောတူမှုကိုလည်း ရယူ ရသေးသည်။ အဆင့်ဆင့် လွှတ်တော်သို့ တင်သွင်းပြီးမှ ဘုရင်က အမိန့်တော်မှတ်ခန့်ထားလေသည်ဟု အခြေပြမြန်မာ့နိုင်ငံရေး သမိုင်း ဒုတိယတွဲ၊ ဒုတိယပိုင်းတွင် ဖော်ပြပါရှိသကဲ့သို့ လောင်းရှည် တွင်လည်း ကျင့်သုံးကြောင်း ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများက သက်သေခံ ပေ၏။

၁၈၆၁ ခုနှစ် ယောလေးမြို့နှင့် ကျေးရွာရှိ သူကြီးစာရင်းအား လေ့လာ၍ရပါ၏။ တစ်ဖန် အဆောင်အယောင်များနှင့်စပ်လျဉ်း၍ လည်း ပေးအပ်ထားမှုကို လေ့လာသိရှိနိုင်ပါ၏။

စဉ်	မြို့မအမည်	လက်အောက်ခံ ရွာသူကြီး	သူကြီးဦးရေ
၁	ထီးလင်းမြို့မနှင့် နယ်ကျေးရွာ	၄၂	၂၈
၂	ယောမြို့မနှင့် နယ်ကျေးရွာ	၇၅	၇၅
၃	ဆောမြို့မနှင့် နယ်ကျေးရွာ	၄	၃
၄	လောင်းရှည်မြို့နှင့် နယ်ကျေးရွာ	၂၉	၂၉
	စုစုပေါင်း	၁၅၀	၁၃၅

“မြို့သူကြီးတို့သည် ကျိုး၊ ခမောက်နီ၊ ရွှေဓား၊ ငါးပတ်ခံတွင်း၊ ကြက်လက်ဖက်အိုး၊ ငွေထွေးအိုး၊ ကွမ်းခွက်ရစ်မျောင့် အုံးဝန်း ခမောက်တင်၊ ရွှေဆေးတံ၊ ခြူးအုံချင်းခွက်၊ မြင်းကြိုးသက္ကလပ်ကွက်၊ ငွေကြယ်စလွယ်ကိုးသွယ်၊ ကကိုင်းရှေ့ ၄-နောက် ၃၊ မြင်းကတောင် တိုး ရွှေစကားဝါရေးတင် ရမ်းအောင်လုံးတွင် စီးနင်းရသည်။ သူကြီးတို့မယားမှာယဉ်အနီ၊ အမိုးလိပ်ခွံစီးနင်းရသည်။

သူကြီးတို့အိမ်မှာ အမိုးစကျော၊ သာနိမ့်သာမြင့်၊ ပါရဆောင်၊ လှေခါးဦးတိုက် ၂ နှင့် ယိုးစင်ပါ ဆောက်လုပ်နေထိုင်ရသည်။

သူကြီးနှင့်သားမယားသေလျှင် ပြတ်၊ သံကွန်ပျဉ်အဖုံး၊ ခါးပတ်သက်ရွှေမော်ကြဲ ကြင်ဖုရွှေမြူတာအိုး၊ ငွေမြူတာအိုး ငှက်ချေးခံ လောင်တိုက်နှင့် စန္ဒာ၊ ယမြား၊ ရွှေပခြပ်၊ ငွေပခြပ်နှင့် သဂြိုဟ်ကြသည်။

မြန်မာမင်းများလက်ထက်အခါ မင်း၊ မိဖုရား၊ မင်းသား၊ မင်းသမီး၊ မှူးမတ်မှအစ ရွာသူကြီး၊ ကျေးရွာနေသူတို့ကို စကား အပြောအဆို၊ အိမ်အဆောင်အယောင်မှစ၍ အဆင့်ခွဲထားလေ၏။

ထိုခေတ်ကာလများကအနေအထားအရ လောင်းရှည် အပါအဝင် ယောနယ်ဒေသ မြို့ရွာများသည် မြန်မာနိုင်ငံ အနောက်ဘက်နှင့် အနောက်မြောက်ဘက်မှ ကင်းစောင့်မြို့ရွာများ ဖြစ်ကြပါသည်။ တောတောင်ထူထပ်၍ သွားရေးလာရေးခက်ခဲ ခြင်း၊ ချင်း၊ ရခိုင်နယ်စပ်ဒေသဖြစ်ခြင်းကြောင့် စစ်ရှုံးမြန်မာ ပဒေသရာဇ်တို့သည် ယောနယ် လောင်းရှည်ကြောင်းဖြင့် ချင်းတောင် သို့လည်းကောင်း၊ ရခိုင်နယ်သို့လည်းကောင်း ခိုဝင်ရာနေရာ ဖြစ်ခဲ့ပါသည်။ အထူးသဖြင့် ပတ်ဝန်းကျင်ရှိ ကသည်း၊ ရခိုင်တို့၏

လာရောက်တိုက်ခိုက်ခြင်းကို တားဆီးခုခံရာ အရပ်ဒေသလည်း ဖြစ်ပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်ဒေသ သည် မြန်မာနိုင်ငံ အနောက်ဘက်နှင့်အနောက်မြောက်ဘက်၏ လုံခြုံရေးတံခါးဝဟုဆိုနိုင်ပါသည်။

လောင်းရှည်၊ ထီးလင်း၊ ဆော၊ ယော မြို့တို့သည် ပဒေသရာဇ်တို့ ရုံးစိုက်ရာ မြို့များဖြစ်ခဲ့ကြပါသည်။ သစ်မြို့ရိုးနှင့် ကာရံထားသောဈေးမရှိသည့် မြို့ငယ်များသာဖြစ်ကြပါသည်။ လူနေအိမ်ခြေများသည်ထက် ကာကွယ်ရေးအတွက် ခံတပ်ရှိသည် ကိုသာ ပိုမိုရည်ညွှန်းခြင်းဖြစ်ပါသည်။ များသောအားဖြင့် ထိုမြို့ရွာများသည် ပတ်ဝန်းကျင်နယ်များ၏ လုယက်တိုက်ခိုက် ခြင်းကို ခုခံကာကွယ်ရာ ခံတပ်မြို့များလည်းဖြစ်ကြပါသည်။ ၁၇၆၅ ခုနှစ်က လောင်းရှည်မြို့သည် နိုင်ငံတော်အနောက် မျက်နှာမှ ချင်း၊ ရခိုင်တို့အား တားဆီးခုခံတိုက်ခိုက်ရသည့် သစ်တပ်မြို့ဖြစ်သည်ဟု ဆိုထားပါသည်။

လောင်းရှည်မြို့မတွင် ထိုစဉ်အခါက အိမ်ခြေ ၃၈၆၊ ဆင်ခြေဖုံးအစု ၁၈ ခု၊ ရွာလတ် ၃၇ ရွာ ရှိခဲ့ကြောင်းဆိုပါသည်။

ထီးလင်း၊ ယော၊ ဆော၊ လောင်းရှည် မြို့မလေးခုအား ၁၉ ရာစု ဒုတိယနှစ်ငါးဆယ်တွင် မြို့ဝန်တစ်ယောက်တည်းက အုပ်ချုပ်ခဲ့ခြင်းဖြင့် ယောလေးမြို့ဟု ထင်ရှားလာပါသည်။ ယင်းယော ၄ မြို့နှင့် အလှမ်းကွာ၍ တိုက်ပွဲရာမပါသောရွာများကို ယောတိုက်ကျန်ခုနစ်ရွာ (ကြော၊ ကုံကော်၊ စကား၊ တောမ၊ မင်းရွာ၊ ရှဲ့၊ မြင်သား) ဟုခေါ်ပါသည်။

ကုန်းဘောင်ခေတ် (၁၇၅၂-၁၈၈၅) တွင် ယောဒေသမြို့ များသည် မိမိတို့အချင်းချင်းသော်လည်းကောင်း၊ ပတ်ဝန်းကျင် နယ်များနှင့်သော်လည်းကောင်း၊ နယ်မြေလုခြင်းနှင့် နယ်နိမိတ် အငြင်းပွားခြင်းများ ဖြစ်ပွားခဲ့ကြဖူးပါသည်။ ထိုနယ်မြေများကို ပဒေသရာဇ်ခေတ် တရားစီရင်စနစ်ဖြင့် စီရင်ဆုံးဖြတ်ခဲ့ကြပါသည်။

လောင်းရှည်နှင့်စလင်းနယ်တို့သည် ၁၇၈၀ မှ ၁၇၈၁၊ ဇူလိုင် ၇ အထိ နယ်မြေမှုဖြင့် တရားတွေ့ဆုံခဲ့သည်ကို လေ့လာ သိရှိရပါသည်။

၁၉ ရာစု ဒုတိယပိုင်းတွင် လောင်းရှည်၊ ဆော၊ ယော၊ ထီးလင်း လေးမြို့ကို မြို့ဝန်တစ်ယောက်တည်းက အုပ်ချုပ် ခဲ့သည်မှ တိုက်ကျန် ၇ ရွာ အပါအဝင် ယောလေးမြို့ဝန်ကပင် တွဲဖက်အုပ်ချုပ်၍ မြို့ဝန်ကိုလည်း “ယောလေးမြို့ခုနစ်ရွာဝန်မင်း” ဟုခေါ်ဆိုကြပါသည်။ ၁၈၈၄ မြန်မာနိုင်ငံကို ၁၀ ဌာနခွဲ အုပ်ချုပ်သောအခါတွင် လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောဒေသကို “ဆဋ္ဌမဌာန” ပခန်းကြီးခရိုင်အတွင်း ထည့်သွင်းခဲ့သည်။ ပဒေသရာဇ်ခေတ်နှောင်းပိုင်း သီပေါမင်းလက်ထက်တွင် ယောနယ် ဒေသကို ပုခန်းကြီးခရိုင်ဝန်က တွဲဖက်အုပ်ချုပ်ပါသည်။

ဤသို့ဖြင့် စစ်ရေး၊ နိုင်ငံရေးတို့တွင် အရေးပါခဲ့သော လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်ကို ကုန်းဘောင်ခေတ်မြန်မာ ဘုရင်တို့သည် ကျေးဇူးသစ္စာခံနယ်မြေအဖြစ် စော်ဘွား၊ မြို့စား၊ မြို့ဝန်များခန့်ကာ အုပ်ချုပ်ခြင်း၊ ယင်းနှင့်နီးစပ်သော ကလေး၊ ပုခန်း၊ အမြင့် မြို့များနှင့် တွဲဖက်အုပ်ချုပ်ခြင်းများ ပြုလုပ် ခဲ့ကြပါသည်။ ထိုသို့အုပ်ချုပ်ရာတွင် ပထဝီဝင်အနေအထားအရ မြို့မနှင့်တိုက်နယ်ကျေးလက်တို့ကို ခွဲခြားထားခဲ့ပါသည်။

အုပ်ချုပ်ရေးတွင် မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူနှင့် တိုက်နယ်ကျေးလက် တို့ကို အုပ်ချုပ်သူဟူ၍ တွေ့ရရာ မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူတို့မှာ ထီးလင်း၊ ယော၊ ဆော၊ လောင်းရှည်မြို့ ဆင်ခြေဖုံးအစုနှင့် လက်အောက်ခံ ရွာများပေါ် အုပ်ချုပ်သူကိုဆိုလိုခြင်းဖြစ်ပြီး ၁၉ ရာစု ဒုတိယပိုင်းတွင် ယင်းလေးမြို့၌ အိမ်ခြေ (၂၄၇၃)၊ ဆင်ခြေဖုံးအစု (၃၉) စုနှင့် ရွာလတ် (၁၃၈)၊ ရွာမှာ (၅၄၂၅) အိမ်ရှိခဲ့သည်။

၁၈၆၁ ခု ယောလေးမြို့နှင့် ကျေးရွာတွင်းရှိ သူကြီးစာရင်းကို ကြည့်သော် လောင်းရှည်မြို့နယ် နယ်ကျေးရွာများအဖြစ် လောင်းရှည်တွင် လက်အောက်ခံရွာဦးရေ (၂၉)၊ သူကြီးဦးရေ (၂၉) ရှိကြောင်း တွေ့ရသည်။

မင်းတုန်းမင်းနှင့်သီပေါမင်းတို့လက်ထက် ယောမြို့စား မင်းလှစည်သူဘွဲ့ခံ ဦးဘိုးလှိုင် အရာကျပြီးနောက် လှေသင်းဝန်ကြီး သတိုးမင်းကြီးမဟာသီရိစည်သူဘွဲ့ခံ လောင်းရှည်မြို့စားဝန်ကြီး ဦးမောင်ကလေး ထင်ရှားလာခဲ့သည်။ အထူးသဖြင့် ကုန်းဘောင် ခေတ် ကုန်ဆုံးခါနီးတွင် လောင်းရှည်မြို့မှာ မြို့ဝန်ရုံးစိုက်ရာ ဖြစ်လာသည်။ ထီးလင်း၊ ယော၊ လောင်းရှည်မြို့တို့သည် ယောသုံးမြို့ဟု ထင်ရှားကာ မြို့ဝန်နှင့် အစီရင်တို့ကိုလည်း ယောသုံးမြို့ဝန်၊ ယောသုံးမြို့ အစီရင်ခံမင်းဟုခေါ်ဆိုခဲ့ကြပါသည်။

ဤသို့ဖြင့် ယောနယ်စော်ဘွားနှင့် မြို့ရွာသူကြီးများသည် ရိုးရာအလိုက် အရာကိုဆက်ခံရာတွင်လည်းကောင်း၊ မင်းပြောင်း မင်းလွဲဖြစ်သည့်အခါတွင်လည်းကောင်း၊ အရာလွှဲပြောင်းရာတွင် လည်းကောင်း၊ ဘုရင်မင်းမြတ်၊ လွှတ်တော်နှင့် သက်ဆိုင်ရာ အကြီးကဲတို့ထံသို့ လက်ရှိအရာတွင် ဆက်လက်ခန့်ထားပါမည့် အကြောင်း လျှောက်ထားကြရပါသည်။

သို့ဖြစ်၍ မြို့ရွာသူကြီးတစ်ဦးလျှင် ခန့်စာ လေးစောင်မှ ငါးစောင်အထိ ဆင်စုအမှုထမ်းကျေးရွာသူကြီးတို့မှာမူ အမိန့်တော် လွှတ်တော်နှင့်ဆိုင်ရာ ဝန်စာ၊ အသည်ဝန်စာတို့သာမက အစုဆိုင်ရာ စနက်ပလာဆင်ဝန်၊ အောက်မားဝန်တို့၏ စာများကိုသာ လျှောက်ထား ရယူကြရပါသည်။ လျှောက်ထားရာတွင် သက်ဆိုင်ရာတို့ကို လက်ဆောင်များပေးကြရပါသည်။ အမိန့်တံဆိပ်စာရွက်များ ရယူကြရပါသည်။

တစ်ဖန် ယောနယ်မြို့ရွာများတွင် ဘုရင်မင်းမြတ်နှင့် အိမ်ရှေ့မင်းတို့အား နှစ်စဉ် နှစ်ကူးတစ်ကြိမ်၊ ဝါကျွတ်တစ်ကြိမ်၊ ကန်တော့လက်ဆောင်များ ဆက်သကြရပါသည်။ ဆက်သရသော ပစ္စည်းနှင့် အရေအတွက်တို့သည် တစ်မြို့နှင့် တစ်မြို့၊ တစ်ရွာနှင့် တစ်ရွာ မတူညီကြပါ။ မြို့ရွာအကျယ်အဝန်းအလိုက် သတ်မှတ်ဟန် တူပါသည်။

၁၇၆၅ တွင် ထီးလင်းမြို့က အလေးချိန်ရွှေငါးကျပ်သားရှိ ရွှေဖလားတစ်လုံးနှင့် ခါသာပိတ်အုပ်တစ်အုပ်ကို နှစ်စဉ် ကန်တော့ ကြရသည်ဟု သိရသည်။ ဆောမြို့ကမူ အလေးချိန် ငါးကျပ်သားရှိ ရွှေဖလားတစ်လုံးနှင့် ဖျင်တဘက်ကို ဆက်သရသည်ဟု သိရသည်။ လောင်းရှည် ဆင်အမှုထမ်းရွာများဖြစ်သော ချောင်းကူးပုပ္ကိုင်၊ လျှော်ဖြူနှင့် အရိုင်းကရွာတို့မှာ ဖျင်များကိုသာ ဆက်သကြ ရပါသည်။

နှစ်စဉ် ကန်တော့ပွဲရက်နီးလာသောအခါတွင် လွှတ်တော်က လက်အောက်ခံစော်ဘွား၊ မြို့စား၊ မြို့ဝန် အရာရှိများနှင့် မြို့ရွာသူကြီးတို့ထံမှ ဆက်သရမဲ့ဖြစ်သော ကန်တော့

လက်ဆောင်တို့ကို ကန်တော့ပွဲတော်အမိ လာရောက်ပေးပို့ကြရန် နှိုးဆော်ရပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ ဝါကျွတ်ချိန် သီတင်းကျွတ်လဆန်း ၅ ရက်အရောက် ဆယ်ရက်ကြိုတင်ကာ ပေးပို့ရန်ဆင့်ဆိုပါသည်။

ယင်းကန်တော့လက်ဆောင်များကို ဘုရင်ထံ တိုက်ရိုက် ဆက်သခြင်းမပြုရပါ။ မင်းတုန်းမင်းလက်ထက်တွင် ပစ္စည်းများ ကို ရှေ့ရုံးတော်တွင် ပထမပြုသရ၍ ဆင့်ဆိုသမျှ နာခံဆောင်ရွက် စေပါသည်။ ကန်တော့စရိတ်ငွေကိုမူ မြို့နယ်အတွင်းရှိ စော်ဘွား များက မြို့စားစော်ဘွားတို့အား ပေးရမြဲဖြစ်သည်ဟု သိရပါသည်။ ၁၉ ရာစု ဒုတိယပိုင်းတွင် ကန်တော့လက်ဆောင်ပစ္စည်းတို့ကို မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့သည် မြို့ရွာပြည်သူတို့ထံမှ ခွဲဝေကောက်ခံ ကြဟန်တူပါသည်။

၁၈၇၈ သီပေါမင်းနန်းတက်လျှင် နှစ်စဉ်ကန်တော့ရမြဲ ပစ္စည်းတို့ကို မြို့ရွာနေပြည်သူတို့ထံမှ ခွဲဝေကောက်ခံခြင်းမပြုကြရန် အမိန့်ထုတ်၍ တားမြစ်သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

ဤသို့ ဆက်သရသကဲ့သို့ မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့ကိုလည်း ရာထူးနိမ့်မြင့်အလိုက် အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကို ဧကရာဇ်က ချီးမြှင့်ပါသည်။

လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူတို့တွင် စီရင်စုနယ်လက်အောက်ခံ ကျေးရွာသူကြီးတို့မှအပ စော်ဘွား မြို့စားများနှင့် အစုအမှုထမ်းအကြီးအကဲတို့သည် ရာထူးနိမ့်မြင့် အရ သတ်မှတ်ထားသော အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များနှင့် ဘုရင့်ရှေ့တော်သို့ ဝင်ရောက်သောအခါတွင် နေထိုင်ရမည့် နေရာများ အသီးသီးရရှိကြပါသည်။ အစုအမှုထမ်းတို့၏

အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကိုမူ များသောအားဖြင့် အစုဆိုင်ရာအကြီးအကဲတို့က လျှောက်ထားပေးကြရဟန် တူပါသည်။

၁၈၈၀ ဇူလိုင် ၁၉ အောက်မားဝန် မဟာမင်းထင်ရာဇာ၏ လျှောက်ထားချက်အရ အောက်မားစာရေးတို့ကို နေမျိုးဘွဲ့နှင့် ဆင်ဝန်ထောက်တို့နည်းတူ၊ အဆောင်အရွက်ခံစေ၍ စုအုပ်သူကြီး၊ ဆင်အစီအရင်တို့မှာ ဆင်စချီတို့ကဲ့သို့ ဘွဲ့၊ ထီး၊ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များပေးရပါသည်။ ယင်းတွင် ဆင်ဝန်ထောက် ဦးလူကြီးမှာ လက်ဝဲတော်အတွင်း ဘဝေါနေရာရသည်။ ဦးလူကြီး၏ ဆင်ဝန်ထောက်၊ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များမှာ နေမျိုးဘွဲ့ နှင့် ဖဲနီ၊ ပတောင်လည်သုံးဆင့်၊ အထွဋ်နားရွက်ရွှေထီး ၁၊ ရွှေဓား ၁၊ ဖဲနီဘောင်းဘီ၊ အင်္ကျီရွှေဇာနစ်ဆင့်တပ်ဖြစ်ပါသည်။

ဆင်စချီ ဦးကောင်းမှာ လက်ယာတော်အတွင်းဘဝေါနေရာ နေရသည်။ ယင်းမှာ နော်ရထာဘွဲ့နှင့် အထွဋ်နားရွက်ရွှေထီးနီ တို့သာ ကွဲပြားခြားနား၍ ကျန်ဓားနှင့် အဝတ်အထည်တို့သည် ဆင်ဝန်တို့နည်းတူဖြစ်သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

ယင်းကဲ့သို့ပင် ဆင်မူးသူကြီး ၈၀၀ ရှိရန်ရထာ၏ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့မှာလည်း နော်ရထာဘွဲ့မှအပ ဆင်စချီများနည်းတူ ဖြစ်ပါသည်။

စော်ဘွားမြို့စားတို့သေဆုံးလျှင် ယင်းတို့၏ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များကို ကျန်ရစ်သူအမွေခံသား/ညီ တို့က အမွေတိုက်တော်သို့ ပြန်အပ်ကြရမြဲဖြစ်၍ နောက်မှတစ်ဖန် ဆက်ခံသူ၏ အရည်အသွေးကိုကြည့်လျက် ဘုရင်မင်းမြတ်က ပြန်လည်သနားလေ့ရှိပါသည်။

ထီးလင်းမြို့စား ငရွှေမြတ်က ၁၇၉၆ ကျိုင်းတုံအရေးတွင် သေဆုံးသွားသောကြောင့် အမွေတိုက်တော်သို့ ပြန်လည်အပ်နှင်း ထားရသော ၎င်းဖခင်၏ ကွမ်းခွက်အဝန်း၊ လက်ဖက်အိုး တကောင်းပိတ်၊ ထီးဝါ ၅၊ ရွှေညောင်ရွက်ဆွဲတဆင့်၊ အချက်ရွှေ အရိုးနီ၊ ဓားမိုးကြိုးဆင့်၊ စည်ဖြူ ၅၊ ရွှေဇဝါနှင်းနှင်းသိပ်၊ အိမ်မြောင်၊ ရင်ပတ်ကွင်း၊ ငွေဇဝါ၊ ကလောင်ရွှေရေး၊ ဇာမရီ ရုပ်ပန်းခက်ကိုက်၊ အနားသံလေးသစ်၊ ရွှေပိန်းမြင်းကြိုး၊ စီးနှီးသက္ကလပ်တင်ရမ်းစသည့် အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကို ဘိုး၊ ဘ တို့ကဲ့သို့ပင် ပြန်လည် ချီးမြှင့်ပါမည့်အကြောင်း လွှတ်တော်သို့ လျှောက်ထားခဲ့ပါသည်။

ယင်းကို လွှတ်တော်က ၁၇၇၃၊ ဩဂုတ် ၁၁ တွင် ရက်စွဲနှင့် တကွဖော်ပြ၍ နာခံတော်ပြောကြီးများမှတစ်ဆင့် ဘုရင်မင်းမြတ်ထံ တင်သွင်းပါသည်။

သို့ဖြစ်၍ ၁၇၇၃၊ စက်တင်၊ ၂၄ တွင် မြေဒူးမင်းက ထီးလင်းစား ငရွှေမြတ်အား ၎င်း၏ဖခင်ကိုသနားသည့် အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များအတိုင်း ပြန်လည်ပေးသနားခဲ့ပါသည်။

ဆောမြို့စားနှင့် လောင်းရှည်မြို့စားတို့လည်း ယင်းကဲ့သို့ပင် အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များ ကိုယ်စီရရှိကြပါသည်။

အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်တို့ကို အမျိုးသမီးများကိုလည်း သနားလေ့ရှိပါသည်။ ၁၈၃၀၊ ဧပြီ ၂၆၊ ယောမြို့စားကတော်ကို ဇွဲမြို့စားနှင့်တောင်ပြုံးကြီးမြို့စားကတော်တို့နည်းတူပင် သုံးစွဲ စေပါသည်။ မင်းတုန်းမင်းလက်ထက်တွင် လောင်းရှည်မြို့ဝန် ကတော်နှင့် ယောအတွင်းဝန်ကတော်တို့မှာ အနောက်ပွဲတက် ကန်တော့ခံရာတွင် ပါဝင်ရသဖြင့် အနောက်ကတော်ကြီးတို့၏ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များ ကိုယ်စီသုံးစွဲခွင့်ရရှိကြပါသည်။

ယင်းမြို့စားကတော်မယားများကဲ့သို့ပင် မြို့သူကြီးကတော် တို့ကိုလည်း မြို့သူကြီးအဆင့်အလိုက် အဆောင်အရွက်များ ပေးသနားပါသည်။

၁၇၈၄၊ မတ် ၁၂၊ လောင်းရှည်မြို့သူကြီး၊ ငရွှေဘော်က မြို့သူကြီးတို့မှာ ကျိုင်းနှစ်ချက်၊ ခမောက်နီ၊ ရွှေစားငါးပတ်ခံ တွင်းကြပ်၊ လက်ဖက်အိုး၊ ငွေထွေးခံ၊ စလွယ်၊ ကွမ်းရွက်၊ ရှစ်မြောင့်အုံးဝန်၊ ခမောက်တင်၊ ရွှေဆေးတံ၊ ခြူးအံ့ချင်စွပ်၊ မြင်းကြီးသက္ကလပ်ရှည်၊ ငွေကြယ်စလွယ်ကိုးသွယ်၊ ကကိုင်ရွှေ၊ ရွှေလေး၊ နောက်ဆုံး၊ မြင်းကတောင်ရွှေဝါတိုး၊ တင်ရမ်း အောင်လံဆွဲတို့ကို စီးနင်းဆောင်ရွက်ရ၍ မြို့သူကြီးမယားမှာ အမိုးလိပ်ခွံနှင့်ယာဉ်အနီကို စီးနင်းရသည်ဟုဆိုပါသည်။

ကျေးလက်သူကြီးတို့မှာမူ မြို့သူကြီးတို့ကဲ့သို့ အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များ ရရှိကြဟန်မတူပါ။ ဆင်အစုအမှုထမ်း သူကြီးတို့မှအပ အခြားကျေးရွာသူကြီးတို့သည်လည်း အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များနှင့် အမှုထမ်းကြရသည်ကို စစ်တမ်းများ၌ မတွေ့ရသလောက်ပင်ဖြစ်ပါသည်။

ရွာစားအသစ်ခန့်ထားလျှင် ၎င်းကို ကျေးရွာသူကြီးတို့က ရွာတက်မင်္ဂလာတွင် တစ်အိမ် တစ်ကျပ်ကျ လက်ဆောင်စုပေး ရသကဲ့သို့ ရွာစားကလည်း ယင်းသူကြီးတို့အား ဝတ်စုံတစ်စုံစီ လက်ဆောင်ပြန်ပေးရမြဲဖြစ်သည်ဟုသိရပါသည်။

ဤသို့အားဖြင့် ယောနယ်မြို့ရွာအုပ်ချုပ်သူတို့တွင် စီရင်စု နယ်တွင်းရှိ ကျေးရွာသူကြီးတို့မှအပ ကျန်စော်ဘွား၊ မြို့စားနှင့် အစုအမှုထမ်းအကြီးအကဲတို့သည် ရာထူးနိမ့်မြင့်အရ သတ်မှတ်

ထားသော အစီးအနင်း၊ အဆောင်အရွက်များနှင့် ရှေ့တော်တွင် ဝင်ရောက်သည့်အခါ၌ နေထိုင်ရမည့်နေရာစားကို အသီးသီး ရရှိကြပါသည်။ ယင်းမြို့ရွာအကြီးအကဲတို့သည် မြို့ရွာအလိုက် အစဉ်ထမ်းဆောင်မြဲ၊ အခွန်အကောက်တို့ကိုလည်း ကောက်ခံ ထမ်းဆောင်ကြရပါသည်။

တရားစီရင်ရေးရာ

လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်ဒေသ တရားစီရင်ရေး စနစ်မှာ များသောအားဖြင့် ပြစ်ဒဏ်သတ်မှတ်ပေးခြင်းထက် တရားလိုတရားခံ နှစ်ဦးနှစ်ဖက်ကျေနပ်လက်ခံသည့် ဖျန်ဖြေ ပေးခြင်းစနစ်ကိုသာ ကျင့်သုံးသည်။ တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးအတွက် သာသနာ့ဝန်ထမ်းရဟန်းတို့အား ကြီးကြပ်စေပါသည်။ တရားရေး ကိစ္စတို့ကို မြို့သူကြီးနှင့် မြို့စား သို့မဟုတ် မြို့စားမှလွဲအပ်ထားသူ မြို့ကိုင်တို့က စီရင်ပါသည်။

ယင်းသို့စီရင်ရာတွင် ဖျန်ဖြေပေးခြင်းနည်းလမ်းသုံးရာတွင် အထူးသဖြင့် မြန်မာတို့၏တရားစီရင်ရေးစနစ်အရ ကြီးသောအမှု ငယ်အောင်၊ ငယ်သည့်အမှု ပပျောက်အောင် မကျယ်မပွားစေရာ ဟူသောမူဖြင့် အကြီးအကဲတို့က ဖျန်ဖြေပေးကြပါသည်။ တရားလို တရားခံနှစ်ဦးတို့မှ သဘောတူလက်ခံလျှင် လက်ဖက်စား၍ ပြေငြိမ်းကြသည်ကို မှတ်တမ်းထားလေ့ရှိပါသည်။

ဖျန်ဖြေ၍မရနိုင်သည့် အထင်အရှားပြောဆိုဆုံးဖြတ်ခြင်း မပြုနိုင်သော နယ်မြေလူမှု၊ နယ်နိမိတ်အငြင်းပွားမှု စသည်တို့ကိုမူ တရားလို တရားခံနှစ်ဦးတို့အား ကျမ်းပြုသွားစေခြင်း၊ ကမ္ဘာ

လေးရပ်တရားစီရင်နည်းဖြစ်သော ရေလားတရားစီရင်ခြင်းနည်း တို့ဖြင့် စီရင်ဆုံးဖြတ်ပေးလေ့ရှိပါသည်။

ရံဖန်ရံခါတွင် ရပ်ရွာခလေ့အတိုင်း ကျိန်ဆိုခြင်းကိုလည်း ယုံကြည်လက်ခံကြပါသည်။ ချင်းတို့ကိုမူ ချင်းလူမျိုးခလေ့ထုံးစံ အတိုင်း စီရင်သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

သို့ဖြစ်၍ ယောနယ်မြေသည် အကြွင်းမဲ့အာဏာရှင်စနစ် လက်အောက်ရှိ ပဒေသရာဇ်နယ်တစ်ခုဖြစ်သော်လည်း တစ်ဖက်သတ် တရားစီရင်ရေးစနစ်မျိုးမရှိဟု ယူဆရပါသည်။

အမွေမှုများတွင် များသောအားဖြင့် ယင်းအမွေဆိုင် မိသားစုတို့အပေါ် ဩဇာသက်ရောက်သည့်ပုဂ္ဂိုလ်များက ဆုံးဖြတ် တတ်ကြပါသည်။ ၁၇၆၈ ခုနှစ်၊ ဇူလိုင်လ ၈ ရက် လောင်းရှည်မြို့အုပ် မောင်ပုနှင့်မယ်အိတ်တို့ အမွေမှုတွင် ရွှေကျောင်းဆရာတော်က ရှေ့နေမောင်ကံပေနှင့် မောင်ငံနှောင်းတို့ကို အသိသက်သေ သဘောထားလျက် ဝင်ရောက်ဖျန်ဖြေပေးသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။

အစုအမှုထမ်းဖြစ်သော ဆင်ရွာများတွင် ဆင်မျိုးသူကြီးတို့ ကသာ စီရင်အုပ်ချုပ်ကြ၍ အစုသားချင်း ခိုက်ရန်ဖြစ်လျှင် ပြေထုံးစာနှုတ်သာရှိသည်ဟုသိရပါသည်။

တရားတွေ့ဆုံရာတွင် တရားလိုတို့သည် တရားစွဲဆိုခအဖြစ် တရားသူကြီးအား ကွမ်းဖိုးပေးကြရပါသည်။ ယင်းတရားကွမ်းဖိုးကို များသောအားဖြင့် မြို့သူကြီးတစ်ဝက်၊ အရာတော်တစ်ဝက် ခွဲဝေယူလေ့ရှိပါသည်။

အောက်မားရွာသူကြီးတို့မှာ တရားကွမ်းဖိုးငွေကို ဆင်ဖမ်း မထွက်မီ ဝါဆိုလ၊ သီတင်းကျွတ်လများနှင့် နှစ်သစ်ကူးချိန်များ

တွင် ဆင်နတ် ဦးဒိန်မင်းစောကို ပူဇော်ပသကြ၍ ကျန်လျှင် ဆင်မျိုးသူကြီးက စားရသည်ဟုဆိုပါသည်။

သီပေါမင်းလက်ထက်တွင် လက်ထောက်ခံမြို့ရွာတို့မှ နှစ်စဉ် ဆက်သရမြဲဖြစ်သော တရားကွမ်းဖိုးငွေများကို မြို့ရွာအလိုက် သတ်မှတ်တောင်းဆိုကြပါသည်။ ကျေးရွာတို့က ခွဲဝေထမ်းဆောင် ကြရသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

အထူးသဖြင့် ယောနယ်အုပ်ချုပ်ရေးတွင် မြို့နယ်ရပ်ရွာ ငြိမ်းချမ်းသာယာရေးနှင့် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေးတို့အတွက် သာသနာ့ဝန်ထမ်းရဟန်းတို့ကို ဂိုဏ်းအုပ်၊ ဂိုဏ်းထောက်များ ခန့်ထားလျက် ကြီးကြပ်စေပါသည်။ ရဟန်းတို့က မှန်ကန်သည့် အတိုင်း မေတ္တာစာရေးသား၍ ဘုရင့်ထံတင်သွင်းစေပါသည်။ ပြည်သူတို့အတွက်လည်း အကျိုးကျေးဇူး အသင့်အတင့် ရစေခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။ မြို့ရွာလူထု ဆင်းရဲဒုက္ခများနှင့် တွေ့ကြုံရလျှင်လည်း ဘုရင်မင်းမြတ်ထံသို့ အခွန်လွတ်ငြိမ်းခွင့်များ လျှောက်ထားပေးကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

အချုပ်အားဖြင့်ဆိုရသော် ယောလေးမြို့တွင် ဧကရာဇ် သစ္စာခံ ဇော်ဘွား၊ မြို့စား၊ မြို့ဝန်များ ခန့်ထားအုပ်ချုပ်သကဲ့သို့ တိုက်ကျန်ရွာများတွင် မြို့စား၊ မြို့ကိုင်၊ မြို့ဝန်၊ မြို့စာရေး၊ ဆင်ခြေဖုံးခေါင်းနှင့် လက်အောက်ခံကျေးရွာသူကြီးများ ရှိကြ သကဲ့သို့ တိုက်ဝန်တိုက်အုပ်နှင့် စီရင်စုရွာမသူကြီးခေါ် အရန်ပိုင်မင်း၊ ယင်းလက်အောက်ခံကျေးရွာသူကြီးများ၊ ရွာစာရေး၊ ရွာအစီအရင်နှင့် ရွာခေါင်းရွာဆော်များဟူ၍ ရှိကြပါသည်။

ယင်းတို့တွင် မြို့စားကို မင်းမိဖုရား၊ သားသမီးများနှင့် ယုံကြည်စိတ်ချရသော ကျွန်တော်ရင်းများကိုသာ ခန့်ထားလေ့ရှိသည်။ မြို့ဝန်ကိုမူ များသောအားဖြင့် မြို့စားသဘောကျသူအား ခန့်ထားသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ရွာစားနှင့်တိုက်ဝန်တို့မှာ မင်းမှုတာဝန်ကျေပွန်သောသူများကိုသာ ဘုရင့်ဆန္ဒအရ အမိန့်ဖြင့်ခန့်ထား၍ ဂိုဏ်းအုပ်၊ မြို့အုပ်ရာထူးများ လစ်လပ်နေလျှင် မြို့ရွာသူကြီးများမှ မင်းမှုတာဝန်ကျေပွန်သောသူများကို အရည်အချင်းအလျောက် ရွေးချယ်ပြီး ခန့်လေ့ရှိသဖြင့် လက်အောက်ခံသူကြီးများ လျှောက်ထားလေ့ရှိပါသည်။

ထို့ကြောင့် ယောဒေသအုပ်ချုပ်ရေးတွင် မြို့စား၊ မြို့ဝန်၊ တိုက်ဝန်၊ တိုက်အုပ်၊ ရွာစားနှင့် ၎င်းတို့လက်အောက်ရှိ အချို့သော သူကြီးအရာများသည် ဘုရင်အမိန့်ဖြင့်ခန့်ထားသော ရာထူးများဖြစ်ကြ၍ မြို့ရွာသူကြီးအရာတို့မှာမူ ရိုးရာအလိုက်ခန့်ထားရသော ရာထူးများဖြစ်သည်ဟု ဆိုနိုင်ပါသည်။ ယင်းသို့ ရိုးရာအလိုက် ခန့်ထားသောရာထူးတွင် စော်ဘွားတို့လည်း အပါအဝင်ဖြစ်ပါသည်။ သို့သော်လည်း ဘုရင်အမိန့်တော်၊ လွှတ်တော်နှင့်ဆိုင်ရာ ဝန်စာများ ရရှိမှသာလျှင် အကြီးအရပ်အဖြစ် အခိုင်အမာ ယူဆခံကြရသဖြင့် ရာထူးဆက်ခံလွှဲပြောင်းခြင်းများ ပြုကြရာတွင် အမိန့်တံဆိပ်စာများကို လျှောက်ထားရယူကြရပါသည်။

ပဒေသရာဇ်မြို့စားစော်ဘွားတို့အုပ်ချုပ်သည့် နယ်မြေဖြစ်သည့်အလျောက် ကျေးဇူးခံကျေးဇူးစားသဘော အခွန်ဆက်သရခြင်းနှင့် အပြန်အလှန်ကျေးဇူးစားရခြင်းများရှိပါသည်။ အချို့ကျေးရွာများသည် မြို့စားစော်ဘွားတို့ခိုင်းစေသည့် လယ်လုပ်၊

အိမ်ဆောက်ဝင်းပြင်၊ ဆင်မြင်းတင်းကုပ်အလုပ်၊ ဆင်စာမြင်းစာကျွေး စသည့်လုပ်အားခွန်ကိုပေးကြရသည်။

ချင်းတို့ကိုမူ ခန့်ထားလေ့မရှိဘဲ အိမ်ခြေနည်းများမဆို ချင်းတို့ခလေ့ လုပ်ကိုင်ရရှိသည့် ကြက်၊ ကြက်ဥ၊ ချင်းစိမ်း၊ ငါးကင်၊ ဂုန်လျှော်၊ စပါး၊ စောင်၊ ဖယောင်း၊ ယာနှင့်ဝက်ငယ်တို့ကို တောင်စဉ်းစား၊ တောင်စဉ်ဆော်တို့နှင့် အချိုးကျဆက်သစေပါသည်။ ပစ္စည်းခွန်များ မပေးကြရသော်လည်း မြို့စားစော်ဘွားတို့က လိုရာခိုင်းစေမြဲဖြစ်သကဲ့သို့ အချို့ကျေးရွာတို့ကမူ နှစ်စဉ် ယောက်ျားငယ်တစ်ယောက်ကို ကျွန်အဖြစ် အခွန်ထမ်းဆောင်စေသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

အစုအမှုထမ်းဖြစ်သော အောက်မားရွာတို့မှာ သက်ဆိုင်ရာ အစုဝန်က အုပ်ချုပ်ရာ စစ်ရေး၊ မင်းမှုလွတ်ကင်းရန် စားမြေနေမြေမရှိသော အရိုင်းကဲရွာက ယာခုတ်လုပ်စားခအဖြစ် မြေနီး၊ မြေတိုင်းအတွက် လောင်းရှည်မြို့သူကြီးအား ယာတစ်ခင်းလျှင် တစ်နှစ်အတွက် ကြက် ၁၊ စောင်ဖြူ ၁၊ ခေါင်းအုံး ၁ တို့ပေးရသည်ဟုသိရပါသည်။ သက်ဆိုင်ရာတို့က လူမျိုးအလိုက် အခွန်တော် အနည်းအများ လက်ဆောင်ပြန်ပေးလေ့ရှိပါသည်။

ခြံ၍ကြည့်ရလျှင် မြန်မာနိုင်ငံအနောက်မြောက်ဘက် နယ်စပ်ဒေသဖြစ်သော လောင်းရှည်အပါအဝင် ယောနယ်သည် စစ်ရေး၊ နိုင်ငံရေးလိုခြံရေးတို့တွင် အရေးပါလှသည်ကို တွေ့ရှိရသောကြောင့် ရှေးခေတ်ပဒေသရာဇ်မင်းများက နည်းစနစ်ကောင်းမွန်စွာဖြင့် စီမံဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ထားသည့် တရားစီရင်ရေးရာကျင့်သုံးသည့် နယ်မြေတစ်ခုဟုဆိုနိုင်ပါသည်။

တစ်ဖန်လည်း မြန်မာမင်းများလက်ထက်တွင် လောင်းရှည် အပါအဝင် ယောနယ်၏မြို့များ၌ စော်ဘွားများခန့်ထားပြီး အုပ်ချုပ်သောခေတ်နှင့် မြို့သူကြီးများခန့်၍ အုပ်ချုပ်သော ခေတ်ဟူ၍ တွေ့ရှိရပါသည်။ ပုဂံခေတ်သက္ကရာဇ် (၄၅၃) မှ (၁၁၄၉) အထိ နှစ်ပေါင်း (၆၉၆) နှစ်တိုင် စော်ဘွားများ အုပ်ချုပ်သောခေတ်ဖြစ်ပြီး သက္ကရာဇ် (၁၁၄၉) မှ (၁၂၄၈) ခုနှစ် အထက်မြန်မာနိုင်ငံကို ဗြိတိသျှတို့သိမ်းပိုက်လိုက်သည်အထိ နှစ်ပေါင်း (၉၈) နှစ်ကြာ မြို့သူကြီးအုပ်ချုပ်သောခေတ်ဖြစ်ခဲ့သည်ဟု ဆိုရမည်သာဖြစ်ပေသည်။

အခန်း (၁၅)

လောင်းရှည်ဒေသ ရှေးကခန့်မူရေးရာ

လောင်းရှည်အပါအဝင်ဖြစ်သော ယောဒေသသည် ကသည်း၊ ချင်း၊ ရခိုင်နှင့်မြန်မာတို့၏ အနောက်မြောက်ဘက်ဒေသမှ နယ်စပ်ကင်းစောင့် နယ်မြေဖြစ်သောကြောင့် ယောဒေသ သားတို့သည် များသောအားဖြင့် စစ်အကြောင်းကို နားလည် သည်ဟု ဆိုရမည်ဖြစ်သည်။ စစ်ချီစစ်တက်နားလည်မှုကောင်းသည် လည်း ဖြစ်ကြပါသည်။

ယောမြေရပ်ဝန်းက ရှေးယောနှင့်လောင်းရှည်မြို့တို့ကား ပုဂံခေတ်ကပင် စလင်း ၆၀၀ ပြု မြို့တွင် အပါအဝင်ဖြစ်ပါသည်။ ဟံသာဝတီပါမင်းလက်ထက်တွင်လည်း ယောဒေသမြို့များမှ လက်နက်ကိုင်လူ (၁၀၀၀) ဖြင့် မတ္တရာအုတ်ဖိုနယ်မှ ကွေ့တို့ကို နှိမ်နှင်းခဲ့ကြပါသည်။

ကုန်းဘောင်မင်းဆက် ကုန်းဘောင်ခေတ် (၁၇၅၂-၁၈၈၅) တစ်လျှောက်လည်း ယောနယ်မြေသားတို့သည် နိုင်ငံစည်းရုံး ရေးစစ်၊ နယ်ချဲ့စစ်နှင့်ကာကွယ်ရေးစစ်ပွဲများ၊ ယိုးဒယားရေးတို့တွင် ပါဝင်ခဲ့ကြသည့် သူရဲကောင်းများပင်ဖြစ်ကြပါသည်။

မြန်မာမင်းလက်ထက်တို့တွင် ထင်ရှားသော စစ်မှုထမ်း နယ်ကြီးတစ်ခုအဖြစ်နှင့် စစ်ရေးစစ်ရာတွင် အရေးပါသော

ယောနယ်မြေဒေသ၏ စစ်အင်အားသည် ဧရာဝတီမြစ်၏ အနောက်မြောက်ဘက်တစ်လွှား၌ ပဓာနကျခဲ့ပါသည်။ ၁၄၀၄ တွင် ပင်းယ စကြောသူမြတ်က “အဝ” ကို လာတိုက်သော ဟံသာဝတီဘုရင် ရာဇမိရာဇ်အား ထီးလင်း၊ ယော၊ လောင်းရှည် စသည့်မြို့ရွာတို့တွင် ဆင်မြင်းလက်နက်နှင့် စစ်အင်အားအပြည့် ရှိသည်ဟုပြောကာ ပြန်စေခဲ့ဖူးပါသည်။

ထို့ကြောင့် ၁၉ ရာစု၌ (၁၈၂၉ မှ ၁၈၅၄) အတွင်း ရွှေတိုက် စာရင်းအရ ယောဒေသစစ်မှုထမ်းအင်အား အမှုထမ်းလူအစုစု (၃) ခုတွင် ၇၂၄ ယောက်ရှိပါသည်။

မြို့	သွေးသောက်	အကြပ်	အမှုထမ်း	၃-ခု	ဖွဲ့သည့်နှစ်
လောင်းရှည်	၁	၅	၅၀	၅၆	၁၁၉၁-ခု
ယော	၄	၂၀	၂၀၀	၂၂၄	၁၂၀၀-ခု
ဆော	၁	၅၀	၅၀	၅၆	၁၂၀၇-ခု
တိုက်ကျန် (၇) ရွာ	၇	၄၅	၃၄၂	၃၈၈	၁၂၀၇-ခု

တစ်ဖန် ယောလေးမြို့နှင့်တိုက်ကျန် (၇) ရွာတို့မှ သက္ကရာဇ် ၁၂၀၁ ခု (လေးအမှုတော်ထမ်း) စာရင်းကိုလည်း လေ့လာ၍ ရပါသည်။

မြို့	သွေးသောက်ကြီး	အကြပ်သား	ငယ်ထမ်း	၃-ခု
လောင်းရှည်	၄	၂၀	၂၀၀	၂၂၄
ယော	၆	၃၀	၃၀၀	၃၃၆
ဆော	၁	၅	၅၀	၅၆
ထီးလင်း	၅	၂၅	၂၅၀	၂၈၀
တိုက်ကျန် (၇) ရွာ	၃	၁၅	၁၅၀	၁၆၈

ယောနယ်လေးစု အမှုထမ်းတို့ကို ပုဂံမင်း၊ မင်းတုန်းမင်းနှင့် သီပေါမင်းတို့လက်ထက်တွင် သေနတ်စုအမှုထမ်းများအဖြစ် ဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။ ဗန့်ကျီတိုက်တွင်ပါ ခြောက်ကြောင်းသေနတ်စု ဖြစ်လာပါသည်။ တပ်သားတို့မှာ မြို့ရွာအင်အားအလျောက် ဆင့်ဆို ထားသည့် အရပ်သားများသာဖြစ်ကြပါသည်။

စစ်မှုရေးရာရှိခဲ့လျှင် ယောနယ်မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့သည် သတ်မှတ်ဆင့်ဆိုသော တပ်သားအရေအတွက်ကို မီအောင် စုဆောင်းလျက် ကိုယ်တိုင်စစ်မှုထမ်းကြရပါသည်။ အချို့ကလည်း စစ်မှုထမ်းအငှားလိုက်ကြပါသည်။ ယင်းစစ်မှုထမ်းတို့သည် အမိန့်တော်နှင့်မခေါ်လျှင် နေရပ်မြို့ရွာသို့ ပြန်လာရရိုးလည်း မရှိကြပါ။ စစ်မှုထမ်းများသည် မိမိတို့နယ်မြေကျေးရွာကို ကိုယ်စား ပြု၍ စစ်မှုရေးရာပြီးဆုံးသည်အထိ အမှုထမ်းဆောင်ကြရပါသည်။ စစ်မှုရေးရာပြီးဆုံးခြင်းမရှိဘဲ ပြန်လာခဲ့လျှင် သက်ဆိုင်ရာ မြို့ရွာ အကြီးအကဲတို့က ၎င်းအား ဖမ်းဆီးထား၍ လွှတ်တော်သို့ အလျင်အမြန် အစီရင်ခံရပါသည်။

ငသံပိုနှင့်ငကံလှိုင် ထိုသူတို့သည် အမိန့်တော်မရှိဘဲ ကျေးရွာသို့ ပြန်လာကြသောကြောင့် လောင်းရှည်မြို့သူကြီးက ဖမ်းဆီးချုပ်ထား၍ ၁၈၈၄ ခုနှစ်၊ ဇန်နဝါရီလ ၁၃ ရက်တွင် လွှတ်တော်သို့ အစီအရင်ခံရကြောင်းနှင့် ပြန်လာကြသူရှိခဲ့ပါက တပ်ပြေး၊ တပ်ရှောင် ဟုတ်မဟုတ် မြို့တော်သို့ခေါ်ယူစစ်ဆေးကာ လိုအပ်သည်များကို ခိုင်းလေ့ရှိပါသည်။

စစ်မှုထမ်းဆောင်ရာတွင် စစ်ရေးစစ်ရာများပေါ်ပေါက်လာ သောအခါ မြို့ရွာမှရသည့် လက်နက်ကိစ္စကိုင်၍ အိုး၊ ခွက်၊ ရိက္ခာ၊ ကိရိယာအစုံဖြင့် မြို့ရွာအကြီးအကဲတို့နှင့်အတူ ဆင့်ဆိုသည့် အရပ်သို့ သတ်မှတ်နေ့ရက်အရောက်သွားကြရပါသည်။

စစ်ချီသောအခါ၌ စစ်တပ်ကို လူငါးယောက်တစ်အိုးစား၊ နှစ်အိုးစားလျှင်တစ်ကြပ်၊ အကြပ်တစ်ဆယ်တွင် များငယ်တစ်ယောက်ကျ ဖွဲ့စည်းချီတက်ရပါသည်။ တပ်သုံးမြင်းကိုလည်း လူ (၂၀) လျှင် မြင်းတစ်စီးနှုန်းဖြစ်ပါသည်။ ၁၈၀၅ ခုနှစ်က တပ်သုံးမြင်း တစ်ကောင်၏တန်ဖိုးမှာ ၄၅ (၅၀) ကျပ်ရှိကြောင်း သိရပါသည်။

သေနတ်၊ ဓား၊ လှံ၊ သံချွန်၊ ဓားမ၊ ပေါက်ဆိန်၊ ဆောက်၊ လွယ်အိတ် စသည့်လက်နက်တို့ကို မြို့ရွာအတွင်းမှ ရနိုင်သမျှ စုဆောင်းသိမ်းယူ၍ ခွဲဝေကိုင်ဆောင်ကြပါသည်။ သေနတ်၊ ခဲယမ်းမီးကျောက်တို့ကိုမူ လူတိုင်းစေ့ မကိုင်ဆောင်နိုင်ကြပေ။ မိမိမြို့ရွာများမှလည်းကောင်း၊ ရံဖန်ရံခါ ဘုရင့်လက်နက်တိုက်မှ လည်းကောင်း ရရှိကြပါသည်။

အထက်ပါတို့ကိုကြည့်ခြင်းအားဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံ အနောက်ဘက်နှင့် အနောက်မြောက်ဘက်ရှိ ကင်းစောင့်အရပ်

ဒေသဖြစ်သော ယောနယ်မြေဒေသသားတို့သည် များသော အားဖြင့် စစ်အကြောင်းကို နားရည်ဝ၍ စစ်ချီစစ်တက်နားလည် ကြပါသည်။ သို့ဖြစ်၍လည်း ယောနယ်မြေဒေသသည် မြန်မာမင်း အဆက်ဆက် ထင်ရှားသောစစ်မှုထမ်းနယ်မြေများတွင် တစ်ခု အပါအဝင်ဖြစ်ခဲ့ရကာ ဧရာဝတီမြစ်၏ အနောက်တစ်လွှား၌ ပဓာနကျခဲ့ပါသည်။

အခန်း (၁၆)

ဂန္ထဝင်လောင်းရှည်၏ ဖြတ်သန်းခဲ့ရသော ခရီးရှည်

လောင်းရှည်တွင် ရှည်လျားလှသောသမိုင်းကြောင်းက ရှိနေခဲ့သည်။ လောင်းရှည်ဟု အမည်နာမဖြစ်ပေါ်မလာမီ “ဗျူဟာရွာ” ဟူ၍ ခေါ်တွင်ခဲ့သည်နှင့် ဂေါတမမြတ်ဗုဒ္ဓဘုရားရှင် မပွင့်မီမှာပင် ရှိနေခဲ့ပြီဟုဆိုခဲ့သည်။

ပဒေသရာဇ်စနစ် မြန်မာမင်းများကာလ ပုဂံခေတ် အလောင်းစည် သူမင်းလက်ထက် တော်အခါကမှစတင်ကာ “လောင်းရှည်မြို့” အမည်တွင်လာခဲ့ရသည့် လောင်းရှည်သည် သမိုင်းအဆက်ဆက် နှစ်ကာလလည်းကြာမြင့်ခဲ့လှပြီဖြစ်ပေသည်။

သက္ကရာဇ် တင်နိုင်သောအခါကာလ မြန်မာဘုရင်များ လက်ထက် မြို့စား၊ ရွာစား၊ သူကြီး ဖွဲ့စည်းနှင်းအပ်ပုံခေတ်တို့ကို လည်း ပါဝင်ဖြတ်သန်းခဲ့ပြီးပြီ၊ နယ်ချဲ့ဗြိတိသျှလက်အောက်နှင့် ဂျပန်လက်အောက်တို့တွင်လည်း ကြုံခဲ့ရပြီးပြီ။

မြန်မာတို့ သူ့ကျွန်ဘဝမှလွတ်မြောက်ရေးအတွက် လွတ်လပ်ရေး ကြိုးပမ်းမှုသမိုင်းကိုလည်း လောင်းရှည်အနေဖြင့် ကြုံခဲ့ရသည်။ လွတ်လပ်ရေးကြိုးရပြီးသည့် နောက် မြန်မာတို့၏ ပါလီမန် ဒီမိုကရေစီစနစ်၊ အိမ်စောင့်အစိုးရကာလ၊ မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ်

လမ်းစဉ်ပါတီခေတ်၊ ၁၉၇၄ ခုနှစ် ပြည်သူ့လွှတ်တော်နှင့် ပြည်သူ့ ကောင်စီအဆင့်ဆင့် တို့ဖြင့် ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ခဲ့သောခေတ်၊ နိုင်ငံတော်ငြိမ်ဝပ်ပိပြားရေးနှင့်တည်ဆောက်ရေးကာလ၊ နိုင်ငံတော် အေးချမ်းသာယာရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးရေးကောင်စီ စသည်ဖြင့် အဆင့်ဆင့်ပြောင်းလဲအုပ်ချုပ်လာခဲ့သည်တို့ကိုလည်း ဖြတ်သန်း လာခဲ့ပြီးပြီလည်းဖြစ်လေသည်။ ယခုချိန် ခါကာလသမယ ဒီမိုကရေစီနိုင်ငံတော်သစ်ဆီသို့ ချီတက်နေပြီဖြစ်သော လောင်းရှည် ဖြစ်နေပေပြီ။

တစ်ဖန် ရှေးဟောင်းနှောင်းခေတ် ရာဇဝင်ထဲကလောင်းရှည်၏ သမိုင်းကြောင်းတို့ အကျယ်တဝင့်ဖော်ပြခဲ့ပြီးသည့်နောက် ပဒေသရာဇ် မြန်မာရှင်ဘုရင်များအလွန် လောင်းရှည်အကြောင်းအားလည်း အဆင့်ဆင့် လက်လှမ်းမီသ၍ အကျဉ်းချုပ်ကာလျှင် ထပ်ဆင့်ပြီး တင်ပြရပေဦးမည်။

၁၈၈၇ ခုနှစ်တွင် လောင်းရှည်၌ မြို့အုပ်ရုံးစိုက်ခဲ့သည်။ ၁၉၀၄ ခုနှစ်တွင် ပအုပ်ရုံးကို ပေါင်းခဲ့ရသည်နှင့် မြို့အုပ်ရုံးစိုက်ရာ မှသည် လောင်းရှည်မြို့မှာ ကျေးရွာအုပ်စုအဆင့်သို့ လျော့ကျလာ ခဲ့ရသည်။ ယောဒေသ၏အစွန်အဖျားလည်းဖြစ်၊ လမ်းပန်း အဆက်အသွယ်အားဖြင့်လည်း ကောင်းမွန်မှု နည်းနေသေး သောကြောင့်လည်း အဆင့်လျော့ကျခြင်းဟုယူဆရပေမည်။

၁၉၆၂ ခုနှစ်၊ တော်လှန်ရေးကောင်စီတက်ပြီးနောက် လောင်းရှည်မြို့တွင် လက်ထောက်မြို့ပိုင်ရုံးဖွင့်ပြီး မြို့နယ်ခွဲဟု သတ်မှတ်မှုရှိခဲ့သည်။ ပခုက္ကူခရိုင် ဆောမြို့နယ်၏ မြို့နယ်ခွဲတစ်ခု ဖြစ်ခဲ့ရသည်။

သည်သို့နှင့် မြန်မာနိုင်ငံတစ်ဝန်း တိုင်း၊ ခရိုင်၊ မြို့နယ်များ အဆင့်ဆင့်ပြောင်းလဲဖွဲ့စည်းခဲ့ပြန်ရာ ၁၉၉၆ ခုနှစ်၊ ဧပြီလ ၄ ရက်၌ ဂန့်ဂေါမြို့၊ ထီးလင်းမြို့၊ ဆောမြို့ တို့ပါဝင်သော မြို့နယ် (၃) ခုအား ယောဒေသ၊ ဂန့်ဂေါခရိုင်ဟု ခေါ်ဝေါ်လာစေခဲ့သည် တွင် လောင်းရှည်ကား ဆောမြို့နယ်တွင်ပါဝင်ပြီး ယနေ့ကာလ အခါ ဒိုင်နယ်ကျေးရွာကြီးတစ်ရွာအဖြစ်နှင့်သာ ဖြစ်နေပေ တော့သည်။

ဆက်လက်၍ တင်ပြရမည်မှာ-

မကွေးတိုင်းဒေသကြီးအတွင်း ဂန့်ဂေါခရိုင် (ယောဒေသ) ၏ လူဦးရေနှင့် မြို့နယ်အလိုက်နေထိုင်မှုတွင် ၂၀၀၃ ခုနှစ်၊ ဂန့်ဂေါခရိုင်ပြန်တမ်း၌ အောက်ပါအတိုင်းတွေ့ရပါသည်-

စဉ်	မြို့နယ်	ကချင်	ကယား	ကရင်	ချင်း	ဗမာ	မွန်	ရခိုင်	ရှမ်း	နိုင်ငံခြား
၁	ဂန့်ဂေါ	၁၈၈	၆၃	၁၆၉	၉၉၅၅	၁၂၄၀၃၈	၅၅	၁၁၁	၁၅၀	၁
၂	ထီးလင်း			၁	၁၁၁	၇၁၇၄၂				
၃	ဆော				၇၄	၈၁၇၉၇				
	ခရိုင်ချုပ်	၁၈၈	၆၃	၁၇၀	၁၀၁၃၉	၂၇၇၅၇၇	၅၅	၁၁၁	၁၅၀	၁

၎င်းပြန်တမ်းကိုကြည့်ခြင်းအားဖြင့် လောင်းရှည်အပါအဝင် ဖြစ်သော (ဂန့်ဂေါခရိုင်) အတွင်းက ယနေ့လောင်းရှည်တွင် နိုင်ငံတော်အစိုးရ အခြေခံပညာအထက်တန်းကျောင်း၊ တိုက်နယ် ဆေးရုံ၊ ပြည်သူ့ရဲစခန်း၊ စာတိုက်နှင့် ကြေးနန်းရုံးတို့ရှိသည်။ လောင်းရှည်နေ ပြည်သူတို့မှာ လယ်ယာစိုက်ပျိုးရေးလုပ်ငန်းကို

အဓိကထားလုပ်ကိုင်ကြပြီး ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ကအများဆုံးဖြစ်သည်။ ခရစ်ယာန်ဘာသာကိုကိုးကွယ်သူ အနည်းငယ်ရှိသည်။ မြန်မာ လူမျိုးကအများဆုံးနှင့် တောင်သူ/သား (သူတို့ကိုယ်သူတို့ ယူလူမျိုး များဖြစ်သည်ဟု ယုံကြည်ယူဆကာ ပြောဆိုနေကြသော အရေး ဘာသာစကား မှတ်တမ်းတင်နိုင်ခြင်းမရှိသော်လည်း အပြော ဘာသာစကား သီးခြားရှိနေလေသောသူများ)၊ ချင်းလူမျိုးတို့လည်း အနည်းအကျဉ်းနေထိုင်လျက်ရှိရာ လောင်းရှည်မြို့ကလေးကား (၂၀၁၁) ခုနှစ်၊ သန်းခေါင်စာရင်းအရ အိမ်ခြေ (၅၁၁)၊ လူဦးရေ (၂၅၄၀) ယောက်ရှိပေသည်။

ခရီးလမ်းဆက်သွယ်ရေးအားဖြင့် မန္တလေး-ပခုက္ကူ-ပေါက်- ကျောက်ထု-ဆော-လောင်းရှည် မော်တော်ကားလမ်း၊ ဆောမြို့မှ ဆော-လောင်းရှည်-ကန်ပက်လက်မော်တော်ကားလမ်းနှင့် ဆိပ်ဖြူ လောင်းရှည်-ဆော မော်တော်ကားလမ်းတို့ရှိသည်။ ဆောမြို့နှင့် လည်းကောင်း၊ ဆိပ်ဖြူမြို့နှင့်လည်းကောင်း သွားလာ၍ရသော မော်တော်ကားလမ်းတို့မှာ ဆောင်းနှင့် နွေရာသီတို့တွင်သာ သွားလာ၍ ရသောလမ်းများဖြစ်သောကြောင့် လောင်းရှည်သို့ ရာသီမရွေးသွားလာနိုင်ရေးတွင် အခက်အခဲဖြစ်နေသေးသည်။

နိဂုံး

“နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့မဟုတ်) ယောရွှေပြည်က ပုဂံ” ဟူသောအမည်ဖြင့် ပြုစုရေးသားခြင်းတွင် အဓိကမှာ တိမ်မြုပ်လျက်ရှိသည့် ရှေးခေတ်ဟောင်းမြို့ကလေး တစ်မြို့ကို အများပြည်သူတို့ သိလာနိုင်ကြစေရေးအတွက် ရည်ရွယ်ရင်းဖြစ်ပါသည်။

သမိုင်း၏တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းမျှဖြစ်သော “လောင်းရှည်” ကို နှောင်းလူတို့အတွက် သိစေလို၍လည်း စာရေးသူသည် ကြိုးစား ရှာဖွေစူးစမ်းခဲ့ပါသည်။ ထိုသို့ရှာဖွေရာတွင် ရရာရကြောင်းနည်းလမ်း များအဖြစ် ကျောက်စာနှင့်ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများ၊ ရာဇဝင်တွင် စာတင်ထားသော ဖြစ်ရပ်များနှင့် သတင်းအချက်အလက်များကို ပြောပြနိုင်မည့် တွေ့သင့်တွေ့ထိုက်သော ရဟန်းပုဂ္ဂိုလ်များ၊ လူပုဂ္ဂိုလ်များထံ တွေ့ဆုံမေးမြန်းမှုများတို့အား ပြုစုကာ ရေးသား ထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

“လောင်းရှည်” သို့ သွားလာရေးအခက်အခဲ၊ အခြား အခက်အခဲမျိုးစုံရှိနေသည့်ကြားမှ မရောက်ရောက်အောင် အထပ်ထပ် အခါခါသွားပြီး အချက်အလက်များ၊ ဓာတ်ပုံမှတ်တမ်းများကို ရှာဖွေစုဆောင်းခဲ့ရပါသည်။ စာအုပ်စာတမ်းများ၊ ကျောက်စာ၊ ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများကို ဖတ်ရှု၍တစ်ဖုံ၊ တတ်ကျွမ်းနားလည်သူ

ပညာရှင်တို့ထံ မေးမြန်း၍တစ်နည်း။ စိစစ်ခြင်းအခါခါ အချိန် များစွာပေးကာလျှင် ပင်ပန်းစွာဆောင်ရွက်ခဲ့ရပါသည်။ မည်သို့သော အခက်အခဲများကို တွေ့စေကာမူ ဇွဲ၊ လုံ့လ၊ ဝီရိယဖြင့် တတ်နိုင်စွမ်း သမျှ ကြိုးပမ်းခဲ့ပါသည်။

“လောင်းရှည်” တွင် သက္ကရာဇ် ၁၂၆၃ ခု ဦးစာပင် မီးဘေးကြောင့် ရပ်ကွက်တစ်ခုလုံးနှင့် အရှေ့မင်းကျောင်းကြီးပါ မီးလောင်ခံရခြင်း ၊ သက္ကရာဇ် ၁၃၁၉ ခုနှစ်က မြို့မဦးသောင်းမော် မီးဘေးကြောင့် မြို့မမြောက်ဘက်ရပ်ကွက်တစ်ခြမ်း အိမ်ခြေ များစွာမီးလောင်ခံရခြင်း၊ သက္ကရာဇ် ၁၃၃၉ ခုက ဒေါနကျောင်း ကြီးမှစ၍ မြို့မရပ်ကွက် အိမ်ခြေ (၁၆၂) အိမ်မီးလောင်ခံရခြင်း စသော အကြောင်းများနှင့် ရောင်စုံသူပုန်များတို့၏ ဖျက်ဆီးမှုများ တို့ကြောင့်လည်း မှတ်တမ်းများ ပျက်စီးပျောက်ဆုံးခြင်းများစွာ ရှိခဲ့သည်ကိုပါ ကြားသိခဲ့ရပါသည်။

သို့ရာတွင် မဆုတ်မနစ် အားမလျော့သောစိတ်ဓာတ်ဖြင့် ဖွေရှာစုစည်းနိုင်သမျှအား ပြီးပြည့်စုံသည့်အနေအထားမျိုး မဟုတ် သည့်တိုင်အောင် နောင်လာနောက်သားများ သိရှိနိုင်စေရန် အလို့ငှာ ကြိုးစားအားထုတ်ဖြစ်ခဲ့ပါသည်။

“လောင်းရှည်” ၏ အနေအထား၊ အကောင်းအဆိုးကို သုံးသပ်ကာ ခေတ်အခြေအနေနှင့် လူမှုဘဝကိုနားလည်သုံးသပ် နိုင်ကြမည်ဖြစ်သကဲ့သို့ တိုးတက်မှု၊ ဆုတ်ယုတ်မှုတို့ကိုပါ ဆင်ခြင် နိုင်ကြမည်ဟု ယူဆမိရပါသည်။

ယုတ်စွအဆုံး တစ်ခါတုန်းဆီက အပြောများခဲ့ကြရာတွင် လောင်းရှည်အပါအဝင် “ယောပြည် ယောနယ်” ဟူသည်မှာ

ခိုင်ခံ့ကြီးမားသော အတားအဆီးကြီးများဖြစ်သည့် ကမ္ဘာကျော် ဂန္ထဝင်ပုံတောင်၊ ပုံညာ ညီနောင်တောင်တန်းကြီးများနှင့် တောကြီး မြက်မည်း စိမ့်ကြီး၊ မြိုင်ကြီးတို့ရှိရာ အရပ်ဒေသဟု သိခွင့် ရသွားနိုင်ကြပါလိမ့်မည်။ မြန်မာနိုင်ငံအလယ်ပိုင်း မိုးနည်းရပ်ဝန်း မြေပြန့်ဒေသရှိရာမှ အနောက်ဘက်ဆီတက်လာခဲ့လျှင် မကွေးတိုင်း ဒေသကြီး အနောက်ယွန်းယွန်းတွင် ပင်လယ်ရေမျက်နှာပြင် အထက် ပျမ်းမျှအမြင့်ပေ (၃၀၀၀) ကျော်စီရှိနေကြသော ပုံတောင်၊ ပုံညာ တောင်တန်းမြင့်ညီနောင်ကိုတွေ့ရပြီးနောက် မြန်မာနိုင်ငံ၏ အနောက်ဘက်အကျဆုံး ပျမ်းမျှအမြင့်ပေ (၇၀၀၀) ကျော်ရှိ ချင်းရိုးမတောင်တန်းမြင့်ကြီးတို့အကြားက မကွေးတိုင်းဒေသကြီး အနောက်ယွန်းယွန်းတွင် ယောပြည်ယောနယ်၊ ယောမြေရပ်ဝန်းကို တွေ့ကြရပါမည်ဆိုသည့်အကြောင်းအားလည်း ယခုလောက်ဆိုလျှင် အတော်အတန်သိခွင့်ရကြပြီဟု ခန့်မှန်းယူဆမိရပါသည်။

တကယ်တမ်းအားဖြင့် “လောင်းရှည်” အပါအဝင် ယောမြေရပ်ဝန်းသည် တောင်စဉ်အထပ်ထပ် တောင်မြင့်တန်းတွေ ကြား နိုင်ငံအဖိုးတန်သဘာဝ ကျွန်း၊ ပျဉ်းကတိုး၊ ပိတောက်၊ သင်းဝင်၊ အင်ကြင်း၊ သစ်ရာ၊ ယမနေ အစရှိသော သစ်ပင်ကြီးများ၊ ဝါးတောကြီးများက သဘာဝအလျောက် ထူထပ်စွာ ပေါက်ရောက် ဖြစ်ထွန်းနေခြင်း၊ တောင်ကျချောင်းများ ပေါများစွာရှိခြင်းနှင့် စိမ့်စမ်းကောင်းမွန်ခြင်းတို့ကြောင့် သွားလာရေးအလွန်ခက်ခဲရကာ လူသူအရောက်အပေါက်လည်းနည်းခဲ့ရပါသည်။ ထိုအကြောင်းအရာ တို့ကို အခြေခံပြီး ငှက်ဖျားရောဂါကလည်း အခန်းကဏ္ဍတစ်ခု အဖြစ် ပါဝင်လာခဲ့ရသည်။ အင်နီဖီးလီးခြင်ကြောင့် ငှက်ဖျားရောဂါ

ပိုးကို ဖြစ်စေသည်။ ငှက်ဖျားရောဂါ (၄) မျိုးအနက် “ပလပ်စ်မိုးနီးယား ဖယ်ဆီပရမ်” ငှက်ဖျားပိုးသည် ဦးနှောက်သို့ ရောက်ပြီး သတိ လစ်ခြင်း၊ တက်ဖျားဖျားခြင်းနှင့် ရုတ်တရက် သေဆုံးတတ်သည် လည်း ဖြစ်ပါသည်။ အသက်မသေ၍ ရောဂါသက်သာ ပျောက်ကင်းစေကာမူ စိတ်ဖောက်ပြန်ပြီး ရူးသွပ်ခြင်းကိုပင် ဖြစ်စေတတ်ပါသည်။ ထိုသို့နယ် ခံစားရသော လူနာများကို စုန်း၊ ကဝေ တို့၏ ပြုစားခြင်းခံရသည်ဟု ထင်မြင်ခဲ့ကြကာ ယောပြည် ယောနယ်ကို အထင်မှားစေခဲ့ရပါသည်။

တစ်ဖန်လည်း မြန်မာနိုင်ငံလွတ်လပ်ရေးရပြီးကာလ နိုင်ငံတော်အတွင်း ပါတီများအကွဲအပြုဖြစ်ချိန်၊ ရောင်စုံသူပုန်တို့ ထကြွချိန်များဝယ် ယောဒေသသည် သောင်းကျန်းသူ အလံနီ ကွန်မြူနစ်များ၏ ဗဟိုဌာနချုပ်တည်ရာနယ်မြေလည်း ဖြစ်ခဲ့ ရခြင်းကြောင့် ဓားပြတိုက်လုယက်သတ်ဖြတ် ညှဉ်းပန်းမှုများ ကြီးထွားခဲ့ရကာ မြေပြန့်ကပြည်သူသားချင်းတို့ ယောတို့နယ်မြေကို မသွားရဲ၊ မလာရဲ ဖြစ်စေခဲ့ခြင်းလည်းပါဝင်ပါသည်။ မြေပြန့် ဒေသများနှင့် ယောဒေသအဆက်အသွယ်နည်းပါးခဲ့ရကာ ယောနယ် မြေသည် ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုတွင်လည်း နောက်ကျခဲ့ရပါသည်။

၁၉၅၆ ခုနှစ်တွင် တပ်မတော်က “အောင်မာယ” စစ်ဆင် ရေးလုပ်ခဲ့၍ ၁၉၇၃-၇၄ ခုနှစ်မှစတင်ကာ ယောမြေရပ်ဝန်းသည် ငြိမ်းချမ်းလာခဲ့ရသည်။ အဖြူရောင်နယ်မြေစစ်စစ် ဖြစ်လာခဲ့ ရသည်။ တဖြည်းဖြည်းနှင့် ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်လာခဲ့ရတော့သည်။

ယင်းကဲ့သို့သော အနေအထားများတွင် တစ်ချိန်သော ပဒေသရာဇ်ရှင်ဘုရင်များ (ပုဂံ၊ ပင်းယ၊ စစ်ကိုင်း၊ အင်းဝ၊

တောင်ငူ၊ ပြည်၊ ညောင်ရမ်း၊ ကုန်းဘောင်) ခေတ်က နေပြည်တော်၏ အစွန်အဖျားဖြစ်ခဲ့ရသော ကင်းစခန်းမြို့၊ အစောင့်တပ်မြို့၊ ခံတပ်ဦးကင်းမြို့လေးတစ်မြို့ဖြစ်ခဲ့ရသော၊ အချိန်အခါနေရာဒေသ အလျောက် အရေးပါခဲ့ရသော၊ ယောမြေရပ်ဝန်းက နှောင်းခေတ် “လောင်းရှည်” သည် မြန်မာရာဇဝင်အဆက်ဆက်တွင်လည်းကောင်း၊ မြန်မာ့သမိုင်းစဉ်ခေတ်စနစ်အမျိုးမျိုးတွင်လည်းကောင်း ပျောက်ကွယ် ပျက်စီးမသွားခဲ့။ ရှားရှားပါးပါး ဘာသာသာသနာ စည်ပင် ဝပြောလှစွာနှင့် ရှင်သန်ဆဲလည်းရှိပါသည်။ မြန်မာ့မူဟန် အမှတ်အသားများနှင့် ကျန်ရစ်ဆဲလည်းဖြစ်ပါသည်။

သို့ဖြစ်၍ ယောမြေရပ်ဝန်းက ပုဂံအဖြစ်နှင့် “လောင်းရှည်” သည် ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင်ဘုရား၊ ပုထိုး၊ စေတီများနှင့် ကျောင်းကန်ဇရပ်များ စသည့် ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် အမွေအနှစ် များကို ထိန်းသိမ်းရင်း အနာဂတ်မြန်မာနိုင်ငံတော်၏ သမိုင်းစဉ် များတွင် ပါဝင်နေဦးမှာဖြစ်သည့်အပြင် ဖော်ထုတ်ရန်ရှိနေသေးသော ဘုရား၊ စေတီ၊ ပုထိုးများနှင့် ခေါင်းလောင်းတို့လည်း ရှိနေဆဲနှင့် ရှေးဟောင်းအမွေအနှစ်တို့ကို မြင်တွေ့၍ စူးစမ်းနိုင်ပါသည်။ သမိုင်းပညာရှင်များ၊ သုတေသီအပေါင်းတို့အနေနှင့်လည်း ဖြစ်ရပ်စုံလင် ဂန္ထဝင်သမိုင်းနှင့် လောင်းရှည်မြို့ကလေးကို ဆန္ဒအလျောက် သွားရောက်လေ့လာနိုင်ကြပါစေကြောင်း ဖော်ထုတ်ရေးသားတင်ပြဖြစ်ရပေသည်။

ယခုကဲ့သို့ “နှောင်းခေတ်ဟောင်းက “လောင်းရှည်” (သို့မဟုတ်) ယောရွှေပြည်က ပုဂံ” စာအုပ်ငယ်သည် ပြည့်ပြည့်

စုံစုံမဟုတ်သည့်တိုင် သမိုင်းကွက်လပ်တစ်ခုကို တစ်ထောင့် တစ်နေရာမှ ဖြည့်စွက်ပေးရာရောက်သည်ဟုဆိုပါလျှင် စာရေးသူ အနေဖြင့် ဤစာအုပ်ကို ရေးရကျိုးနပ်ပြီဟု မှတ်ယူမိပါသည်။

ကိုယော (ဘောဂဗေဒ)

ကျမ်းကိုးများ

- ၁။ မှန်နန်းမဟာရာဇဝင်တော်ကြီး (ပ၊ ဒု၊ တ)
- ၂။ မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး (ပ၊ ဒု၊ တ) (ဦးကုလား)
- ၃။ ကုန်းဘောင်ဆက်မဟာရာဇဝင်တော်ကြီး (ပ၊ ဒု၊ တ) (ဦးမောင်မောင်တင်)
- ၄။ မြန်မာရာဇဝင် (ဦးဘသန်း)
- ၅။ အနော်ရထာ အရင်က မြန်မာနိုင်ငံ (ဗိုလ်မှူးဘရှင်)
- ၆။ နယ်လှည့်ရာဇဝင် (ဒေါက်တာသန်းထွန်း - သမိုင်းပါမောက္ခ)
- ၇။ ပျူတွေဘယ်ပျောက်သွားသလဲ (ဒေါက်တာသန်းထွန်း - သမိုင်းပါမောက္ခ)
- ၈။ နန်းခလေ့မှတ်တမ်းများ (မြကေတု)
- ၉။ ကုန်းဘောင်ရှင်းတမ်း (မောင်သန်းဆွေ-ထားဝယ်)
- ၁၀။ ထီးအရိပ် နန်းအရိပ် (မောင်သန်းဆွေ-ထားဝယ်)
- ၁၁။ ပုဂံမြင်ကွင်းကျယ် (လှသမိန်)
- ၁၂။ ပုဂံအကြိုသမိုင်းခြေရာများ (ဦးသန်းထွန်း-ရွှေဘို)
- ၁၃။ ပုဂံမင်းဆက်များရာဇဝင် (တက္ကသိုလ်-မောင်သူလှိုင်)
- ၁၄။ အခြေပြမြန်မာနိုင်ငံရေးသမိုင်း (ပ၊ ဒု-မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီ)
- ၁၅။ မြန်မာအဘိဓာန်အကျဉ်းချုပ်များ (မြန်မာစာအဖွဲ့)
- ၁၆။ မြန်မာရှေးဟောင်းယဉ်ကျေးမှုသုတေသန (ဦးမြင့်အောင်)

- ၁၇။ မြန်မာမင်းများတရားစီရင်ရေး (ဦးအောင်သန်းထွန်း-မဟာဝိဇ္ဇာ)
- ၁၈။ ရွှေဘိုနိဒါန်း (ဇေယျ သင်္ခယာ)
- ၁၉။ ကုန်းဘောင်ခေတ်ယောဒေသ (ဦးကျော်-အငြိမ်းစား သမိုင်းပါမောက္ခ-အဖွဲ့ဝင်၊ မြန်မာသမိုင်းအဖွဲ့)
- ၂၀။ မဟာလူရည်ချွန်ရွှေပြည်ဝန်ကြီး ဦးဘိုးလှိုင် (ရွှေဘိုမိမိကြီး)
- ၂၁။ ကုန်းဘောင်ရှာပုံတော် (ညိုမြ)
- ၂၂။ ကုန်းဘောင်ရွှေပြည် (ဒေါက်တာတိုးလှ)
- ၂၃။ ယောမင်းကြီး ဦးဘိုးလှိုင် အတ္ထုပ္ပတ္တိနှင့်ရာဇဓမ္မသင်္ဂဟကျမ်း (မောင်ထင်)
- ၂၄။ ရတနာပုံခေတ် ထိပ်တန်းနန်းတွင်းအရာရှိကြီးများ (တင်နိုင်တိုး)
- ၂၅။ သီပေါဘုရင်နှင့်စုဖုရားလတ် (တက္ကသိုလ် စိန်တင်)
- ၂၆။ နန်းကျဘုရင်သီပေါ (တက္ကသိုလ်စိန်တင်)
- ၂၇။ ကလေးမြို့သမိုင်း (အရှင်ပဒုမ)
- ၂၈။ ရွှေစက်တော်သမိုင်းနှင့်ကျောင်းတော်ရာသမိုင်း (ဆရာတော် ဦးဒီပ)
- ၂၉။ ယော (အငြိမ်းစားကျောင်းဆရာကြီး ဦးကြာထွန်း-အမျိုးသားစာပေဆုရ)
- ၃၀။ ယောမဂ္ဂဇင်း (ယောနယ်အသင်း-ရန်ကုန်)
- ၃၁။ ယော (ဂန့်ဂေါခရိုင် ဆယ်နှစ်ပြည့်အထူးထုတ်မဂ္ဂဇင်း)
- ၃၂။ ထီးလင်းမြို့နယ်မဂ္ဂဇင်း
- ၃၃။ ထီးလင်းမြို့ ရွှေကွန်အုပ်ဘုရားသမိုင်း (ဦးထွန်းကြီး)

- ၃၄။ GANGAW DISTRICT GAZETTER
- ၃၅။ ယောစလေ့ (စောကြူမောင်-ယောမြေ)
- ၃၆။ လွမ်းဖွယ်တွေပေါပါတဲ့ တို့ယောမြေ (ဒေါက်တာသက်လွင်)
- ၃၇။ ယောတို့မြေ (ကျောက်ထုမြို့နယ်ခွဲ လူထုပညာရေးမှူး (ငြိမ်း) ဦးမဲ၏ ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာ၊ မှတ်တမ်းများ၊ လက်နှိပ်စက်စာမူ)
- ၃၈။ ဆောမြို့နယ် လောင်းရှည်သမိုင်းပြုစုရေး (စာကြည့်တိုက်ခင်မောင်၊ ပြန်ကြားရေး / ကန်ပက်လက်၏လက်ရေးစာမူ)
- ၃၉။ လောင်းရှည်မှတ်တမ်းများ (တင်စိုး-လောင်းရှည်)
- ၄၀။ ဆောမြို့နယ် သိန်းကျင်းရွာ ရှေးဟောင်းသမိုင်းဝင် သိန်းကျင်းရွှေတန်ဆာစေတီတော်ဘုရားသမိုင်း
- ၄၁။ ကုန်းဘောင်ခေတ်ယောနဲ့ ချင်းဆက်ဆံရေး (ဆလိုင်းကျင်ဒွေး ဘမောင်-ပခုက္ကူကောလိပ်နှစ်လည်မဂ္ဂဇင်း)
- ၄၂။ အနောက်ဘက်တိုက် ယော (၇) ရွာနှင့် ယောလေးမြို့ ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာများ (ဒု-ဗိုလ်မှူးကြီး လှထွား)
- ၄၃။ ထီးလင်းစစ်တမ်းပုရပိုက် (မင်္ဂလာကျောင်း ထီးလင်းမြို့။)
- ၄၄။ လောင်းရှည်စစ်တမ်းပုရပိုက်များ (ဦးကျော်အုန်းစိန်၊ ဒေါ်တင်ဦး ဆောမြို့။)
- ၄၅။ ဆော စစ်တမ်း ပုရပိုက်များ (ဦးကျော်အုန်းစိန်၊ ဒေါ်တင်ဦး ဆောမြို့။)
- ၄၆။ ဂန့်ဂေါစစ်တမ်းပုရပိုက် (ဦးအန်ကြီး ကျောင်းဆရာ အနောက်ဂန့်ဂေါ၊ ဂန့်ဂေါမြို့။)

၄၇။ ပေစာ၊ ပုရပိုက်စာ၊ စာချွန်တော်များ (ယွန်းကျောင်းတိုက်၊ လောင်းရှည်။)

၂၀၀၃ ခုနှစ်၊ စာပေဗိမာန်စာမူဆု၊
ဆုတံဆိပ် (ဝိဇ္ဇာ) ခုတံဆိပ်ဆု

နှောင်းခေတ်ဟောင်းကလောင်းရှည် (သို့မဟုတ်) ယောဂျေပြည်က ပုဂံ

ကိုယော (ဘောဂဗေဒ)

အဖ ဦးအုံးခိုင်၊ အမိ ဒေါ်ခင်ညွန့်တို့က မကွေးတိုင်းဒေသကြီး
ယောဒေသ ဂန့်ဂေါခရိုင် ဂန့်ဂေါမြို့၌ မွေးဖွားခဲ့သည်။ ဂန့်ဂေါမြို့၊ မြို့မ

အထက်တန်းကျောင်းက တက္ကသိုလ်ဝင်တန်း အောင်မြင်ခဲ့ပြီး ၁၉၇၇ ခုနှစ်တွင် ရန်ကုန်
စီးပွားရေးတက္ကသိုလ်မှ B.Econ (Economics) ဘွဲ့ ရရှိခဲ့သည်။

ရန်ကုန်မြို့ ယခင်ဝန်ကြီးများရုံးရှိ စီမံကိန်းနှင့်ဘဏ္ဍာရေးဝန်ကြီးဌာန စီမံကိန်းရေးဆွဲရေး
ဦးစီးဌာန (ရုံးချုပ်) တွင်လည်းကောင်း၊ မကွေးတိုင်းဒေသကြီး ထီးလင်းမြို့နယ် စီမံကိန်း
ဦးစီးမှူး အဖြစ်လည်းကောင်း တာဝန်ထမ်းဆောင်ခဲ့သည်။ ထို့နောက် ထိုင်း၊ စင်ကာပူ၊ ဂျပန်နိုင်ငံ
တို့သို့ သွားရောက် အလုပ်လုပ်ကိုင်ခဲ့သည်။

သတင်းစာ၊ ဂျာနယ်၊ မဂ္ဂဇင်းများတွင် ဆောင်းပါးများ၊ ဝတ္ထုတို၊ ဝတ္ထုလတ်၊ ဝတ္ထုရှည်
စဆုံး၊ အခန်းဆက်ဝတ္ထုရှည်များကို ရေးသားနေဆဲဖြစ်ပြီး “ကံ့ကော်မြို့သူ ခင်ကံ့ကော်” နှင့်
“အလွမ်းတွေနဲ့ဝေ” လုံးချင်းစာအုပ်များ၊ “အလွမ်းဆင့်ကျန်ရစ်တဲ့ပန်းစိမ်းကလေးနှင့်ဆီ” ဝတ္ထုတို
ပေါင်းချုပ်၊ “ပျူတစ်ဖြစ်လဲ တောင်သားတို့၏ဒဏ္ဍာရီ” ပျူစာတမ်းတို့ကို ရေးသားထုတ်ဝေခဲ့ပြီး
ဖြစ်သည်။ ၂၀၀၉ ခုနှစ်အတွက် စာပေဗိမာန်စာမူဆုပြိုင်ပွဲတွင် “ဂန္ထဝင်ချစ်ကြည်စတမ်းနဲ့
လွမ်းရတဲ့မြို့သူ” စာမူဖြင့် ဝတ္ထုရှည် ခုတံဆိပ်ဆု ရရှိခဲ့သည်။

ယခုအခါ ဒဂုံမြို့သစ် (မြောက်ပိုင်း) မြို့နယ် စာရေးဆရာများအသင်းတွင် ဘဏ္ဍာရေးမှူး၊
အဖြစ် ဆောင်ရွက်ရင်း စာပေများ ဆက်လက်ရေးသားလျက်ရှိသည်။

အမည်ရင်း - ဦးဝင်းမြင့် ဖြစ်သည်။

နေရပ်လိပ်စာ - အမှတ် ၄၂၊ (၃၅) ရပ်ကွက်၊ တပင်ရွှေထီးလမ်းမကြီး။

ဒဂုံမြို့နယ် (မြောက်ပိုင်း) မြို့နယ်၊ ရန်ကုန်တိုင်းဒေသကြီး။